Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

دکتاب نوم : پرمعياري ژبه دمعيارپه ژبه يوه څېړنه

ليکوال : محمدمعصوم هوتک

دليکلونېټه : ډسمبر ٢٠٠٦ع

دليکلوځای : اوکويل ـــ کاناډا

کمپوز : محمدمعصوم هوتک

ډيزاين : م - روهيال

خپرووںکی : علامه رشاد خپرندويه ټولنه � کندهار

دچاپ نېټه : جنوري ٢٠٠٧ ع

دچاپ شمېر : زر ټوکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالباٌبه د۱۳٦۷ش کال شاوخواوه،چي دعلامه رشادمرحوم په کورکي مي ددوی عالمانه خبروته غوږنیولی و. دخبروپه ترڅ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي دمسلطي ژبي اودهغې په برخه کي دخپلو ستونزوپه باب ځيني پوښتني ځني وکړې . په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتوڅانګه کي دغړي په توګه کارکاوه . استاددژبي اود هغې دتحولاتواوتطوراتوپه باب اودغه رازدهغه وخت ددولتي پښتو ضدپاليسيوپه باره کي اوږدې څرګندوني وکړې . دخبروپه پای کي ما ځني وپوښتل چي ولي په دې برخه کي څه ليکئ نه ؟ په جواب کې راته وويل :ٌداکارستاسي څوانانورسالت دئ . ژبه ملي امانت دئ . موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله . ښه موراورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دابه وروستي نسلونه قضاوت کوي . خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروايي ونه سي . اصالت ته يې صدمه ونه رسيږي . لوبي ورسره ونه سي . ٌ ماورته د فارسي دابيت وواية:

آسمان بارامانت نتوانست کشيد

قـــــــــرعهٔ فال بنام من ديوانه زدند

استادومسل اوزياته يې کړه.ٌپه دې پلمونسې خلاصېدلای . دا امانت تاسي ته درپاته دئ . ٌ له هغې ورځې څخه بياترننه پوري چي زه د ٌ امانتٌ کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وايسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکي خبره مي ترغوږوهيسته ازانګې وکړي .ٌداکارستاسي څوانانورسالت دئ .ٌ دهمدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن يې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنۍ پښتو يا کره پښتو؟) باندي دليکلوجرأت پيدا کړ .

ددې ليکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آياپردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعياري کولوپرهڅو) باندي دڅه ليکلواجازه لرم که يا؟ ډاکټرپالوال وايي : هو ، لري يې (۱) .ډاکټرزياروايي دژبي مسايل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګويا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکټرپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسيته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دليکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ يې له ډاکټرزيارڅخه بخښنه غواړم چي بې لايسنسه مي قلم چلولی دئ.

څرنګه وکړم هغه دچاخبره ٌ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم وږی کېږم ٌ ددغه راز پاڼ وپرانګ ترمنځ به سترګي پټي کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراينه به وکړم چي دپښتانه خواراونتلی قوم يې راباندي لري اوپرڅنګ به مي داستادعليه الرحمه هغي توصيې ته هم يوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه يې راته کړې وه اوتاسي ته مې څوکرښي وراندي يادونه وکړه . واهمه مي څکه ډېره ده ، چي لوړګرنګ دئ . بېرېږم چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ژوبل نه کړم . یوشی چي دلیکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرځنګ يې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده . که زماله دې ټولي لیکني اواستدلال سره سره بیاهم یوچاپه دغه خبره سرا خلاص کړ، چي انډیواله ! کړه دي اخیستې ده . بیا به زه هم له خپل نیلي څخه راکښته سم او پرخپله تړه به ځم. معنا دا چي خپلي خبري نعوذ بالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځینوکتابوڅخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي . دا کار دي لوستونکي دلیکني دپېنډواله په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکې ده . زماهدف دمعیاریت اوسني جریان ته کره کتنه غونډې ده . ددې له پاره زه دنظریاتواونقل قولونوبیارانقلولوته اړ کېدم څکه له رانقلېدوپرته يې لوستونکي په تاریکه کي پاتېدل . خو له دې سره دې هم مالوستونکي وبخښي . په کتاب کي یوشمېرمکررو خبروزماپه خیال څه بېخوندي پېښه کړې ده. ما د موضوع د لازیات وضاحت په نیامت د مکرراتو بېخوندي پرځان منلې ده . هیله ده شاغلي لوستونکي يې په بزرګوارۍ سره په" تکرارحسن" کي وشمېري. ددې لیکني ځیني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مي يې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرڅرګندولو پای ناندرواوشخړوته درېږي . په دغه حقیقت باندي له پوهېدوسره سره ، بیاهم زه خپل تاریخي مسؤلیت دې ته اړکړی یم چي دهغوزړونو پښتنو اندېښني منعکسي کړم ،چي دپښتودننۍ په اصطلاح کره لیکني له بابته ورته پیښي سوي دي .

اگربینی که نابیناوچـــــــاه است

اگرخاموش بنشستی گناه است

+++++

محمدمعصوم هوتک

اوکویل ــ کاناډا

۲۰ نومبر۲۰۰٦ع

(۱)

ډاکټرصاحب پالوال داخبره دلغاتوجوړولوپه برخه کي کړې ده اووايي چي دلغاتوجوړول دڅېي دهر مستعدويونکي حق دئ .خوزه به ددوی له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.

)وګ: معیاري پښتو ــ ۲٤۰مخ.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انساسيکلوپيډيابريټانيکاکي يې دژبې په تعريف کي کښلي دي چي ژبه دړغيزو سيمبولونودخپلي خوښي سيستم دئ چي دهغه په واسطه انسانان ديوې ټولنيزي ډلي اوديوه کلتوردبرخه والوپه توګه متقابله پوهونه اوراپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي . په دې تعريف کي ځای سوي مفاهيم که جلاجلاوشنل سي ، نوبه :

ږغيز (vocal)معناداچي دژبې په تعريف کي موږدمفاهمې په برخه کي يوازي د(وينا) پراړخ زوراچوو. دمفاهمې نورسيستمونه هم سته لکه ديوه ټاکلي مفهوم دافادې له پاره دسراولاس ښورول ، داوږو پورته کول ، دسترګوکشول ، پزه بوچه نيول اونور، چي داهريوېي ديوه مشخص مفهوم په ښوونه کي مرسته کوي خومونږپه ژبه کي يوازي ږغيزسيستم په پام کي نيولی دئ (۱) .

له خپلي خوښي مطلق(arbitrary) سيستم څخه مومراددادئ چي د ژبني سمبول اودهغه داصلي مادې ترمنځ هيڅ رازلازمي اړيکي نه وي . دمثال په توګه په پښتوکي يوحيوان ته آس وايي . ددغه نامه له پاره په پاړسي کي اسپ ، په عربي کي فرس ، په هندي کي ګهوړا، په انګرېزي کي هورس ، په فرانسوي کي شاوال اوپه روسي کي لوشاد؟ ټاکل سوی دئ . له دغولغتونوڅخه هيڅ يويې دنوموړي حيوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف يوه نومونه ده چي د(ولي ؟) له پاره يې نه جواب سته اونه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي دڅېړني تکليف ايږدي . داخبره حتی په تقليدي لغتونو (imitative words)کي ، چي ديوه ږغ دتمثيلوله پاره وضع سوي وي ،لاهم تريوې اندازې صدق کوي . په انګرېزي کي دپيشوخرهاري ته (purr) وايي اوپه فرانسوي کي ورته (ronronner) وايي . دواړه لغتونه دپيشي (پيشو) دخرکي ږغونه تمثيلوي خوتاسي وينئ چي دهغوپه شکل او جوړښت کي څومره توپيرسته .

سيمبولونه دشيانوڅرګندوونکي دي خوپخپله شيان نه دي . د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي دهغه څرګندوی دئ.

کله چي موږدژبې لغت پرخوله راوړو، ترزياتي اندازې پوري مومراد دويلوژبه (spoken language) ده . ليکلې ژبه بيا يوبل سيستم دئ چي له ويناسره سيده اړيکي لري.

ارواښادپوهاندډوکتورمحمدرحيم الهام ليکي : "ژبه دانساني ږغونو يو رمزی سيستم دی چی ديوې ژبنۍ ټولنی غړی يی دمفاهمی له پاره په کاروی . موږدژبی دغه ږغيزسيستم ته ويناوايو. انسانانود خپلو وينايی ژبودثبتولواوساتلوله پاره ګرافيک سيستمونه اختراع کړي دي چی موږېې ليک بولو . ويناأوليک په ماهيت کې دوه بيل سيستمونه دي . دويناأساسي جوړونکي عناصرږغونه دی اودليک اساسی جوړوونکی عناصرتوري دي . ږغونه داسې فزيکی پديدې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې احساس یې دغوږونوپه واسطه کیږي اوتوري بیاداسي بل ډول فزیکي پدیدې دي چې احساس یې دسترگوپه واسطه کیږي .... (۲)

ډاکټرعبدالرازق پالوال دژبې یوډېرخوندورتعریف کړئ دئ اوهغه داچې ژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سیمبولیک وسیله ده چې ودې او تکامل یې بشردانسانیت وتکاملي پړاوته،اودلیک ایجاد یې انسان د مدنیت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ . (۳)

(۱)ځیني پوهان دمرغانو ربز ، دانسانانوله خواد هو پرځای سرښورول ، یادبې علاقه گۍ ښوولو پر ځای داوږوپورته کول هم په ژبه کې راوړي خوپه دې شرط چې دغه حرکات اونخښې تل همدایوه معنا ورکړي .

)وگ: الستریتیډ ورلډ انسایکلوپیډیا ــ ۳۰۳۲ مخ ــ نیویارک (

)۲ (دخان شهیدیاد ــ دمقالومجموعه ــ ۷۳ مخ ــ دسرحدونوچاروزارت ــ کابل ــ ۱۳۷۰ ش

)۳ (پالوال ، ډاکټرعبدالرازق ــ معیاري پښتو ــ دپښتۍ لومړی مخ ــ ۱۳۸٤ ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنيزژوندکوي . دهغوی په سلوک کي يوله بل سره متقابل عملونه اودغه رازله چاپيريال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي . دغه متقابل عملونه اوفعاليتونه دمفاهمې له لاري ، يوبل ته د پيغامو اواطلاعاتودرسولوله لاري سرته رسېږي . دغه رازمنظم اوپر يوه ټاکلي سيستم باندي ولاړمتقابل عملونه يوازي دانسانانوځانګړتياده . نور حيوانان (ژوي)هم دټاکلوږغونواوحرکتونوپه واسطه يوبل ته پيغا مو نه رسوي ، خودهغوی مفاهمه دانسانانودمنظم ژبني سيستم په توګه نه وي .ژوي يوازي دږغونو جوړولوغريزوي وړتيا لري خوانسانان دخپلي ټولنيزي ډلي دژبي دزده کولواونوروته دورلېږدولوتوان هم لري . دپوهني دلېږدوني همداتوان دبشري مدنيت دمنځ ته راتګ تاداوګڼل کېدلای سي . که دژبي تعريف په پام کي ونيول سي نوانسانانوهروخت د خبروکولوتوان درلود، خوددي معنادانه ده چي ژبه دي نودکلمې په واقعي معنادانسان د پيدايښت همزولې وي .

په مفاهمه کي درې ډوله سيستمونه شامل دي چي يوپې ږغونه دي ، بل يې دبدن حرکتونه دي اودريم يې ، چي ترنوروډووډولونوډېرزيات بنستيزاهميت لري ، ژبه ده . په ژبه کي بېلابېل ږغونه ترېوه ځانګړي انتظام لاندي اوډل سوي وي.

ټولوانسانانو دځان له پاره دويلويوه ژبه جوړه کړې ده اوهرچيري چي بيا مدنيتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بيا ورسره سم ليکلې ژبه ايجادسوې ده . له لرغونوژبوڅخه بېلابېلي نوري ژبي رازېږېدلي دي اواوس په نړۍ کي ترپوزرزياتي ژبي سته چي ځيني يې په ميليونونو ويونکي لري اوځيني يې بيايوازي په يوه محدوده قبيله کي د يو لږ شمېرويونکوله خواويل کېږي . ژبه دانسانانواوانساني مدنيت يوه ډېره ستره بريا(لاس ته راوړنه) ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبي مبداء

دبشریت په تاریخ کي دداسي یوه وخت اټکل کېدلای سي چي دننیوانسانانونیکه ګانودي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه یوه منظمه وسیله نه درلوده . تاریخي څېړني دنړۍ دموجودوژبونېټه فقط یوڅو زره کاله وړاندي بیولای سي . دداسي یوې ژبي یا ژبو په باب زموږسره معلومات نسته،چي موږېې دانسانانولومړنۍ (primitive)ژبه وبولو . دومره قدرپوهېږوچي په انساني تاریخ کي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداونه بل حیوان دخبروکولواستعدادلري . دانسانانود فوسیلونو څېړنه (۱)موږته دیوملیون کالویاترهغه وړاندي زمانه کي دژبي دسته والي څرک راکوي .

(۱) فوسیل fossil دلرغونوژوندیوموجوداتو(حیواني یانباتي)آثارویابقایاووته ویل کېږي لکه هډوکي اوغاښونه چي دمځکي په طبقاتوکي پاته سوي وي.

د ژبوتاریخي څېړنه

ننني حالت ته د ژبود تکاملي سیرڅېړنه ځکه سخته ده ، چي په دې برخه کي زیات مواداوارقام (data) نسته. خوله نېکه مرغه ننۍ ژبي سره پرتله کېدلای سي اوکه دهغوترمنځ منظم ورته والی وموندل سي ، ددغه ورته والي له مخي څوک کولای سي دنوموړوژبویوه مخکېنۍ او زړه مرحله پیداکاندي . هغه پوهنه چي دغه رازمسایل څېړي ، د تاریخي ژبپوهني (historical languistics) په نامه یادېږي او مقایسوي ژبپوهنه (comparative languistics) د همدې علم یوه څانګه ده .

ژبي دژوندیوموجوداتودنوروفعالیتوپه شان دچاپیریال له بدلو نو څخه اغېزمني کېږي . دوګړودکلتوري سیستمونوپه هره برخه کي چي کوم بدلون راسي ، اړونده ژبه یې هم تریوې اندازې پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه اواصطلاحات له استعماله لوېږي یایې معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي . سربېره پردې دژبي ویونکي هم تل تغیرمومي . لوییږي ، زړېږي ، مري اونوي ویونکي منځ ته راځي . دیوې ژبي هرویونکی فردهم دخپل عمرپه اوږدوکي دژبي دویلوځیني لاري چاري بدلوي . له دغه فردسره شایي نورهم دده دلاري تقلیدوکړي . په دې ډول دوخت په تېریدوسره په ژبه کي ډېربدلون راځي . دابهېرورو ورو پرمخ ځي . که څوک دیوې ژبي د ډېروسپین ږیرواوزلمیوویونکوویناوي واوري ، په هغوکي به د یادوني وړتوپیروویني . دلغتونوداستعمال په برخه کي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پېښېږي . که چیري دیوې ژبي لیکلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونکي په اسانۍ سره کولای سي چي دغه رازبدلونونه پیدا کړي .

په لغتونوکي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــ معناوي يې بدلون ومومي(١) .

ـــ يولغت له استعماله لوېږي .

ـــ نوي لغتونه اواصطلاحات جوړېږي.

ـــ له نوروژبوڅخه لغتونه اخيستل کېږي .

(١) دمثال په توګه په انګرېزي کي د (deer)لغت چي نن دهوسۍ په معنارواج لري ، په زړه انګليسي کي په عمومي توګه د(حيوان) په معناکارېدئ . په پښتوکي دسيال کلمه دپښتانه له پاره يوه درنه اودوياړ وړ کلمه وه، نن يې دمعيارکاروباريان ددښمن له پاره کاروي.

دخيل لغتونه

له نوروژبوڅخه دلغتونواخيستلوبهېرته (لغت پورول) وايي اوکوم لغتونه چي په دې ډول ژبي ته ننوزي د(دخيلولغتونو) په نامه يادېږي . هره ژبه خوراډېردخيل لغتونه لري اومجرده ژبه په نړۍ کي اصلاٌ وجودنه لري . اروابشادعلامه رشاد(رح) وايي :ٌ په دنياکي مجرده ژبه نه سته اومجردقوم هم نه سته . تاسي وګورئ عربي داسي يوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی اودعربوقدامت هم واضح دی . مګرپه قرآن کي اتلس توري غيرعربي راغلي دي . هغه دعربونه دي اودعربي دخيلولغاتوله پاره خفاجي يولوی کتاب ليکلی ، شفاءالعليل ياځيني کسان يې شفاءالغليل لاوايي ... سيدسليمان ندوی دلغات جديده په نامه باندي يوبل کتاب ليکلی ، چي په هغه کي يې په عربي کي نوي ور داخل سوي لغات څېړلي دي ... ٌ (١)

انګرېزي ژبي ته تر١٠٦٦م کال وروسته خوراډېرفرانسوي لغتونه ننوتل (٢) . دمثال په توګه د (chair)لغت په همدې وخت کي انګرېزی ته ننوتئ چي نن ورځ څوک ددخيل لغت خيال لانهورباندي کوي . په زړه انګرېزي کي پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) يا (stool)رواج درلود.

ددخيلولغتونوله مخي ديوې ژبي دويونکواړيکي له بلي ژبي اوبل قوم سره څرګندېدلای سي . کله چي يوې ژبي ته کوم لغت له بلي ژبي څخه ورننوت اوهورې يې په ژبه کي واخښل سو، نوريې نودژبي ويونکی خپل لغت اودژبي خپل مال بولي .

لکه وړاندي چي موووېل ،ژبي تل دېېريوپه اوږدوکي بدلون مومي .

که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونيسو،چي په پيل کي يې يوه ژبه ويله خود ځينو عواملوله امله يوله بله سره بېل ژوندکولوته اړسول ، څوسوه کاله وروسته به يې ژبي يوله بله سره ډېرتوپيرولري اوکه داحالت همداسي روان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي نوڅوزره کاله وروسته به يې ژبې دومره سره ليرې سوې وي ، چې يوازې به دژبې ماهران په پوهېږي چې ددې دووژبومورګنۍيوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنيز، اقتصادي اوکلتوري حالته سره تړلې ده . که يې قوم دسيالانوسيال و، ژبه يې هم ترسيالانونه پاتېږي . پښتو دپښتانه ژبه ده . دپښتوتاريخ دپښتنوله تاريخ سره تړلی دئ . ترقي اوپرمختګ يې هم دپښتنوله ترقۍ اوپرمختګ سره سيده اړيکی لري . پښتانه چې دځپل ټولنيزانکشاف په داسي پړاوکي وي ، چې په بېسوادۍ کي پاچهي کولای سي،خانۍ کولای سي، سوداګرۍ کولای سي،پيرۍ اومريدۍ کولای سي،نوژبه به يې ځرنګه اوولي پرمختللې وي ؟

هره ژبه که دهغې له ويونکوڅخه مجرده وڅېړل سي ، ګويانه ده څېړل سوې . ژبه پرويونکواغېزه کوي اوويونکي بياژبه سره سمبالوي او سموي يې .

(۱) ګوربت مجله ــ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ـــ ۲۳مخ

(۲) په دغه کال انګلستان دNormansله خوافتح سو . دنورمن نوم پخواپه عمومي توګه دسکاندنيويايي خلکوله پاره کارېدئ خووروسته يوازې دناروې خلک په دغه وبلل سول.

ژبه اود ملتو په جوړښت کي د هغې رول

ديوه ملت دجوړېدواساسي عناصرګډه جغرافيايي سيمه ، ګډ تاريخ اوګډکلتور(دين ، ژبه ، ....) دي خوددې عناصروداغېزې درجې يورازنه دي . زياتره پوهان په دې عقيده دي چې ژبه ديوه ملت د جوړېدوډېرمهم عنصردئ . دمانچسټرپه پوهنتون کي دانګرېزۍ ژبې استاد ټوني کراولي Tony Crowley (۱) دژبې دهغې اغېزې په باب چې په نونسمه پېړۍ کي يې په اروپاکي دنوو منځ ته راغلو ملتوپه ژوندکي درلوده ، داسي ليکي :

په۱۹ پېړۍ کي په اروپاکي يوشمېرمهمي سياسي پرمختياوي منځ ته راغلې اودهغوپه ترڅ کي ځيني نوي ملتونه راڅرګندسول چې خپل ځانونه يې دلومړي وارله پاره وپېژندل اوله نوروڅخه يې هم دپېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري اوسياسي بدلون کي ژبې مهم رول ولوباوه . ځکه لکه څرنګه چې ژبه په يوه ملت کي دشاملېدلو اوله هغه څخه دوتلوله پاره يوه په زړه پوري اساسي وسيله وه ، دغه رازديوه ملت د منځ ته راتګ لومړنۍ وسيله هم وه .

Pedersenڅرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي داروپاد ملي ويښتيا او دژبپوهني پيلتيا له يوه لاسه بل لاس ته کېدله اود زياترو نوو را پيدا سووملتوله پاره دګرامرکتاب ليکنه يادېوې ډيکشنرۍ ترتيبول د سياسي ارمان اعلاميې اوڅرګندوني وې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه میولر Mullerچي ویلي دي ژبه دبشریت دټول تاریخ یوژوندی او ګویا شاهددئ . دی زیاتوي چي په دې ډول به ژبه دبشریت دیوه یو موټي اوډله ییز ګروپ یاپه بل عبارت یوه ملت ژوندی اوګویا شاهد هم وي .کله چي میولر وایي،په معاصروخت کي دځینو ډېرو سرسامونکو

ټولنیزواوسیاسي لانجودحل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقیقت کي یې دژبي دمطالعې پرسیاسي رول باندي تبصره کړې ده . دغه رول دواکمنوکورنیو اودهغوی دترونونوپه ګټه لوبېدلی نه دئ بلکي دهغوی پرضدېې دملتونواوژبوپه ګټه عمل کړی دئ . دنونسمي پېړۍ په دغه عصرکي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چي ژبه ملي هویت اوتشخص منعکسوي . دمثال په توګه G.F.Graham د ژبي د رول اواهمیت په باب داسي څرګندوني لري :

ژبه دیوه ملت دتمایلاتواوعادتونوڅرګنده ځېره ده اوددوی دپوهي اواحساساتوډېرغوره محک دئ . که داتشریح ومنله سي نوطبیعي نتیجه یې داراوزي چي داولسواودهغودژبي ترمنځ اړیکی دومره سره نزدې دئ چي یوبې بایددبل له مخي وپېژندل سي .ژبه داولس دخوی اوخصلت وروستی یادګاردئ . دی ور پسي زیاتوي چي ژبه دیوه ملت له یووالي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

G.P.Marshلیکلي دي: څرګنده ده چي دیوه اولس دیووالي له پاره د ژبي یووالی اساسي توکی دئ . دملت په جوړښت کي دژبي اشتراک د دین اوحکومت تر اشتراک زیات غښتلی عنصردئ . دیوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو دعقایدواو سیاسي تشکیلاتو دتوپیرونوله امله دشکل له مخي سره بېل سوي وي ، خوپه اصل کي یوکلتور، یو ارمان اودحوادثوپه مقابل کي یو راز عکس العمل لري.

(۱) ټوني کراولي په لیورپول کي زېږېدلی اولوی سوی دئ .داکسفورډ، سوت ټامپټن ، رتجرز، بارسیلونا او سانډیاګوپه پوهنتونوکي درس لوستی دئ . اوس (۲۰۰۵م کال) دمانچسټرپوهنتون د انګلیسي ژبي پروفیسردئ . دده په لیکلوآثاروکي?Proper English) ، Language in History and The Politics of Language in Northern Ireland، او Standard English and The Politics of Language)دیادوني وړدي.

دهمدې عنوان مطالب دټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language دکتاب له دوهم چاپ د٥٦ ـــ ٥٧ مخونوڅخه اخیستل سوي دي.

لهجه dialect څه ته وایي؟

لهجه دخبرواتروطرزیادخبروددافادې یوډول دئ . لهجې ته په انګرېزي کي dialect وایي چي دیوناني لغت dialectosڅخه مشتقه کلمه ده اوډیالکټوس دخبرو کولوطریقې ته ویل کیږي . لهجه دیوې ژبي محلي نوعه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بللای سو. لهجې ته فرېزيو لوجيphraseology هم ويله سوې ده (۱) اوهغه هم د افادې دځرګندولولاري ته ويل کېږي.

لهجې پرجغرافيايي ماحول سربېره په ټولنه کې ديوې ژبې د ويونکوله ټولنيزاواقتصادي دريځ سره هم بدلون مومي . د کليوالو لهجه ، دبزګرولهجه ، دمامورينولهجه ، داشرافولهجه ، او نوري ډېري لهجې يې په مثالوکي راتللای سي .

دژبې پوهان په دې عقيده دي ، چي دژبې لهجه هغه وخت منځ ته راځي چي ويونکي يې له خپل اصلي اوطبيعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنيزو، اقتصادي ، سياسي اونظامي عواملوله امله نورو سيموته ولېږدېږي اوهورې دنوروژبوپه ګاونډکي واقع سي او د نورو ژبواو ثقافت تراغېزې لاندي راسي . دځينولهجودانکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي ، چي يوه بله ژبه منځ ته راوړي .

(۱)ټوني کاولي ۸۳مخ

د ژبو کورنۍ

ژبپوهانودانسانانودبېلابېلونژادونو، قومونواوملتونوژبې سره مقايسه کړي دي اوهغه يې پرکورنيوباندي سره وېشلي دي . دژبودې رازمقايسې تهcomparative method وايي . ددې مقايسې په نتيجه کې دوی ته ځرګنده سوې ده چي په ځينوژبوکي لغتونه يوله بل سره ورته ښکاري او له دې څخه داسې نتيجه راباسي چي داژبې په يوه واحده ژبنۍ کورنۍ پوري اړه لري . دوی هڅه کوي چي ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پيداکړي . دغه مبداء ژبه زياتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي دثبوت له پاره پوره اندازه ليکلي موادپه لاس کي نه وي (۱).

په ژبنيوکورنيوکي يوه دهندواروپايي Indo-Europeanژبوکورنۍ ده . دهندواروپايي ژبومفهوم واردواره دووتنوورونو جرمن ژبپوهانو ويليام ګريم اوجيکب ګريم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورونوکي جيکب ګريم ديوقانون پرکشف باندي بريالی سو، چي وروسته دګريم دقانون په نامه مشهورسو(۲) .ګريم پخپل قانون کي وښودله چي انګليسي ، جرمني ،لاتيني اوداروپاډېري نوري ژبې په يوه کورنۍ پوري اړه لري اودا کورنۍ وروسته دهندواروپايي کورنۍ په نامه ياده سوه . پوهانو ته لا داخبره ښه پوره معلومه نه ده چي دهندو اروپايي ژبو مبداء چيري ده (۳). پښتودهمدې کورنۍد آريانی څانګې په ختيځ ښاخ اړه لري.

(۱) السټريټيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ــ ديارلسم ټوک ــ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳مخونه ــ نيويارک

(۲)جيکب لـــــــــودويګ ګريم Jakob Ludwig Grimm(1785-1863) او ويليام کارل ګـــــــــــــريم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(Wilhelm Karl Grimm (1786-1859 دوه ورونه وه چي څه دپاسه دوه سوه کاله وړاندي په جرمني کي اوسېدله . دوی پرجرمني فولکلورباندي ډېرکاروکړاود فولکلوريکو کيسويوه مجموعه يې راغونډه کړه چي نن Grimm�s Fairy Talesنوميږي . داکيسې په ټوله نړۍ کي شهرت لري خوپه وروستيوکلونوکي دکيسودکرکټرونودخشن توب له امله ترانتقادلاندي راغلي دي . (وګ : الستړتيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـــ لسم ټوک ـــ ۲۴۲۷ مخ)

(۳) هماغه اثر ـــ ۲۷٤٦مخ

(٤) ويکيپيډياWikipedia دايره المعارف ـــ دانټرنيټ په حواله

ليکدود

دليکلو(writing)عمليه پريوه وسېله باندي دکرکټرونو(تورو) کيندل ياکښل دي . له دې فعاليت څخه مراد دلغاتواونوروهغو جوړ ښتو سره اوډل ياثبتول دي ، چي ديوې ژبې نمايندګي کوي . داوډلواو ثبتولوله پاره له ټايپ څخه هم کاراخيستل کېږي خودليک دقيق ماهران ټايپ کولوته دليکلوعمليه نه وايي . ددوی په نزد ليکل (writing)اوټايپ کول (typing) دوې سره بېلي عمليې دي . په نړۍ کي دليکلواساسي سيستمونه پرڅلوروبرخووېشل سوي دي : لوګو ګرافي ، سيلابي، الفبايي اوشکلي. په دې ټولوکي يې زموږد بحث وړ برخه الفبايي سيستم دئ . الفبې دسمبولونويومجموعه ده چي هر سمبول يې دژبې ديوه فونيم (ږغ) نمايندګي کوي . بشپړې الفباوي هغه الفباووته ويل کېږي چي داړوندي ژبې ټول اوازونه او حرکتونه په پشپړه توګه سره تمثيل کړلای سي . يعني که يوه ليکونکي ته ديوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی يې دليکلوترعهده ووتلای سي اوکه يوه لوستونکي ته يوليکل سوی لغت وړاندي سي ، دی يې دتلفظ کولو تر عهده ووتلای سي .(۱) دسيمبولونوياالفباوو په واسطه ديوې ژبې تمثيل ته د هغې ژبې ليکدودوايي . څرنګه چي ديوې ژبې اوبلې ژبې تر منځ او دغه رازپه يوه ژبه کي دننه دېلابېلو لهجوترمنځ دږغونو توپير سته ، ځکه نوليکدودونه هم توپيرسره لري . هرڅومره چي ديوې مشخصې ژبې دلهجودويونکوترمنځ راشه درشه اونور ټولنيز او کلتوري اړيکي سره نزدې کېږي،هغومره يې دواحدې ژبې اوواحد ليکدودله پاره زمينه برابرېږي .

ديوې ژبې دليکني سيستم (ليکدود) تل دهغې ژبې دويونکود اړتياووپربنسټ بدلون اوانکشاف مومي . کله کله دوخت په تېرېدو سره دسمبولونوپه شکل کي هم بدلون راځي . له همدې امله دئ چي ديوې ليکلي نسخې د انکشاف دڅېړني له لاري هم داړونددويونکو د اړتياوو په باب معلومات ترلاسه کولای سو اوهم يې دوخت په اوږدو کي دبدلونونوپه څرنګوالي پوهېدلای سو. دهمدې حقيقت له امله بايد دمتونوپه ثبت اوڅېړرولوکي دخطاط دسليقې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يالهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که داکاروسي ، متون مسخه کېږي اودژبي د تاريخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکی بې لاري کېږي اوپرځپله څېړنه باندي غلطي نتيجې بناکوي .

دالفبې تاريخي سابقه لرغوني مصرته رسېږي اوپيل يې د۲۷۰۰ ق م څخه رانښول کېږي. لرغونومصريانودهيروغليف ددوه ويشتو سمبولو په ايجاداوانکشاف سره دخپلې ژبې کانسونينټونه را پېژندلي دي . د ليکدوددتاريخچې اودليک دېولونوڅېړنه زموږتربحث وتلې ده .

(۱) ارواښادپوهاندډاکترالهام ليکلي دي : دپښتوپه اوسني ليکدودي سيستم کې دهرکانسونانتي ږغيزواحد(فونيم) له پاره يوخاص ليکدودي واحد(ګرافيم) شته اوکومه ستونزه په کې نه احساسيږي .مګردپښتودږغيزسيستم جوړښت واولي ږغيزواحدونه لري خودليکدودپه سيستم کې يې يوازې پنځه ګرافيمونه موندلای شو. له بلې خواپښتوځينې داسې ږغونه هم لري چې له دوو واولونوڅخه ترکيبيږي او په ليکدودکې ګرافيمونه ورته نشته اودپښتودليکدودستونزې له همدی کمبوتيوڅخه راولاړيږي .

)وګ: دخان شهيدياد ـــ ۷۴ مخ(

د پښتو ليکدود پرون او نن

دپښتوالفبې دمنځ ته راتګ پرخبره باندي کورني اوبهرني پوهان په يوه خوله نه دي . اوددې لانجې تاداوپردغه حقيقت باندي ولاړدئ چي دليک مرحلې ته دپښتوژبې درسېدلودوخت په باب موړپوره مدارک په لاس کي نه لرو. دليکدودپرسرباندي په اوسنۍ زمانه کي لانه توافق او يو لړ نورعيني واقعيتونه ددې خبري ښکارندويي کوي چي پښتنو دي تر نورو ګاونډيووروسته ليک ته اړتياموندلې وي . ددې موضوع تفصيلي څېړنه موږله خپل هدف څخه ليري کوي . د پخوانيو روايتو او اوسنيو څېړنوله مخي دپښتو الفبې ايجاد، ياپه يوه روايت سمول دغزنوي سلطان محمود(۳۸۷ ـــ ۴۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي . داروايت د خيراللغات دمولف قاضي خيرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په

مقدمه کي (د۱۹۰۳ع چاپ) بيان سوی اووروسته عام سوی دئ . قاضي خيرالله ددغه روايت نه راوي ښوولی دئ اونه يې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي دنوروڅېړنوله پاره ورته مراجعه وکړي.

علامه رشاد (۱۳۰۰ ـــ ۱۳۸۳هـ ش) ددغو روايتوتريادوني وروسته د پير روښان بايزيد(۹۳۱ ـــ ۹۸۰هـ ق) هغه ادعاارانقلوي چي وايي پر عربي تورو باندي دپښتوتوروورزياتول دده(بايزيد) کارنامه ده . (۱) د پښتوتوروپه جوړولوکي دروښان پير دغه ادعادده يوپياوړي مريد او پيرو دولت لواڼي په دغه بيت سره تاييدکړې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني لفظ مشکل و، لوست کوښ نه شه

ورته وشـــــــــوه، کننده دیارلس حرفـــــونه

دپښتوداتوري دروښان پیردلوی عقیدوي اوسیاسي مخالف اخوند درویزه ننګرهاري (۹۳۹ــ ۱۰۴۸هـ ق)له خواهم کارسوي دي اوله همدې استعمال څخه ګیورګ مارګنسترنې (۱۸۹۲ــ ۱۹۷۸ع) داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویادروښان پیر پورتنۍ ادعا حقیقت نه لري (۲) .

که دغزنوي سلطان محمودپه وخت کي د پښتو الفبې په باب غښتلي اسنادترلاسه هم سي ، له دې حقیقت څخه سترګي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دایجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بیادروښان پیرتروخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم اوپرله پسې تداوم نه دئ موندلی اوکه یې موندلی هم وي ، زموږپه واک کي داسي اسناد نسته چي له هغوڅخه دي ددغه تداوم دسته والي په باب داستدلال له پاره کارواخلو. دموجوداسنادوله مخي دپښتوالفبې مستندلیکلی ثبت چي وروسته یې زموږترزمانې پوري له ډېروبدلونونوسره پرله پسې تداوم موندلئ دئ ، دخیرالبیان لیکدوددئ چي زموږپه څېړنو کي ورته روښاني لیکدودویل سوئ دئ .روښاني لیکدوددغه غورځنګ په نشراتواوشعري دېوانونوکي پالل سوئ دئ اوپه دغه لیکدودباندي لیکلي سوي نسخې دپښتونسخوپه زېرموکي موندل کېږي . ترروښاني ادبیاتو، چي مرادمي دروښاني غورځنګ دپیروانو دېوانونه دي ،په هاخوازموږپه لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي دغه لیکدوددي پې پاللی وي.

دروښان پیرلوی مخالف اخونددرویزه اودهغه پیروان ځان ته خپل پښتولیکدودلري چي په خپله نوعه کي خویوجلالیکدودورته ویلای سو، مګرله روښاني لیکدودسره یې په ځینوبرخوکي ورته والی لیدل کېدای سي .

تردغه لیکدودوروسته نو زموږمخي ته دخوشحال خان خټک لیکدود (ځنځیري لیکدود) راځي .دالیکدوددخوشحال خان خپل ایجاددئ . دده خپل آثاراودده دزامنواولمسیوآثارپه دغه لیکدود لیکل سوي دي او خپرښت یې ترروښاني لیکدودځکه زیات دئ ، چي دخوشحال خاني غورځنګ ادبي ایجادات ترروښاني غورځنګ زیات اوپراخ دي . دخوشحال خاني لیکدود یوه وروستنۍبیلګه ، چي دده تر عصرډېر وروسته دده دکورنۍ دیوه پردېس غړي دوست محمدخټک په قلم را پاته ده ، دبحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د۱۲۹۰هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمدخټک خپل قبیلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني لیکدودلیکي اودخټک کلمې د(ټ) پرځای (ط) کارېږي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .

دپښتولیکدوددتاریخي سیرڅېړونکي دپټي خزانې اوددغه عصرد لیکدودپه باب هم رغېږي . خوڅرنګه چي دپټي خزانې دغه اوسنۍ نسخه په دیارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوي ده ، ځکه نودهغې له رویه داصلي نسخې دلیکدودپه باب تبصره کول ماته مشکله ښکاري . خودهغونسخوله مطالعې څخه چي دغه عصرته نزدې یاتر هغه وروسته لیکل سوي دي ، داسي ښکاري چي دخوشحال خاني لیکدودتراغېزې لاندي چي لیکلي سوي نه وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوداخبره موبايدپه ټينګه په پام کي نيولې وي چي له خطي نسخو څخه په يوه عصرکي دمروج ليکدودياپخپله دليکوال يا شاعر لخوا کارسوی ليکدودمعلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخوپه کاپي کولوکي خپله ځاني سليقه اوخپله لهجه هرومرو داخلوي) ۴. (

په افغانستان کي داميرشيرعليخان ترزمانې پوري چي دپښتوکوم ليکدوپه لړوډېربدلون سره رواج درلود،هغه ليکدوددئ چي په مشخصه توګه له احمدشاهي عصره راهيسي په پښتوليکنوکي پالل کېدئ . دې ليکدودکومه معياري بڼه نه درلوده اوترزياتي اندازې پوري دهرليکوال اوشاعرپه سليقه اوبرداشت پوري تړلی و .

په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته دتجدد اومدنيت پالني اغېزي د اميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) په پاچهۍ کي دسراج الاخباردخپرووںولو لاري ورسېدلې ، نوپرڅنګ يې دپښتونشراتوله پاره عيني زمينه برابره سوه .سراج الاخبار په لومړي سرکي په سنګي چاپ خپرېدئ اووروسته چي دعنايت مطبعه په کابل کي تاسيس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبارهم په حروفي توروخپل نشرات پيل کړل . دا توري پارسي توري وه اوپښتومضامين اواشعاريې هم په همدې تورو خپرول .ځکه نوموړ ددغي دورې پر پښتوليکدودباندې دسراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سوړغېدلای . موږته معلومه ده چي په سراجي عصرکي د حبيبيې مدرسې له پاره دپښتودرې کتابونه دمولوي صالح محمدپه قلم ليکل سوي دي . داکتابونه اوس زماسره نسته خوپخوامي ترنظرتېرکړي وه .په هغو کي لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبدالکريم بريالي (دپښتوليکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر۱۰۵ مخ کي په لنډه توګه معرفي کړی دئ . ماته ددغه کتاب په باب دښاغلي بريالي له بيان اوخپلومشاهداتوڅخه څرګنده سوه چي دکتاب ليکدودله هغه رسم الخط سره ورته دئ، چي وروسته داماني عصر په (مرکه دپښتو) کي هم منل سوی واوتاسي به يې په راتلونکوکرښوکي تفصيل ولولئ.

داميرامان الله خان په روښانه دوره کي دپښتوليکدودله پاره منظمه رسمي هڅه دهغي ټولني له خواله سره راپيل سوه ، چي" مرکه د پښتو" نومېدله) ۵ . (

مرکه دپښتوتر۱۳۰۲ هـ ش کال دمخه منځ ته راغلې وه اولومړی رئيس يې مولوي عبدالواسع خان کاکړ اوترهغه وروسته يې دوهم رئيس عبدالرحمن خان لودين و. دې مرکې دوولس تنه غړي درلودل اود وخت په اساسي قانون (نظامنامه دتشکيلات اساسی افغانستان) کي يې په درجېدلوسره رسمي اوقانوني بڼه موندلې وه . ددې مرکي وظايف دپښتوژبې د قاعدوجوړول اوددرسي کتابوترجمه کول اونقلول وو(٦). د ښاغلي رفيع صاحب دڅېړني له مخي ، دې مرکې چي دپښتوالفبې له پاره کوم ليکدودټاکلی و ، له اوسني مروج ليکدوسره يې زيات توپير نه درلود .يوازنی توپيريې داو، چي د(ځ) ږغ له پاره يې د(ح) ګرافيم ته يوټکی پرسربل په غبږ کي ورکاوه . له هغوبېلګوڅخه چي ښاغلي رفيع صاحب د(يوازينی پښتو) له کتابه رااخيستي دي ، ښکاري چي مرکې دکندهاری لهجې ځانګړتياوي منلي وې .چي تفصيل به يې تاسي په راتلونکوپاڼوکي ولولئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دليکدودکوم اصول چي (مرکه دپښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبارکي هم په لړوډېرتوپيرسره تعقيبېدل . خوبل چاپي دپاللوهڅه نه کوله اوترډېري اندازې د کاغذ پرمخ پاته سوي دي). ۷ (

مرکه دپښتوداماني دورې له ختمېدوسره پای ته ورسېده . کله چي په هيواد کي ترسقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم داعليحضرت محمد نادرخان اودهغه دغښتلوورونوپه موټه ټينګ سو،ورسره سم يې په کابل کي د(انجمن ادبی) ترجوړېدو(۱۳۱۰ش)يوکال وروسته په کندهارکي د پښتوانجمن خښته کښېښوولە سوه.

دپښتوادبي انجمن د۱۳۱۱ش کال دليندۍ په نهمه نېټه دکندهار ولايت په عامه سلامخانه کي دوزيرمحمدګل خان مومندپه وينا پرانيستل سو. نوموړي په خپله پرانيستونکې ويناکي دانجمن دندې داسي بيان کړې:

۱ــ انتشارديوه مجله علمی اوادبی اواجتماعی اوتاريخي چی د پښتانه دشانه سره ښايی اومناسب ددغه کام اوژبی يی .

۲ــ جمع اوتدوين دلغات متفرقه دپښتوپه هرکام اوهرکلی کی د پښتنوچی هرچيری وی اودفع اوورکول دمفهوم داختلاف دلغات چی بلااندیشه دکوم مصيبت څه په ميانځ کی وی ياپيداشی.

۳ــ جمع کول اوټولول دادبی کتابونودپښتو،چی مطبوع ياغير مطبوع وی اوتشويق دتصنيف اوتاليف دداسی آثارادبيه.

٤ــ ترجمه ددرسی کتابونوچی په موجب دپروګرام رسمی دوزارت معارف دافغانستان په مدرسواومکتبوکی ويل کيږی.

۵ــ ترجمه اوتاليف دنورمفيدعلمی اوفنی اوتاريخی اوغيره کتابونه عصری دهری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف دعقايد اسلامی دمسلمان ملت دپښتون اومخالف دسياست دحکومت مستقله دافغانستان نه وی.

٦ــ تاسيس ديو (ملی کتب خانه دپښتو) اوهم ضمناً دهغه کتابو نو چی دپاسنی مطالبودپاره مفيدوی.

۷ــ په ذريعه دنشرد((مجله ادبی)) جلب توجه دتمام ملت ودی خواته اوحاصلول دنيک بينی په نسبت د((پښتو)) ۫) ۸ .(

دانجمن په دندوکي دليکدوپه باب مشخصه يادونه نه ده سوې خو دانجمن له نشراتوڅخه څوک معلومولای سي چي دليکدود يوه ټاکلې لاريې تعقيبوله اوښاغلی بريالی وايي چي ٌ... دليک په اندازکښی لږبدلون راوستلئ .... ۫ (۹). ښاغلي رفيع په ژباړنه کي دانجمن د تشکيلاتو اونشراتوپه باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود ليکدودپه باب يې څه نه دي ويلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکندهاردپښتوادبي انجمن په ۱۳۱٦ ش کال دکابل له ادبي انجمن سره یوځای سواوددواړوله ترکیبه څخه پښتوټولنه منځ ته راغله.

پښتوټولنه د۱۳۱٦ ش کال دثورپه لومړۍ نېټه تاسیس سوه . دې ټولني خپل کاراووظایف ترخپلومخکنیوانجمنونو منظم اوپراخ کړل اوهغه په دې ډول وه:

۱ـــ دافغانستان دتاریخ تدوین اودافغانستان په تاریخي څرنگوالي له هره پلوه پوره ،پوره رڼااچول.

۲ـــ ژبي اوادب ته تحول اوترقی ورکول ، ملی آثار(فولکلور) دوطن له هره گوټه راټولول اونشرول.

۳ـ دیوې عصري اوعملی ژبي په حیث دپښتوژبی دراژوندی کولواو تدوینولوکار.

٤ـــ دکابل مجلې اوکالنۍ اونوروو‌طنی جرائدوپه واسطه ادب اوژبی ته ترقی ورکول اوجهان ته په یوابرومندصورت دافغانستان معرفی کول) . ۱۰(

په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظایفوکي یوڅوربدلون راغی اودنویو وظایفوپه لړکي یې ٌ دپښتوژبي دلغاتو اوقواعدو تدوین ، دضرورت له مخي دنویو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارلیکل او خپرول ٌ شامل سول). ۱۱ (

پښتوټولنه دهماغه پیل څخه دلیکدوددیوکولوپه لټه کي وه خو ددغه هدف دترسره کېدوله پاره یې لومړنۍ منظمه هڅه ترخپل تاسیس پنځه کاله وروسته د۱۳۲۱ ش دجوزاپه میاشت (۲۱می۱۹٤۲ع) دیوې غونډې په ترڅ کي چي دهیواد۲۵ تنه پوهان اولیکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پریوویشتواختلافي موادوباندي تربحث وروسته فیصله وکړه . تردې فیصلې شپږکاله وروسته یې بیا د۱۳۲۷ ش کال دسنبلې په اتمه (۳۰ اگسټ ۱۹٤۸ع) دافغانستان اولرو پښتنو یوې ۱۹کسیزې ډلې غونډه وکړه اوپه هغه کي یې پریولړاختلافي موادو فیصله وکړه .دریمه فیصله د۱۳۳۷ ش کال دسنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اگسټ ۱۹۵۸ع) دافغانستان ، پېښور اوپښتنولیکوالواوپوهانوپه گډون غونډه وکړه اودلومړۍ فیصلې پرڅلوروموادوېې له سره بیاغور وکړ اودنورو۷۳ موادوپرسرېې موافقه سره وکړه .

په دې فیصلوکي دپښتوالفبې پرسرله (ڼ ــ نړ) پرته نوراختلاف نسته اوهغه هم په ټولوفیصلوکي (ڼ) ټاکل سوی دئ . په لومړۍ فیصله کي په (لاړ ـــ ولاړ) کي د(ولاړ) شکل فیصله سوی دئ اوپه دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي . په لومړۍ فیصله کي په (لځ ــ لوښ) کي (لځ) فیصله سوی دئ خوپه دریمه فیصله کي بیرته په (لوښ) باندي تعدیل سوی دئ . په لومړۍ کي په (مونږ ــ موږ) کي (مونږ) فیصله سوی و، خوپه دریمه کي دواړه منل سوي دي . دغه رازپه ټولوفیصلوکي (ږغ ــ غږ) دواړه شکله منل سوي دي . په لومړۍ فیصله کي د اروابناد الفت دکتاب په حواله د(شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خود ښاغلي بریالي دکتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښل سوي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دواړه صحیح دي) خوددوهمي فيصلې په برخه کي يې دغه اختلاف ته (دواړه) قيدنه دئ وراچولئ (۱۱۵مخ) . زمالاس اوس اصلي فيصلې ته نه رسېږي چي ددغه اختلافي روايت حقيقت ځان ته معلوم کړم .

ددې فيصلوټول اختلافي موادراوړل دلته لازم نه دي اولوستونکي يې داروابشادګل پاچاالفت په (ليکوالی ، املاءاوانشاء) نومي اثر کي او دغه راز دښاغلي عبدالکريم بريالي (دپښتوليکدود) په نامه کتاب کي لوستلای سي . لکه وړاندي چي مي مثالونه راوړل ،په دغودوو کتابو کي راغلي فيصلې يوله بله توپيرسره لري .

دليکدودپه برخه کي ددې فيصلوتطبيقي اړخ په افغانستان کي تر يوې اندازې عملي سوځکه چي يورازمرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجودو.خوترکومه ځايه چي ماته معلومات سته په لرو پښتنوکي د آزادومطبوعسته والي ددغوفيصلوپه تطبيق کي خنډونه اچول او عملي اړخ يې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږمعاصرژبپوه دوکتورزيارصاحب دغوفيصلوته داهميت په سترګه نه ګوري اووايي چي ؒ پخوابه په پښتوټولنه ياپښتومرکه کي داسي کارکېده چي لاس به پورته کېده ، که به دکندهاريانولاسونه زيات شوه دکندهاريانوپښتوبه شوه ، که به دننګرهاريانودازيات وو ، دهغوبه شوه . خوموږداکارپرېښوده ... زموږله پښتوټولني اوبياستر انسان محمدګل خان سره داتوپيروچي هغوی لومړی غوښتل چي د لاس په پورته کولواوريفرنډم له لاري يوستنډرړ ليکنی فورم پيداکړي اوپه تېره بياوزيرمحمدګل خان دخلکوپه خولوکي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري .... ٌ) ۱۲ (

په افغانستان کي دکره پښتوژبي دغورځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته دپښتوټولني په فيصلوکي لاسونه ووهل سول اود(شو ، سو ، ...) فيصلې خوېې دپښتوستوروله خوالاهم ماتي سوې . اوداکارددې حقيقت ښکارندويي کوي چي دفيصلوپروخت درايواتفاق نه و اود پوهاندزيارصاحب خبره پرځای ده.

دپښتوليکدودپه باب وروستۍ فيصله دباره ګلۍ دسيمينارفيصله ده . داسيمينارپه ۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کي دپښتونخوا او افغانستان دمهاجروليکوالوپه ګډون جوړسو. دسيمينااردمنځ ته راتګ زمينه دهغوټولنيزو اوکلتوري اړيکوله امله برابره سوه چي په افغانستان کي دثورډبخولي(فاجعې) له خاطره پاکستان ته دافغانانو دډله ييزمهاجرت وروسته دلرواوبروپښتنوترمنځ ټينګي سوي وې . په دې سيمينارکي دتېروفيصلوځيني موادتعديل سول اودښاغلي رفيع صاحب دخولې خبره ده چي په مجموع کي هغه ليکدودترډېري اندازې ومنل سوچي په افغانستان کي پالل کېدئ . داسي ښکاري چي د سيمينارله نتايجوسره ځينوپوهانو،چي په سيمينارکي يې برخه نه وه اخيستې، په ځينوبرخوکي موافقه نه درلوده . د پېښورنامتو ليکوال اروابشادقلندرمومندخوله لومړي سره دسيمينار پرضدو. ځکه ده خپل ځان ته نوی ليکدودراايستلی و اوکتابونه يې (پټه خزانه فی الميزان او خيرالبيان اونور) هم په خپاره کړي وه . پوهاند دوکتور زيار صاحب دباره ګلۍ فيصلوته انتقادي نظرلري اوليکي چي په دې سيمينارکي ځيني منلي اوعامي سوي سموني بيرته باطلي سوي دي . لکهٌ عربي ټول پورويبونه په اره بڼه ليکل لکه قميص،طمع،شمط ..نيم کانسونينټي (معدوله) واونه ليکل لکه په خله(خوله) ، ګټ (ګوټ) ... کي ، همدارنګه دپښتواوږده يامجهول (و)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای له پېښ (ضمې) او اوږدې یامجهولې (ې) پرځای له زېر(کسرې) کار اخیستل لکه په گمان (گومان)،رمان(رومان)اوگله(گېله یاگیله)،ډموکراسي (ډېموکراسي) اوله دې ټولوسره تر (ک) ، (گ) غوره گڼل چې یوبې سر وبوله کاردی ، ځکه داخوکوم غبرگژبیزسېمبول نه دی چې کړی ور واچول شي او خوشې یوتوری پرپښتوابېځي(الفباء) ورسرباری شي چې هم تخنیکي ستونزه(ټایپ، کمپوزاوپرینټ په اړه) رامنځته کوي اوهم اقتصادي اومهالي هغه . (۱۳)

دې سیمینارته دزیارصاحب (۱۲٦ معیاري آرونه) وړاندي سوي وه خوونه منل سول چې دوکتورزیارله دې بابته خپل ناراضیتوب ښوولی دئ) . ۱۴)

ډاکټرپالوال دباره گلې‌له دې فیصلې سره موافقه نه لري چې وایي په پښتوکي (مد) نسته . دپالوال صاحب په عقیده پښتومدلري اوده دهمدې موضوع اویولړنوروخبروپه باب خپل دلایل په تفصیل سره پخپل نوي کتاب (معیاري پښتو_ ۹۷مخ)کې راوړي دي.

ښاغلی سرمحقق زلمی هیوادمل په دې برخه کې مصلحت آمېزه نظر ورکوي اوليکي : " ... کومې فیصلې چې ددې سیمینارپه نتايجومرتبې شوې دتطبیق ساحه یې دپخوانیوفیصلوپه پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره داخبره زیاتول غواړم،چې دافیصلې ځینې تخنیکي مشکلات لري ، ددې لپاره چې دتطبیق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان،پښتونخوا(سرحد)اوجنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانویوه ډله بیاپرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنیکي گرانۍ چې پکې شته ، هغه پکې رفع کړي اوبیایې دتطبیق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تردې بایددپښتنود بېلوبېلو سیمو او ثقافتي حوزورسم الخطونه سره یووي . ") ۱۵)

ښاغلي هیوادمل داتخنیکي گرانۍ ښوولي نه دي چې کومې دي خود بیان له سیاقه یې ښکاري چې له فیصلوسره یې بشپړتوافق نسته.

دپښتولیکدودپه باب ځیني شخصي اوانفرادي هڅي هم سوي دي لکه دشهیدخان عبدالصمدخان لیکدو، دوزیرمحمدگل خان لیکدود ، دقلندرمومندلیکدود اونور . خوددې ټولولیکدودوزني دهغوی د مخترعینوتروفات وروسته ورتړلي سوي دي.

دلیکدودپه ټاکلوکي زه داسي نظرلرم چي موږباید دپښتو ږغونو (فونیمونو) له پاره دسیمبولونوپر ټاکلو فیصلې وکړو، نه دتلفظونوپه باب . دمثال په توگه پردې خبره بایدتوافق وسي چي اوږده یامجهوله (ې) څه رازولیکل سي . په دې برخه فیصله سوې ده چې دوه ټکي دي سرپرسرورکړه سي . بس همدافیصله ده . اوس که دژبې ویونکي په هرلغت کي داوږدې (ې) اړتیااحساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي . موږکه په لیکدوکي داخبره فیصله کووچي اوږده(ې) دې په پلانۍ کلمه کي استعمال سي ، دادلیکدودسمونه نه ده ، بلکي دتلفظ اصلاح کول دي . دتلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکي دهغه له پاره یواوږددتدریجي بهېر اومشخص ژبني او تاریخي شرایط

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابرېدل لازم دئ . دليكدودپرسرداختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږدژبي متخصصين ورته ډېره پاملرنه نه کوي . دپښتوټولني په فيصله کي ويل سوي وه چي شو، شم ، شي به ليکو ــ بخښل ، کښېنستل به ليکو ــ چې ، کې، مې به ليکوــ ږغ ، غږ به ليکو، نورنودهرچاخوښه چي هررازيې تلفظ کوي . سو، سم ، سي يې تلفظ کوي اوکه بخل اوکېنستل اوکه چي ، کي ، مي . ددې عجيبي فيصلې له مخي نوګوياد(ش) ګرافيم د(س) اوازهم ورکولای سي،(ښ) چي په کوموتوروکي راغلی دئ ، دانګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي اومجهوله (ې) دمعروفي(ي) کارهم ورکولای سي . د (ښ) او (ږ) په برخه کي داخبره پرځای ده چي ليکلي ګرافيم بايد په همدې شکل وي خوپه وينګ کي دي هره لهجه خپل داپه پام ونيسي ، ځکه دا دعين ګرافيم اوفونيم بېلابېل تلفظونه دي . مګر د(سو) او(شو) په باب داحکم چي (شو) به يې ليکو، نوردهرچاخوښه چي څه رازيې تلفظ کوي ، يوه بې بنياده خبره ده . ځکه (س) او(ش) دوه جلاږغونه اودوه سره بېل ګرافيمونه دي اوپښتانه ددواړوپه ليکنه اولوستنه کي هيڅ رازمشکل نه لري . دابه يوه ژبنۍ مضحکه وي چي (ش) به ليکو، که يې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري . که داديوې قاعدې په توګه ومنل سي نوآيا په نوروشين لرونکولغاتوکي به هم داجراوړوي که يا؟ له بلي خواچي لهجوته دتلفظ حق ورکول کېږي اود(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختيارلري ، نوپه ليکلوکي ولي داحق نه ورکول کېږي . که دتلفظ له پاره ددغه شان حکم په برخه کي ژبنی جواز موجود وي ، نوولي يې په ليکلوکي دغه رازجوازنسته . داکارکه څوک دنه پوهېدني له مخي کوي ياېې يودبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتوکي زمايه نظردژبپوهني په اصولوکي يوناوړه بدعت دئ . ددې پرځای يې معقوله فيصله داده چي دکېنستل اوکښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي ، چې ــ مې ــ کې که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همداسي دي وليکل سي اوکه يې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دي وليکل سي . په دې صورت کي به نودالفبې يوه ګرافيم ته دتلفظ دوه بارونه ورپه شاسوي نه وي . په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چيcolour او colorــ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنيوليکنوکي کارېږي اوهم يې په ډيکشنريو کي ثبت کړي دي . ما له همدې اسيته دانګرېزي ژبي داکسفورډ کوچنۍ ډيکشنرۍ (۱۹۹۸ع کال چاپ) لومړي څلورديفونه سرسري وکتل اويوزيات شمېرتوپيري ثبتونه مي پکښې وموندل . که مي ټول رديفونه کتلي وای ، دتوپيري لغاتوشمېر ترسووهرومرواوښتئ . داتوپيري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چي بريتانوی اوامريکايي ليکنه يې توپيرسره لري:

Arbor (US)	Arbour
Ardor (US)	Ardour
Armor (US)	Armour
Ax (US)	Axe

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Behaviour	Behavior (US)
Cesarean	Caesarean(US)
Caesium	Cesium (US)
Calk	Caulk (US)
Cancell	Cancel (US)
Catalogue	Catalog (US)
Caecum	Cecum (US)
Coenobite	Cenobite (US)
Centre	Center (US)
Centreboard	Centerboard (US)
Centrefold	Centerfold (US)
Clamour	Clamor (US)
Colour	Color (US)
Coulter	Colter (US)
Cosy	Cozy (US)
Defence	Defense (US)
Disfavour	Disfavor (US)
Dishonour	Dishonor (US)
Distil	Distill (US)
Dolour	Dolor (US)
Draughty	Drafty (US)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه لغاتونه چي (Z) يې په (S) باندي اوښتی وي.

Apologise	Apologize
Atomise	Atomize
Authorise	Authorize
Baptise	Baptize
Bastradise	Bastradize
Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

دهمدي ځلورورديفونوربېلابېل توپيري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Barracouta	Barracuda
Blether	Blather
Bogeyman	Bogyman
Bogey	Bogy
Bond	Band
Botch	Bodge
Boult	Bolt
Brag	Bragg
Burk	Berk
Caddy	Caddie
Calix	Calyk
Carvel	Caravel
Castor	Caster
Combe	Comb
Coney	Cony
Dean	Dene
Dike	Dyke
Dispatch	Despatch
Doyley	Doily
Dryer	Drier
Dryly	Drily

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅ انګرېزي ژبی له دې توپیري لغاتوڅخه هیڅ یوه ته غلط یامعیاري نه وایي . ددوارړودولونوثبت اوکارول یې په ټوله معنااختیاري دي .

مورږکه ددوکتورزیارصاحب خبره ٌ ژبه دخلکوپه خولوکي وراصلاح کووٌ، نوپه دې هم بایدسرخلاص کړو،چي دابارمزله ته نه رسېږي . عملي اومعقول حل یې هغسي دئ ، لکه ماچي بیان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطکاکونوڅخه هم خلاص سوي یواوپه بېځایه ناندروبه مووخت هم نه وي ضایع سوی .

لهجوي تلفظونه دهغوخپلوویونکوته پرېږدئ . که یې دتغیر اړتیا او شرایط برابرسول ،هرومروبدلون پکښې راځي. زماد خپلي مشاهدې له مخي دېرش کاله وړاندې ماله خپلوپکتیاوالو ټولګیوالو څخه د پوهنتون په لیلیه کي دخور، مور کلمات دخېر، مېر په شکل اورېدل . اوس یې هغوی پخپلومنځوکي لاهم نه سره وایي . د تلفظ دا سمېده د پښتوټولني دفیصلومعجزه نه ده بلکي دهغو اجتماعي اغېزو نتیجه ده چي زماپردغوټولګیوالوباندي د نورو لهجو له پښتنوسره د ګډ ژوندله لاري پرېوتلي وې.

دکندهارپه پارسیبانانوکي زمادوړکتوب پروخت په (غ) باندي د(ق) بدلېدل په ټوله معناعامه خبره وه . خواوس داتلفظ ترزیاتي اندازې پوري په تېره بیاپه نوي تعلیم یافته نسل کي له منځه تللی دئ . نه کومه فیصله ترمنځ سوې ده اونه تلفظ په فیصلوباندي بدلون مومي .

(۱) خیرالبیان د کابل چاپ ـــ سریزه ـــ ٦٢ مخ

(۲) هماغه اثر ، هماغه مخ

)۳ (بحرالعلوم ددیني عقایدو، فرایضو،نصیحتونو، حکمتونواواخلاقي ، تاریخي اوعرفاني کیسو یوه منظومه مجموعه ده چي زیات وکم شل زره بیته کېږي. ددې کتاب یوازنۍ نسخه دمولف پخپل لیک دکابل په ملي آرشیف کي خوندي ده . لومړۍ برخه ،لس زره بیته یې ددې قلم چلوونکي له سریزي اوحاشیوسره په ۱۳۷۳ هـ ش کي برابره کړې اوپه ۱۳۸۳هـ ش (۲۰۰٤ع) کي چاپ سوې ده . په دغه کتاب کي دوست محمدختک دځان دپېژندلوپه باب وایي چي دمحمداکرم زوی ، دکرم خان لمسی اودزمان خان کړوسی دئ . په پښتانه شعراء دوهم ټوک کي یې زمان خان دزرنام خان زوی دپاینده محمدخان لمسی دعبدالقادرخان خټک کړوسی اودخوشحال خان کوسی بللی دئ . دوکتورعارف عثمانوف په خپل کتاب ٌ خوشحال خان خټک اودده ادبي مکتب ـــ ۱۸۱مخ ٌ کي دمرحوم بینواد پښتونستان نومي کتاب د٤١٥ مخ په حواله ، زرنام خان دعبدالقادرخان زوی بللی دئ .

)۴ (ددې کارمثالونه دان دپاسه دي اوحتی نن ورځ چي دمتن برابرولواصول ټاکل سوي اوپه ټولوژبوکي خپاره سوي هم دي ، د متونوبرابرونکي دشاعرپه لهجه کي لاس وهي اوپه اصطلاح معیاري کوي یې . د(په) پرځای (پر) په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننباسي اوبرعکس يې لاهم . د عبدالقادرخان خټک دېوان په کندهارۍ لهجه اوداحمدشاه بابا ، ميرزاحنان بارکزي ، شمس الدين کاکړ او... دېوانونه په يوسفزۍ لهجه خپروي .

۵) (زموږليکوال دانوم دپښتومرکه کاږي چې سمه بڼه يې هم داده . خوموږته په کارده چې دځايو، ټولنو او مرکزوپه نوموکي لاس ونه وهواودچاخبره معياري يې نه کړو. داکارموبيابل وخت دنوموړي عصر د پښتو ژبې په ګرامري څېړنه کې خطاباسي . ډاکټرپالوال په (خوشال خان) باندي دخوشحال خان خټک دنامه بدلول هم دشاعرپه نامه کي لاسوهنه بولي اوکړي يې .(وګ : معياري پښتو ــ ٤٣٦مخ)

٦) (رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ــ ٨٤ مخ ، ١٣٦١ش ، کابل

٧) (په" رويدادلويه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ١٣٠٣" چې دپښتوويناووکومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کې دمرکې ليکدودکورټ په پام کې نه دئ نيول سوی.

٨) (ژبپالنه ــ ٩٣ مخ دپښتومجلې لومړي کال د١٨، ١٩ مخونوپه حواله

٩) (دپښتوليکدود ١٠٤مخ

١٠) (ويښ ــ رازمحمدــ پښتوکتابونه ــ ٤ مخ ــ پښتوټولنه ــ ١٣٣٧ ش

١١) (پښتوکتابونه ١٢مخ

١٢) (ښکلامجله ــ څلورم کال ، دريمه ګڼه ، ٥٠مخ .

١٣) (دپښتوژبې دودي اړتيااولارې چارې ــ ٨٤مخ

١۴) (ده دسيمينارافغان برخه والوته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي اوځيني نور پيښوري برخه وال يې د (شيخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وګ: پښتوــ پښتانه .... ، ٣١٠ ــ ٣١١مخونه)

١۵) (تېرماخذ ٦٤مخ.

معيار ـــ د ژبې د معياري کولو اړتيا او اړتيا

څرنګه چي موږپخپله ژبه کي دمعيارټاکلوله پاره په ليري زمانوکي کومه تاريخي اومسلسله عنعنه نه لرونومجبوريوچي دنوروژبود معيار ټاکلو جريان دخپلي ژبې دمعياري کولوله پاره دلارښودپه توګه لومړۍ زده کړو اوبيايې کوزده کړو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته اوس سمدلاسه ددې امکانات سته چې دانګرېزي ژبې د معياريت پرهڅوباندي څېړنه وکړم اوبياددغوهڅوپه رڼاکي دپښتو ژبې دمعياري کولوپرمسئله باندي ورغېږم . ددې څېړني په ترڅ کي به پخپله دمعيار(Standard)مقوله هم لږوډېرتشريح سي.

په اروپايي ژبوکي دمعيار (standard)مفهوم په بېلابېلومعناووسره ثبت سوئ دئ چې په هغوکي يې لږترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي . لومړی يې دنظامي سمبول مفهوم دئ چې په هغه کي بيرغ، مجسمه ډوله تصويرونه اونورراتلای سي . دغه سمبولونه د جګولکړوپرسردودانيوپانوروځايوپرسرځوړندوي اوديوه معتبر مرکزي ځای دښوولووظيفه سرته رسوي .دغه ځايونه دفوجيانود غونډېدومرکزونه څرګندوي.لکه دپاچادوداني،دغټواشرافويا آمرينو د ودانۍ نښانونه .دمعيارياسټنډرډ په دغه رازاستعمال کي د عموميت، يووالي اولږترلږه ديورازمتحدالشکل والي ژورمفهوم نغښتی دئ.

دمعياردوهمه معناله لومړۍ څخه بېله ده. په دې معناکي معياردېوې اندازې ياوزن يوه نمونه راښيي. دمثال په توګه داوږدوالي داندازه کولوفلزي ميله(نيم ګزی)، دظرفيت دمعلومولولوښی،دوزن دښوولو اوسپنيزه کتله(کاڼی) اونور.

يوبل معيارهم سته چې داصل(original)په معنادنقل (copy) په مقابل کي کارېږي . کاپي په ورځنيوچاروکي ديوه واحددقانوني څرګندوني په توګه کاروركولای سي خواصل ته بايدوروستۍ اونهايي مراجعه وسي. په مثال کي يې دليک اصل، دکتاب اصل،دفرمان اصل اونورراوړلای سو.

په دې ټولومعياروکي داعتبارauthoritative، عموميتcommonality ، يووالي unity اومتحدالشکل والي uniformityمهم مفاهيم په ګډه پراته دي.

په راتلونکوپاڼوکي به ولولوچي دغه مفاهيم څرنګه د" معياري ژبې" په اصطلاح کي په کاراچول سوي دي اوپه دې ترڅ کي به ووينوچي انګرېزي ليکوالوڅرنګه د" معيار" اصطلاح له اوولسمي اواتلسمي پېړۍ څخه کارکړې ده اوهم به دغه رازهغه هڅي وڅېړوچي په دې اړه دنونسمي اوشلمي پېړۍ په ژبنيوانکشافاتوکي سرته رسېدلي دي . خبره به واردواره پخپله له" معياري ژبې" راونښلووچي څه ته وايي ؟

معياري ژبه څه ته وايي ؟

معياري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چې ديوه ژبني قلمروپه هره جغرافيايي سيمه کي دپوهېدلووړوي .معياري ژبه دادبياتو او ميډياژبه وي اودا ديوې ژبې هغه ځانګړې نوعه (variety) ده چې قانوني يا يوڅه قانوني درېځ ورکړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی وي . ویل کېږي چي دادیوي ژبي صحیح ترینه لهجه (dialect) ده . معیاري ژبه زیاتره (هروخت نه) دیوه هیوادد‌پایتخت پرژبه تکیه لري . دژبي دغه شکل په ځانګړې توګه هغوزده کوونکوته ورزده کېږي چي غواړي دغه ژبه زده کړي اود همدې ژبي ټول لیکلي متون هماغه دمعیارپه نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .

ځیني په نړیواله سویه منلي سوي ځانګړتیاوي چي یوه معیاري ژبه په تشخیص کېږي ، دادي:

ــــ یومنل سوی قاموس یاقاموسونه چي ټول معیاري سوي لغاتونه اودهغواملاء پکښې درج وي ؛

ــــ یومنل سوی ګرامرچي دژبي ټول شکلونه ، قاعدې اوجوړښتونه پکښې ثبت سوي وي اوهم داخبره پکښې څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه بایداستعمال سي اوکوم بایدنه سي ؛

ــــ دتلفظ یومعیاري اومنل سوی سیستم چي ویونکي ورته دیوه علمي اومناسب تلفظ په سترګه وګوري اودغه رازله سیمه ییزواغېزوڅخه پاک وي ؛

ــــ یوه موسسه(institution) چي ددغي ژبي داستعمال چاري پرمخ بیایي اودهغې داستعمال دنورمونوپه ټاکلوکي واک (authority) ورکړه سوی وي . لکه دفرانسې اکیډیمي Academie francaise یا رویال سپېنیش اکیډېمي Royal Spanish Academyچي صلاحیت لرونکي موسسې دي ؛

ــــ دیوه داسي منشوریاقانون سته والی چي دغي ژبي ته دهیوادپه قانوني سیستم کي رسمي قانوني ځای ورکړي ؛

ــــ په عامه ژوندکي (په محاکمواومقننه موسسوکي) ددغي ژبي کارول ؛

ــــ دادبیاتویومرکزدرلودل ؛

ــــ په همدې ژبه باندي دمهمومقدسوکتابوژباړل چي دویونکوله نظره سپېڅلي اومعتبروي ؛

ــــ په ښوونځیوکي دژبي دمعیاري ګرامراواملاء تدریسول ؛

ــــ بهرنیوزده کوونکوته دتدریس له پاره دژبي دغه ځانګړې بڼه یالهجه ټاکل .(۱)

دمعیاري ژبي منځ ته راتلل دبېلابېلوژبنیوتجویزونودبریالیتوب نمایندګي کوي . دهغې ټاکل دامعنالري، چي دهغوسیموژبه نورله ارزښته لوېدلې یاغورځول سوې ده،چي له دغه معیارسره توپیرلري . ددې خبري بیامعناداده چي په ځینوهیوادوکي دمعیاري ژبي ټاکنه یوه ټولنیزه اوسیاسي مسئله ده .

دمثال په توګه په ناروې کي دوې موازي معیاري ژبي سته . یوه یې Bokmal نومېږي چي تریوې اندازې پوري دډنمارکۍ سابقې پرهغه سیمه ییز تلفظ باندي ولاړه ده چي پرناروې باندي دډنمارک دواکمنۍ پروخت رواج و،اوبله یېNynrosk نومیږي چي دابیادلویدیځې ناروې دلهجوله ترکیبه جوړه سوې ده . خوایتالویان چي حتی ترناروېژیانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتي يوله بله مختلفي لهجې لري ، بياهم يوه معياري ايټالوي لري . عجيبه لاداده چي دايټالويانومعياري ژبه دروم پرلهجه باندي تکيه نه لري ، بلکي دفلورانس پرلهجه ولاړه ده . په اسپانيا کي هم معياري اسپانوي دماډرېډ پرګړدودباندي نه،بلکي دډېرليري شمالي ولايتValladolid پروېناولاړه ده. په ارجنټاين اويوروګواى کي بيامعياري اسپانوي ددغوهيوادودپايتختويعني دبونيس آيريس او مونتيويدو د لهجوپربنسټ تدوين سوې ده.

معياري جرمني بياديوه ټاکلي ښارياسيمي پراساس منځ ته نه ده راغلې بلکي دڅوسووکلونوپه اوږدوکي يې انکشاف کړى دئ . ددغو څوسووکلونوپه اوږدوکي ليکوالوهڅه کوله ، داسي رازليکنه وکړي چي په يوه پراخه ساحه کي دپوهېدلووړوي .د۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پوري معياري جرمني يوازي په ليک کي موجوده وه . په دغه وخت کي د شمالي جرمني اوسېدونکوته، چي دمعياري جرمني ژبي پرخلاف يې د ټيټي جرمنۍ ژبي لهجې ويلې ، معياري ژبه لکه يوه بهرنۍ ژبه داسي ايسېدله اودخارجي ژبي په شان يې زده کوله . وروسته شمالي تلفظ د معيارپه توګه ومنل سو او په جنوب کي يې هم خپوروکيښ. ورپسې د (Hanover) ۲ په شان سيمو کي سيمه ييزه لهجه يو مخيزه مړه سوه .

په معياري فينلينډي ژبه کي دلغاتواساسي جوړښتونه زياتره د لويديځي فينلينډۍ لهجې پربنسټ جوړسوي دي.

په يوناني ټولنه کي تراوسه لاهم دويلويوه معياري ژبه نه ده رامنځ ته سوې ځکه په يونان کي هره کميونيټي خپل ځان پرنورو ګاونډيو ټولنو باندي دلرغونتوب ، وقار، ذکاوت اونورو وړتياوو له مخي لوړه ګڼي . دوى تل دقدرت ، ثروت اونفوذپرګډى يوله بله سيالۍ کوي اودې ته حاضرسوي نه دي چي دحکومت ترقانون په هاخوادي دژبي قوانين هم ولري) . ۳ (

په جنوبي اسياکي دهندوستانۍ ژبي دوومعياري لهجوته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، دهندوستان رسمي ملي ژبه ، اواردو، دپاکستان رسمي ملي ژبه اودهندوستان رسمي محلي ژبه ده . په نتيجه کي له هندوستاني ژبي څخه زياتره هندي ـ اردو مراد وي.

نوري معياري ژبي ډېرپرله پېچلي اړخونه نه لري . دپاريس د فرانسوي ژبي تفوق دمعاصرفرانسوي ادب تاريخ په اوږدوکي په پراخه اندازه منل سوى دئ اوچاځه پکښې ويلي نه دي .

دبريتانياپه انګرېزۍ کي معياري تلفظ دلندن ښاردممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړدئ اودغه رازدانګلستان دښوونځيو دخصوصي بورډ پر sociolect باندي تکيه لري.

دامريکاپه متحده اياﻻتوکي دامريکايي انګرېزۍ بېلابېل ډولونه سته خوعمومي امريکايي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زياتره امريکايان په روانه توګه پوهېږي . په داسي حال کي چي دامريکا د متحده اياﻻتوفيډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زياترو امريکايي اياﻻتونوانګرېزي ژبه درسمي دولتي ژبي په توګه ټاکلې ده اوپه هغو کي لوزيانا،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیومکسیکو،هاوایي،پیرتوریکو،گوام، او امریکایي ساموواانګرېزي اویوه بله ژبه درسمي دولتي ژبوپه توګه غوره کړې دي . دشمالي مایاناټاپوګان درې رسمي ژبې لري.

عربي ژبه چې دپنځه ویشتوهیوادورسمي ژبه ده اوتقریباً دوه سوه اویامیلیونه تنه ویونکي لري ، دمعیاري (ادبي) ژبې پرځنګ یې خورا ډېرې سیمه ییزې لهجې، چې عامیانه عربي (Colloquial Arabic) ورته وایي ،هم سته . دعربوپه نزدادبي عربي ،معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده . له ادبي عربي څخه یې مراددقرآن ژبه اوپه شمالي افریقااومنځني ختیځ کې دډله ییزورسنیو(میډیا) ژبه ده . په میډیاکي ټول لیکلي آثار، کتابونه، ورځپاڼې ، مجلې اورازرازاسناد راځي . عامیانه یالهجوي عربي له کلاسیکي عربۍ څخه ټولې راپیداسوې ملي اوسیمه ییزې عربۍ دي چې په شمالي افریقااومنځني ختیځ کې د ویلوورځنۍ ژبې دي . په دغولهجوي ژبوکې ښه پوره اندازه ادبي آثار، په تېره بیاډراماټیک ادبیات اوشعرونه سته.خوکلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادورسمي ژبه ده اوپه ښوونځیوکي هم داژبه تدریس کیږي .

دهرهیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیوکي زده کړې ادبي عربي لږوډېره وایي . دعربي ژبې مصري ، مغربي ، شامي، عراقي، خلیجي، اندولسي، سوداني ، حجازي، نجدي اویمني لهجې دیادوني وړدي .

تردې لنډویادونووروسته به هغه بهیرلږڅه په تفصیل سره بیان کړم چې دمعیاري انګرېزۍ دمنځ ته راتګ تروخته په انګلستان کې تېر سوی دئ.

په اتلسمه پېړۍ کې دمعیاراصطلاح دانګلستان په هغوساحوکې ډېره کارېدله چې دژبې په باب څېړني اوبیانونه پکښې کېدل . دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل اوزیاریې ایست چې دغه ارزښت تر لاسه کړي اوپه ټولنیزه توګه په رسمیت وپېژندل سي.

معیاریت دغه وخت ترزیاتې اندازې پوري دتصفیې اوسوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ.سویفټ(Swift) ،چې داوولسمي پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نزدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کې دانګرېزي ژبې دتصفیه کولوغوښتنه وکړه اوڅرګنده یې کړه چې دا تصفیه به همېشنۍ وي . ده پردې خبره ټینګارکاوه چې ژبه دې تریوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي اوبیادې نودغه حالت پخپله دیوه اعتباري معیار په توګه ومنل سي چې دهغه له مخې دژبې ویونکوته لارښوونه وسي . دده دغه ټینګارداتلسمي پېړۍ په زیاتروژبنیو نظریاتوکې یوه مسلطه موضوع سوه. دسویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډLord Chesterfield دانګرېزي ژبې د سوچه کولواو وروستي ځل سمولوږغ وکړ. دغه رازیې څرګنده کړه چې ژبه بایددیوه معیارله مخې تصفیه سي چې بیانودیوې نمونې په توګه کاروکړي . چسټرفیلډ له دې امله ډېرخواشینی و،چې ترهغه ګړیه پوري ولې انګرېزي ژبې کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده . خوپه دې یې بیازړه ښه و، چې دمعیارله نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کې دمقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي King James سر ته رسولې وه . داتلسمي پېړۍ ګرامريان زياتره په دې عقيده وه، چې دانجيل همدغه ژباړه ډېره ښه معياري انګرېزي ده . په دغه مقدس کتاب کې کارسوي ژبې دوه رازه اعتباردرلود، چې يوې ژبنی اوبل يې ديني و. پردې نظرباندې تر نونسمې پېړۍ پورې لاترزياتې اندازې پورې توافق موجودو .

هيجنسن Higgensonپه دې باب ليکلي وه چې دانجيل انګرېزي په عملي توګه زموږدژبې معياردئ په هغه کې دنورو زياتوتاثيراتو تر څنګ دانګرېزي ژبې دښووني وسايل سته چې په پرتليزه توګه يې ددوه نيموسووکالوپه اوږدوکې بدلون نه دئ موندلئ . هيڅ يوې اکاډيمۍ يا معتبرې ډيکشنرۍ ددې توان نه دئ موندلئ چې دغه راز عام ستڼېږه دې منځ ته راوړي ، يادې ملت ته دغه شان متحدالشکله لارښووني وړاندې کړي.

دهيجنسن په استدلال کې دوه ډېرمهم ټکي دادي چې دمعياردواړي معناوې پکښې په پام کې نيولې سوې دي . دی وايي چې دانجيل دغه ژباړه دانګرېزي ژبې معياردئ اوددې معناداده چې دغه معيارته بايد په اعظمي توګه مراجعه وسي . دی انجيل ته په دې خاطرهم دمعيارپه توګه قايل دئ چې هغه ديوې راغونډونکي اويوموټي کوونکي قوې په توګه کارورکوي،دداسي قوې په توګه چې خلګ ديولړ ځانګړو ارزښتوپر شا و خواباندې راغونډېدلوته رابولي) ۴.(

هغه څه چې موږته په دې نظرياتوکې په زړه پوري دي ،دادي ،چې په هغه کې دمعياردواړه معناوې په ګډه سره کارسويدي . معيارله يوې خوا د داسې يوه ارزښت په توګه راڅرګندسوی دئ چې بايدترلاسه سي اوبل وار بياديوه متحدالشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چې بايدترسره سي . اوددې پرڅنګ داخبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چې دليکلواو ويلو ژبه بايدسره پتلېس سي . اساسي پوښتنه داده چې آيا له ژبني معيارڅخه مراديوه ځانګړې سطحه ده چې په ليکلې ژبه کې ځان بايدوررسول سي اوکه يوه ځانګړې سطحه ده چې دويلوپه ژبه کې بايدځان وررورسول سي ؟ ددغې سخرغوټې خلاصول په حقيقت کې يوه ډېره سخته ستونزه ده اوددې ستونزې داوارولوله پاره دهغو هغو مطالعه ضروري ده چې دمعياري ژبې داصطلاح دکارولوپه برخه کې يې د نونسمې اوشلمې پېړۍ له ژبنيوڅېړنوڅخه څرک ايستلای سو. زه به په دې برخه کې هغه ستونزې وسپړم چې په نونسمه پېړۍ کې انګليسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه . په دې ستونزو کې يوه د لهجې اوژبې دتشخيصولوستونزه وه اوداداسې يومشکل و، چې حلېده يې اسانه کارنه و .

په انګلستان کې دانګرېزي ژبې دمعياري کولودهلوځلوپه وخت کې دلهجې مسئله يوه جدې موضوع وه . دهغې داهميت اوپه معيار ټاکنه کې وهغې ته پاملرنه دمعياريت دخوځښت دبرخه والوپه ليکنو او وينااوکې ډېره توده مسئله وه. مايکل جان (Meiklejohn) خو حتیٰ ژبه يوه لويه لهجه ګڼله اولهجه يې يوه کوچنۍ ژبه بلله . ۵(ؐ).

امريکايي ژبپوه ډوايټ ويټني (W.Dwight Whitney) خو لادلهجوپه برخه کې نورهم پر مخ تللی دئ اووايي ؓ په رښتيني معنا سره هرفردد بل فرد په نسبت بيله ژبه وايي . دژبې هرويونکی په تلفظ او دلغاتوپه درک او استعمال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودغه رازدژبي په ګرامریت grammaticality کي فردي پېچلتیاوي او ځانګړتیاوي individual quirks & peculiarities لري ... د هر یوه مفکوره ،چي دلغاتوداستعمال له مخي يې وړاندي کوي ، له بل یوه سره توپیرلري . په دغه توپیرکي دده دکرکټر، پوهني او احساساتو ټول فردیت شامل دئ . ͦ (٦) خودویتني نظریاتو هم جدي تناقضات درلودل . که دده له دي نظرسره ، چي ویل يې هرفرد د بل فردپه نسبت بېله ژبه وایي ، موافقه سوې وای نودیوه هیواد د واحدي ژبي درلودل خوبیخي له امکانه وتل . دیوې واحدي او متحد الشکله ژبي دپلویانو سر هم په دغوتوپیرونوباندي ښه خلاص و. دوی هڅه کوله چي ددغي ستونزي له پاره یومنلی حل پیداکړي . دلهجوله پامه ایستل اونفی کول دمسئلې حل ورته نه ښکارېدئ . ددي معضلې لومړی حل داو، چي دژبي یوبشپړقاموس تدوین سي چي په هغه کي د ژبي ټوله موجوده زېرمه دهغې له تلفظ سره یوځای خپره سي . دمخه تر دي چي دغه رازیو قاموس برابرسي ، دانګرېزي لهجویوه ټولنه جوړه سوه (١٨٧٣ع) چي English Dialect Society نومېده اوپــــــه لنډ ډول يې (EDS) بلله . ددي ټولني هدف دهغولغاتوراغونډول وه چي نور ورته په معیاریت باندي قایل نه وه . ددي پرڅنګ يې دغه لاندي اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:

ـــ دېولوهغوکسانو چي دانګلستان په محلي لهجوکي مطالعه کړې وه اوهغوکسانوچي دمحلي انګرېزی له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛

ـــ دیوه عمومي مرکزدجوړېدوله لاري دمحلي لغاتودراغونډونکو د کارونوخوندي کول څوترهغه وروسته دېولودغولغاتودثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛

ـــ دبېلابېلوهغوډیکشنریو (collections of Provincial English Words)بیا چاپول ، چي نادري موندل کېدلې یاپه لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ـــ دهغوسیمه ییزو لغاتودمجموعوچاپول چي په هغه وخت کي يې خطي نسخې موجودي وې ؛

ـــ دلغاتودغونډونکو،زده کونکواوټولوهغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعوماخذونه برابرول چي په دي برخه کي عمومي یاځانګړې دلچسپي ولري) . ٧)

له دي کارسره دپوهانوعمومي دلچسپي پیداسوه . ماکس میولر (Max Muller) ترادبي ژبي پرلهجوباندي کارته دلومړیتوب حق ورکړ اووې لیکل:

ͦ ... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي ... دژبي واقعي اوطبیعي ژوندله هغه استبدادسره سره، چي دکلاسیکواوادبي اصطلاحاتوله خواسوی دئ ،دهغې په لهجوکي دئ ... ͦ . (٨). دماکس میولر نظریه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظریاتویوه برخه د ستینډرډ ژبي دپلویانود کارپه بهیرکي دمنلوموقع موندله .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي خپلي خبري سره رالنډي کړم دستنډرډژبي دمنځ راتګ جريان په پای کي بري ته ورسېدئ اود West Saxonلهجه دمعياري ژبي له پاره اساس وګرځېد اوداکسفورډ ډيکشنرۍ په برابرولو سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډيکشنري دمعياري ادبي انګرېزۍ له پاره يوه تيوريکي منبع سوه . موريس R.Morris وليکل : ٌ زموږاوسنۍ معياري انګرېزي په لومړي سرکي يوه سيمه ييزه لهجه وه ،چي ترټاکلو شرايطولاندي د يوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه . داشرايط نورولهجو ته ميسرنه ول . ٌ

ددې بحث په پای کي بده نه وي چي ووايم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارينه په سلوکي ٦٦ اوښځي په سلوکي ٥٠ دليک لوست په نعمت نازول سوي وه (د١٨٤٠ احصائيه). دا سلنه (فيصدي) دهماغي پېړۍ په پای کي په سلوکي ٩٧ ته لوړه سوه(٩). دااحصائيه موږپېښتنوته بايدراوښيي چي ژبني معيارته رسېدل دليک لوست دسطحي څومره لوړېدل غواړي .

(١) له Wikipedia دايره المعارف څخه دانټرنيټ په مرسته.

)٢(دهانووراوسېدونکي دلومړي جورج له وخته بيا د ويکټوريا تر زمانې پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .

)٣ (حاشيه: ټوني کراولي ـــ ١٠٧ مخ

)٤(دانجيل دغي ترجمې ته ژبپوهانوپه هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معياري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظردژبي دمعيارټاکلوپه ستونزمنه لارکي ديوه توافق له پاره ډېره ښه زمينه برابره کړې وه .

)٥ (ټوني کراولي ـــ ٨١ مخ

)٦ (ټوني کراولي ٨١مخ

)٧(ټوني کراولي ـــ ٨٨،٨٩ مخونه

)٨ (هماغه اثر ـــ ٩٠مخ

)٩ (وګ: ټوني کراولي ٨٧ مخ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبي دمعیاري کولوهڅي څه وخت پیل سوې؟

ددې هڅوهدف دژبي معیاري کول و،که د لیکدود؟ (۱)

زموږڅېړونکي چي کله دپښتوژبي دکلتوري کېدلولوړه و ژوره مطالعه کوي،نوپه عمومي توګه يې له بایزیدروښان څخه رانښلوي . وروسته دخوشحال خان اوعبدالقادرخان نومونه اخیستل کېږي او د هغوی له خوادلغت جوړوني هلي ځلي دپښتودمعیاریت دتاریخي څنځیریوه کړۍ ګرزول کېږي . بیانودپیرمحمدکاکړمعرفت الافغاني او وروسته بیادامیرشیرعلیخان پښتوبولۍ اوعسکري اودولتي نومونه اودهغه په تعقیب مرکه دپښتو، پښتوادبي انجمن اوپه پای کي پښتوټولني ته واررسېږي . څرنګه چي زموږپه څېړنوکي دپښتوژبي د صیقل کولو اوسمولو هڅه ترډېري اندازې دلغت جوړوني پرعملیه باندي حواله سوې ده،ځکه نوپه دغه ټول تاریخي اوادبي جریان کي په جوړوسوولغاتوپسي څراغ وپلته رااخیستل کیږي او که هورې پر ځینو داسي کلماتوباندي سترګي ولګېدلې، چي په لومړي وار لیدلو سره څوک د جوړوسووولغاتوخیال پرکولای سي ، نوهمداکاردژبي د توحیدولوله پاره یوټلاښ بلل کیږي . داچي دالغتونه به په رشتیاسره دیوه تاریخي او ژبني ضرورت له مخي جوړسوي وي اوکنه تردغه وخت پخوابه هم په ژبه کي موجوده ، یوه مسلکي څېړنه ده، چي زه به یې دخپل صلاحیت په حدودوکي وروسته یوڅه وشنم . دلته دومره وایم چي که ددغولغاتو نوي جوړونه ثابته هم سي ، هغه بایددپښتوپالني او پښتوروزني په حساب کي درج سي، نه دپښتومعیاریت په جمع و خرڅ کي.

دامیرشیرعلیخان دوخت پښتونوموني دهغه امیرله خواپه هیوادکي دنوي مدنیت اویوه منظم دولت دجوړېدوله پاره دعمومي پلان یوه کوچنوټې کړۍ ده اوپه رشتیاسره هم بایددنوموړي امیرپه محاسنو او هیوادپالوهلوځلوکي وشمېرل سي . دده داکاردپښتوپالني یوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.

مرکه دپښتودامیرامان الله خان دوخت یوه وطنپاله اوپښتوپاله هڅه ده . ددې مرکې یوازني چاپي آثار(یوازینۍ پښتو) او(پښتوپښویه) ده . یوازینۍ پښتو دسوچه توب له هغه نړیوال تمایل سره په تړاوکي منځ ته راغلې ده ، چي داماني عصر دملي اومشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ ارواښادعلامه محمودطرزي په عثماني ترکیه کي دتورکي نیشنلیسټانوله مبارزوڅخه اخیستی اوافغانستان ته یې راوړی و. په هغه وخت کي تورکي ملتپالوله عربي اوفارسي ژبي څخه دخپلي ژبي د پاکولوخوراغښتلی خوځښت راپیل کړی و .

دیوازینۍ پښتو په سرکي دمرکې دمشر" خادم العلماء عبدالواسع قندهاری" په قلم داسي لولو : " داخبره وهریوه ته ښکاره ده چي دهر تېر ژبه څوخپلنی نسی اولیک او لیکی په خپله ژبه نسی لوړتوب اوپوره والی نسی درلودلی اوپردی له اړی نسی وتلای ... دادی نن ورځ چی لومړی پک دپښتانه دټولواکی بلل کیږی مشربادارډپښتانه (الغازی امیرامان الله خان) چی په کلو زوی اوپه پوهانده پلارد تیرسوو او اوسنیوپښتنودی په دی راز د لوړتابه دخپل تېراو د ودانی دخپلی مینی پوه سو چی دتوری مټ د کښی بی متړه نه ځلیږی اوپردی کټ تر ننګړی شپې دی نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلیږی اود هیڅ اولس میرانه دبل په ژبه پرتوله مځکه نه خپریږی نویه وتبری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی خپله ژبه بشپړه سی اوپه ټولواکی اوټولواکي کی دی بله ژبه نه ښوری .... ۰ٌ) ۲(

داهځي دکاغذ پرمخ پاته سوې اوپه هماغه کابل کي لا هم دپښتنو لیکوالو(برهان الدین کشککی) له خواونه پالل سوې چي تفصیل به يې تاسي دپښتودسوچه توب په برخه کي ولولئ.

دپښتومرکي پښتوپښویه اویوازنۍ پښتودپښتوپالني یوه مخلصانه هڅه وه اوداماني عصردپښتوپالني یوثبوت دئ . دهغه وخت پښتنو د راوپښولواوخپلي ژبي ته دپام اړولوله پاره یوتلاښ وخو د پښتوله معیاریت سره يې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه ددغي مرکي نوم (مرکه دپښتو) پخپله لا هم غیر معیاري اود پښتوګرامرله اصولوسره مخالف دئ.

تردې وروسته چي دپښتوادبي انجمن دکندهاردمنورینواودتنظیمه رئیس محمدګل خان مومندپه اراده منځ ته راغئ اووده په حضورکي يې دپښتولیکني کومه لارتعقیبوله ، هغه لارپخپله دوزیرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه اوپه (پښتوسیند) او(دپښتوژبې لیار) کي يې خپله راایستلې لارتعقیب کړه . دپښتوادبي انجمن دپښتود عامېدلو اورسمي کېدلوپرلوریوه هڅه وه نه دمعیاري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف دپښتوادبي انجمن دنشراتي اورګان (پښتو) مجلې له یوه پاراګراف څخه داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویا ادبي انجمن غوښته پښتویې معیاري وي (۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي :ٌ ... دمحترم کتونکودلوړنظرڅخه پټه نه ده چي په نوروژبوکی معارف په کافی اندازه سره لیکلی شوی دی ، چی دعواموضرورت اوغوښت يی په پوره دی ... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه اوذخیره موجوده نه ده چي دعوامو ضرورت دی پوره کی نوبه ضروری وی چي انجمن دی په خپله مجله کی زیات مخ دعومو وروښو داذهان اوعلمیت وګوری چي د(کلم الناس علی قدرعقولهم) پرمعیار برابره وی چي شکوه دګران والی اونه پوهني ځنی پیدانشي .... ۰ٌ) ۴(

په پورتني پاراګراف کي د(معیار) کلمه د(کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده اومعنايې داچي دمجلې نشرات دي ددغي مقولې پرمعیاربرابروي یعني ساده دي وي . دلته يې دژبي د معیاري توب مسئله په پام کي نه ده نیولې .

دپښتوژبي له پاره دیوه واحدلیکني معیارمنظمه هڅه دکابل د پښتوټولني له جوړېدوسره سمه رامنځ ته سوې ده . په تېره بیاکله چي په ۱۳۳۳ ش کال دپښتوټولني په اهدافو اووظایفوکي یوژور بدلون راغی اودنویو وظایفوپه لړکي يیٌدپښتوژبي دلغاتواو قواعدو تدوین ، دضرورت له مخي دنویو اصلاحاتو او لغاتووضع کول ، ادبي اولغوي څېړني اودپښتوپه لساني علوموپوری مربوط آثارلیکل او خپرولٌ شامل سول .(۵). دپښتوټولني داهڅه دلیکنۍ ژبي د معیاري کولو لومړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي . تردې وراندي چي د پښتومرکې ، پښتوادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالني اوپښتو روزني اودلیکوددیووالي له پاره هڅي ګڼل کېدلای سي . خوله بده مرغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوټولني ونه سواى کولاى چي دليکني معيارمسئله تر (سو) او(شو) په هيسته پرمخ بوزي. دپښتوټولني په پيشنهادسوو مادوکي د ليکوددديووالي پرسرفيصلې سوي دي نه دژبي دمعياريت پر موضوع ، وروسته له ليکوالوڅخه دليکدوديووالی اودتلفظ يووالی ګډ سوی دئ .

دپښتوټولني دکاواکو هڅوپرڅنګ له نن څخه زيات وکم پنځه ويشت کاله وړاندي ديوازنۍ کره ليکنۍ پښتوپه نامه يوبهېرراروان دئ چي پوهانددوکتورمجاوراحمدزياريې دتاداوايښوولوادعاکوي اووايي چي دغه بهېر دنومونږي په اراده ، نوښت اوفعال ګډون سره راپيل سوی او تراوسه پرمخ وهل کېږي . دڅوکلونوراهيسي چي پر افغانانوباندي دنوروبدمرغيوپرڅنګ دپوهانو اوعالمانودنه جبېره کېدونکي مرګوڅپې راماتي دي ،اودافغانانوپه تېره بيا د پښتنوډېري ستري هستۍدمرګي غبرته تللي دي ، اوس ديوې پښتو له بهېرسره د نوروپوهانواودپوهنتون داستادانواوداکاډېمۍ دغړونومونه هم تړل کېږي ؟! داحرکت لږموافقين اوخورازيات مخالفين لري چي زماد همدې کتابګوټي په ترڅ کي به تاسي دهغه په باب بېلابېل نظرونه ولولئ .

(۱) دمخه تردې چي دپښتوژبي دمعياريت په برخه کي وږغېږم ، ديوه ټکي يادونه ضروري ګڼم اوهغه داچي زموږپښتنوڅېړونکودې خبري سره ګډې کړي دي اوهغه دپښتوژبې پالنه اودمعياري پښتو ټاکنه ده . زموږڅخه دژبني فعاليت دغه دوې برخي ګډې سوي دي اوزه به په دې بحث کي دنوروموضوع ګانوپرڅنګ پرهمدې برخه هم روڼاواچوم .

)۲ (بينوا ــ عبدالروف ــ پښتوروزنه ــ ۱۴٦ ، ۱۴۷ مخونه ــ دپښتوڅېړنوبين المللی مرکز ــ کابل ــ ۱۳۵۷ ش .

دغه راز وګ : ژبپالنه ــ ۸۷ مخ ديوازنۍ پښتود٦ ــ ۷ مخوپه حواله

)۳ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۴ (ژبپالنه ــ ۹۵ مخ

)۵ (پښتوکتابونه ۱۲مخ.

د معياري ليکني پر هڅو باندي د نيولوګيزم هښمه

په ژبه کي د نوو لغتونو جوړول له بابا ادمه تر دې دمه پوري يو معمول دود دئ. د نوو اختراعاتو او کشفياتوو او نوو مفاهيمو له پاره هر قوم او د هري ژبي ويونکو نوي لغتونه جوړکړي دي. زما په نظرد" وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲آيت) څخه به هم مرادهمدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولو له پاره په ننۍ ژبپوهنه کي دنيولوګيزم يانيولوجيزم neologism اصطلاح کاريږي.نيولوګيزم هغه لغت، اصطلاح يا عبارت ته ويل کېږي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی جوړسوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یایوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنگ ورکوي .نیولوگیزم داختراعاتو،نووپدیدویاهغوزړومفاهیمود پېژند لوله پاره گتوردئ چي په یوه نوې کلتوري قرینه کي واقع سوي وي . د نیولوگیزم یومثال e-mail دئ چي موږیې په مدني ټولنوکي د انټرنیټ په برکت له نامه سره ډېراشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو گیزم بایدنوي بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توگه ځانگړو اشخاصو، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي . د نیولوگیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړی په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړی دپیل تریو څه وخته پوري لا د ٌ نیولوگیزم ٌ لغت پخپله نیولو گیزم و .

دطب دعقلي وعصبي ناروغیوپه څانگه) سایکیاټري (psychiatry کي دنیولوگیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کاریږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي .(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښه غیرعادي نه ده خوپه

لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښه ده چي دشیزوفریني schizophrenia په شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندگي کوي.

دنیولوگیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودسټروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي . په دغه وخت کي دناروغ ژبه گنگوړه سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوگیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوي نظریې ته په نسبي توگه د نیولوگیزم په سترگه کتل کیږي اونیولوگیسټ دعقایدودسیسټم په برخه کي نوښتگرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونوپه نظر بیازیاتره مرتداوورانکارگڼل کېږي (۲ .)

که دژبودجوړښت جریان ته په ځیروکتل سي نوهرلغت به یووخت نیولوگیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوگیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه گرزېدلې ده . دنیولوگیزمونو رواجېدل زیاتره دخبري اواطلاعاتي رسنیو (media)پرلاس سرته رسیږي .

دژبوماهران کله کله له نیولوگیزمونوسره له دې اسیته مخالفت کوي چي دنوموړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوالغت موجودوي . دغه راز مخالفت دغیرماهرواشخاصو له خواهم سرته رسیږي اوهغوی نیو لو گیزم وژبي ته سپکاوی گڼي .

نیولوگیزمونه عموماً دساینس ، سیاست ، تجارت اواعلاناتوپه برخه کي ډېررواج لري . په انگریزي ژبه کي دځینوادبي کتابواودهغوی د لیکوالونومونه دنیولوگیزم په توگه کاریږي اوکله چي ددغه کتاب یاد هغه دلیکوال نوم په ورځنیومحاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي یې په یوه خاصه معنا باندي تعبیروي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیولوګیزمونوپه رواجولوکي که له سمتي دلچسپیو، لهجوي لوړتیاغوښتنواوسیاسي تمایلاتوڅخه کارواخیستل سي ، پخپل مقابل کي يې مخالفتونه رازیږي .مګرکه دیوه سالم جریان په توګه تطبیق سي ، په ژبه کي يې دپاته کېدلواومنلوچانس ډېرسته . خودا حقیقت مو بایدتل په پام کي نیولی وي چي له نیولوګیزمونوسره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره دخواخوږۍ په انګیزه کیږي . که له هغه څخه یوه سیاسي اوسمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه يې تاوان سل واره زیاتیږي .

په افغانستان کي دپښتوژبي درواجولواوکره کېدلوجریان له هماغه پیل څخه په نووجوړوونوراشروع سو،ځکه نوزموږدزماني لیکوالو چي کله دپښتوژبي دمعیاریت پرتاریخي سیربانديِ څه کښلي دي ، نو دمعیاریت له پاره هڅي يې له هغو تلاښونوسره تړلي دي ، چي په پخواکي دپښتنوله خوادمعیاریت له پاره نه ، بلکي دیوه یابل مقصد په خاطر ترسره سوي دي . دې ذهنیت دومره ریښه ځغلولې ده چي دکره لیکنې پښتوبنسټګرېپ لاهم دې ته اړایستلی دئ چي پخپل نوښت راپیل سوي خوځښت له هغوشعوري اوغیرشعوري ژبنیو بدلونوسره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلابېلوانګېزومنځ ته راغلي دي . ددې نښلوني تیوریکي تاداو له دغه تصورسره تړلی دئ ، چي د معاصر معیاریت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او دکره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کاردنیولوګیزم پالنه ګڼل کېږي . ددغه ذهنیت دتوجیه کولوپه خاطرهڅه سوې ده چي دپښتوادبیاتو او پښتو ژبي په پخواني بهېرکي هم د نیو لوګیزم څرکونه وموندل سي څوله دې لارې دلغت جوړوني نني جریان ته تاریخي تاداوجوړکاندي . دوخت په نرخ باندي دپخواني ادب اوادیبانوډذهنیت اوافکارود تعبیرولو نور مثالونه هم سته) ۳ . . (

په دې لړکي ویل کېږي چي امیر کروړجهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول . خودې نظرته چي په ډېري خوشبینۍ سره هم وکتل سي نوبه يې نتیجه داراووزي چي دانظرپراتکلونوباندي ولاړیونظردئ . البته له دې څخه انکارنه سي کېدلای چي دامیرکروړپه ویاړنه کي داسي لغات سته چي دجوړو سوولغاتونوم پرایښوول کېدلای سي اوکه جوړوني هم وي ، ډېري طبیعي جوړوني دي . خوودې طبیعي پېښي ته دیوه شعوري حرکت رنګ ورکول یوه داسي خبره ده چي اثبات به يې یوازي له دغي ویاړني څخه مشکل وي اونورواسنادوته به اړتیاولري . ځکه دامعلومه نه ده چي آیادغه ترکیبونه چي د امیر کروړ په ویاړنه کي راغلي دي،دده تروياړني دمخه هم په ژبه کي موجوده او که دده خپلي جوړوني دي . ترڅوچي دامیرکروړدعصریا تر هغه دمخه او وروسته موادموندل سوي نه وي ، پردغولغاتوباندي د نیو لو جیزم د توجیه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري . د امیر کروړ ویاړنه بې له شکه دپښتوادبیاتوډېرلیري څرک راکوي . خوپه هغه وخت کي پښتو ژبه خولاڅه ، چي نوري نزدې ګاونډۍژبي لاهم په دې موقعیت کي نه وي چي دمعیار ټاکلو اړتیادي ورته مطرح سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزیارصاحب یوځای دامیرکروړپه ویاړنه کي دستایوال، دریځ ،هریوال، مخسور، پیژندوی، پلن، زړن ... لغتونهٌ یوه ادبي بشپړه ترووني (مصنوعي) ويي جوړونه یانیولوجیزم ٌ بللی دئ (۴)خوبل ځای یې په شک سره څرګنده کړې ده چي ٌ ګمان نه کوم چې امیرکروړبه (اتل) له ځانه جوړکړی وي ، امکان لري (دریځ) یې جوړکړی وي . ٌ (۵)له دغه شان تذبذب سره به موږڅرنګه وکولای سوامیرکروړدنیولوګیزم په لارویانوکي ودروو.

ددې جریان دلیکني په لړکي دروښان پیرپه لاس دلغت جوړوني کارته هم اشاره سوې ده . په خیرالبیان کي رشتیاهم بایزیدروښان دعربي اصطلاحاتواولغاتوله پاره پښتومعادلونه راوړي دي . دروښان پیر دا کارکه دپښتودسوچتابه اوپښتوپالني له پاره دهڅوپه مطالعه کي راوړه سي ، لایوه خبره ده ، خودنوولغاتوپه جوړونه کي یې ځکه نه سو راوړلای،چي دالغات خوټول دپښتوخپله زېرمه اوترروښان پیر وړاندي هم زمایقین دئ چي موجوده وه اوروښان پیرله خپل ټولنیز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي اواستعمال کړي دي . علامه رشاد(رح) دخیرالبیان لغتنامي ته پخپله سریزه کي وایي چي ٌ ددې کتاب له لیکني څخه څلورسوه کاله تېرسوي دي . ځیني لفظونه یې زماني غرابت لري اواوس یې دمعناوو موندل لوستونکي هرومرووښتني او ګروېړني ته اړباسي.

له بلي خوادمولف کورنۍ دوزېرستان په ٌ کاڼي ګرامٌ کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سیمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی . دده لهجه دهغه وختني مسیدو(مسعودو) اووزیرولهجه ده . په دغه لهجه کي اوس هم ځیني داسي لغتونه اومحاورې سته چي ترهغې سیمي دباندي پښتنو ته یې پوهه آسان کارنه دی . ٌ) ٦(

علامه استادکه دروښان پیرپه فرهنګي هڅوکي دلغت جوړولوڅرک موندلای وای ، هرومرویې بیاناوه .

ښاغلي رفیع صاحب په خپل خوندورکتاب ژبپالنه ــ کي چي د روښاني ادب له ځینوقلمي نسخوڅخه یولړکلمې (تهت سر، خسلتونه ،زرور، هرس ، بسات، غلت، الفاز...) رااخیستي دي اوپرهغویې د مفغنوکلموخیال کړی دئ،ماته دروښاني ادب دلارویانوله خوایوه ارادي هڅه نه ښکاري،بلکي دخطاطانو د بېسوادۍ نخښه یې بولم . دغه رازبېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .

ددغه شان ارادي اودقافیوي ضرورت له مخي تصرف یومثال د میرزا حنان بارګزي اوحمید مومندپه دېوانوکي مالوستی دئ ، ښایي نورهم وي .حنان وايي:

په لویي دزماني خوشي غلط سوم

لکه دود پر سر د اور درومي عبس

)دېوان ٤٦ مخ دمحمدمعصوم هوتک په زیار(

حمیدوایي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمظلـــــــــوم د آزارغشی رسالگی

هیځ گوزاریی خطانه درومی عبس

)دېوان ۱۲۵مخ(

خوشحال خان خټک چي پخپل یوشعرکي دکال دمیاشتومخي ته پښتوترجمې راوړي دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷)بلکي دحمل ، ثور ، جوزا، .... پښتو نومونه دي چي په خلکوکي يې له پخواڅخه دود درلود . دی پخپله هم وايي چي دی ددې نومونوپښتومعادل راښيي:

چې ٌ دلوٌ ، ٌ حوتٌ ووایی یوٌبهمنٌ بلٌ اسفندار ٌ کړه

پښتوله مـــــــــــانه واوره یوٌبوکهٌ ، دوهمٌ ماهی ٌ

که دانومونه دخوشحال خان خپلي جوړوني وبولونومعنابه يې داوي چي په پښتوژبه کي دخوشحال باباتروخته پوري (وري ، غوايي ، زمري ، تله ، لړم ، لینده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجودنه وه . داخبره خوبه هيڅوک ونه مني چي داحيوانان او خزندې اونورشيان په محيط کي هم نه وه . هرومرووه . نوڅه به يې بلل ؟ . آيادې موجوداتوپه محیط کي خارجي وجوددرلودخونوم يې نه درلودچي خوشحال خان مجبورسو، نومونه يې ورته جوړکړل ؟ ! داخبري ټولي د منلونه دي .

داميرشيرعليخان دوخت پښتوبولیاویولړپښتونوموني موږددغه وطنپال اميرپه پښتوپالنه کي شمېرلای سونه دپښتودمعياري کولوله پاره يوتلاښ . دغه وخت اميرديوه منظم لښکردجوړولوپه فکرکي دئ اود لښکر جوړول دهغواصلاحاتوپه سرکي راتلل چي ويل کېږي امير شيرعلي خان دسيدجمال الدين افغاني په مشوره رانښلولي ول)۸ . (

ددې لښکردجوړولوله پاره مقرري اوکتابونه له انګرېزۍ څخه په فارسي ترجمه سول چي (شرح قواعدپیاده ګان پلتن) ، (کتاب قواعد رساله) او(کتاب قواعدپلتن) نومېږي . ددې کتابوژبه فارسي ده خوبولیاوعسکري اصطلاحات يې پښتودي.

دوکتورحسن کاکړليکي چي داميرشيرعليخان دوخت پښتو نوموني داميرعبدالرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي اوٌ امير عبدالر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چاروکې دمداومت اصل ترپښو لاندي کړ .... ٌ (۹)داميرعبدالرحمن په وخت کي دډيورنډ خط هاخوا پښتنوسره مراوده اومکاتبه په پښتوکېدله اواميردپښتو عرايضو احکام هم په پښتوژبه دملامحمدافغاني نویس په قلم ورکول اوپخپله يې لاسکيک پرکاوه (۱۰). داميرداکارهم دپښتوپالني ياپښتو روزني په برخه کي ځېرل کېدلای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دامیرامان الله خان دوخت د(مرکه دپښتو) نوموونې مابل ځای هم ښېړلي دي . دادپښتودسوچه کېدو یوه ناکامه هڅه وه چې بشپړبیان به يې تاسي پرخپل ځای ولولئ.داهڅه دهمدې حرکت دبنسټ ایښوونکو له خوالاهم پالل سوې نه ده .

دکره پښتولیکنې په نامه چې کوم خوځښت په افغانستان کې د ثورانقلاب ؟تر بري وروسته زوراخیستی دئ ، په ټولولومړنیو او اوسنیولیکلواسنادوکې يې دخپل کاراساس پرځلوروستنوباندې ولاړ بللی دئ : دارکاییکولغاتوراژوندي کول ، له لهجوڅخه لغات اخیستل ، له نوروژبوڅخه پورول اودنویولغاتوجوړول . دې کارته يې فیصدي هم ایښې ده اوهرې برخې ته يې په سل کې ۲۵ ونډه ټاکلې ده .

دویې پانګې دپراختیاله پاره هم دغه لارې (پلټنه ، ټاکنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوې دي) ۱۱ (

ددغې ژبنۍ تګلارې اصول پخواهم دالفاظوپه لړبدلون سره منل سوې وه . مرکه دپښتوهم پردغه اصولومتفقه وه ، دپښتوادبي انجمن هم اوپښتوټولنه هم .

خوپه دې څه دپاسه دېرشوکلوکې په پلټنه،ټاکنه،پوروینه کې د دوو فیصدوپه اندازه ګوتې چا وهلې نه دي . په دې برخه کې چې څه کتابونه لکه زړه پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګرنې (۱۲)او نورخپاره سوي هم دي ، له هغوڅخه په اصطلاح معیاري لیکنه کې چا ښېخې لړ کاراخیستی دئ . خودجوړوونوپه برخه کې دحجم له مخې دومره زیات کارسوی دئ، چې پښتو خوارکۍ يې په هضمولوکې پر باکیو(کانګو) راغلې ده .

په لهجوکې لغاتونه سته خوڅوک دئ، چې راټول يې کړي . زیار صاحب وایي چې په لرواوبروپښتنوکې داسې لهجه پاته نه ده ، چې دوی دې ښېړنه پکښې کړې نه وي . رشتیابه يې هم کړې وي . خوددې ښېړنې نتیجه په" کتابچو" کې بندې ده . دتحقیق میدان ته راوتلې نه ده چې نورهم ورڅخه استفاده وکړي . په یوه ژبه کې چې دلهجو دومره پرېماني وي اوله دې پرېمانۍ سره حتی دیوې لهجې کوچنوټۍ قاموس چاپ سوی نه وي ، نوانفرادې هڅې به څوک څه وکړي .

پوهاندزیارصاحب وایي چې" دپښتوغوندې نوې مدنی کیدونکې ژبه ترهرڅه لومړی دیوې پراخې اوبشپړې ویې پانګې (لغوي ذخیرې) تثبیت ته اړتیالري . اوهغه په دې ډول چې لومړی يې دلهجوي اومتنی ځېړنی اوپلټنی له لارې خپله آره اواصیله پانګه راټوله شی اوبیایی تشه (خالیګاه) له یوې خوادځینونوومدنی اوعلمی نومونوپه ژباړنو اوټاکنواوله بلې خواپه پوررونواواخیستنوډکه شی . ") ۱۳ (

تردې وراندې يې دویې (لغت)پلټنې چمونه ښوولې دې اولیکي :" ... په ویې پانګې پسې دژبې ټول ګړدودونه وپلټل شی هرویې په خپله فونولوژیکی ، سیمانتیکی اوایدیمی ځانګړنوسره په غږلیک او غږ نیوونې (ټایپ ریکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ویی په یوه ویونکې پوري اړه ولري ... کله چې ددې رازپلټنی له لارې ویې پانګه راټوله او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوته شوه بیاوارډې ته رسي چې دژبپوهنی له بنسټپوهنی له بنسټوسره سمه یې د قاموسونوپه بڼه خوندي کړي اوهغه هم په بیلابیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییوقاموس، دګړنو(محاورو) قاموس اوداسي نور. په دې توګه چې دژبي خپله آره اوسوچه ویی پانګه لاسته راغله له یوې خوابه مود خپلی ژبی داړتیایوه لویه برخه پوره کړي اوسي اوله بلی خوابه مودو يي پانگی دېراختیایوه وسیله ترلاسه شوي وي .(۱۴) داټولي هغه خبري دي چې د(خو) ځای پکښې نسته . مګرآیاپه دغوزرینواصولوباندي عمل سوی دئ ؟ آیا دلهجوي قاموسو، چې پوهاندزیارصاحب یې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چې خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چې دځینولهجوګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې اوعلاقې له مخي ثبت سوي وي . خو آیادغه ثبت سوي موادکافي دي ؟

کره پښتواویوه پښتویوازي اویوازي لغت جوړوني ته جوغېدلې ده . نورودروبرخوته یې شاورګرزولې ده . دتېرودېرشوکلونوپه موده کي څوک درې مغزني مقالې راښوولای نه سي چې په دغوځانګو(پلټنه ، ټاکنه ، پوروونه) کي دي لیکل سوي وي خوپرلغت جوړونه باندي که ټولي مقالې راغونډې سي ، کتابونه به ځني جوړسي . اوراښاددوست شینواري په ډېروخواریوزړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه ویلای سم چې ددغي پنډې زېرمي په سلوکي پنځه لاهم درواجولوله پاره انتخاب سوي نه دي . دکره ژبي دڅلوروبرخوترمنځ موازنه که دلغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي ، لکه ورانه سوې چې ده ، نودچاپه ذهن کي هرومرواپوښتني ورګرزي چې:

آیاله لهجوڅخه اخیستنه یوازي دکاغذ پرمخ یوه بې ارزښته یادونه ده چې دخلکودخولودبندولوله پاره لیکلې سوې ده ؟ آیاکره پښتود یوې لهجې سیادت دئ ؟ نوري په رسمیت نه پېژني ؟

دوکتورزیارصاحب وایي : ٌ نوې جوړونه بایدیواځې په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نوروهفاهیموپوری ترلی وي چې زموږفکري اوکلتوری زیرنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګویستیک) ، ټولنپوهنه (سوسیولوجی) پوهنتون (یونیورستی) ، څارندوی (سکوټ اوپولیس) توغندی دراکټ اووړکتون دکودکستان لپاره . مګرکه سوکړک یاسوړسک ته دجواروډوډۍ نوم وټاکو، یوه بی ځایه ټاکنه به وي . ٌ (۱۵) مګرپه همدغه کتاب کې بیا په عمل کي دخپلي سپارښتني پرخلاف شاعر، کتاب ، قلم ، پنسل ، بلبل، تاریخ ، اونورو په سوو غیرتخنیکي اوغیرساینسي لغاتونه جوړکړي دي ! ؟

پوهاندزیارصاحب ورپسې داسي وایي : ٌ بایدهره جوړونه په یوه سرنه وي ، بلکی دیوې داسي ډلی له خواوي چې دوه غړي یې دځانګی والاوي اویودوه یې ژبپوهان . په دې ماناچی که دمثال په توګه د ټولنپوهنی نومونه وي ، په کاردي دټولنپوهانواوژبپوهانوپه ګډه مرسته جوړه شي . البته که پخپله دژبپوهنی نومونه وي بیادجوړونکی ډلی غړي یواځې ژبپوهان کیدون لري . له بله پلوه داچې په پښتوکی لاتراوسه دهري علمی ځانګی اوژبپوهنی ځانګه وال دومره ډېرنه دي ، نودجوړوونکې ډلې دغړولړنی شمېردوه تنه دمنلووړدي ، یومربوط ځانګه وال اوبل ژبپوهاند. اولاداهم پیښیږی چې په ډېراختصاصی ډول په یوه ځانګه کی یوتن هم نه وي ، په هغه ترڅ کی بیادبلی ژبی له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانومرسته غوښتل په کاردي . ۠ (١٦)بل ځای وايي :ٌ خپللاسي يا مصنوعی ويی (نيولوګيزم) هغه دی چې په بيلښتي ياترښتي ډول د يوې علمی ټولنې له خوادتياروبيلګوله مخی جوړشوی وی .... ٌ۠ (١٧)اوس نوراسئ خدای ته مخ کړئ اوبنده ته شا، چې آيادغه سپارښتنه په عمل کې نيم په سلوکې پلې سوې ده ؟ دټولوپښتنوپوهانو، استادانوله چيغواو مخالفتوسره بياهم داټول کاروان په فردي اراده اوتصميم باندي روان دئ . نه د چاپرچيغوغوږنيول کيږي ، نه يې پروړانديزونو. او دليل هم دا راوړل کيږي ، چې تاسي لايسنس نه لرئ ؟! هغوی چې يې بيالري،ور ته ويل کيږي چې ستاسي لايسنس دپلاني هيواددئ ، د منلو وړنه دئ) ١٨ (

حقيقت دادئ چې لغت جوړونه اوس په يوې اپيډيمۍ (ساري ناروغۍ) بدله سوې ده . زه يې ژبنی سرطان (cancer) بولم . ډاکټر عبدالرازق پالوال څه کم دېرش کاله وړاندي چې دغه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې دمنفي اغېزوپه باب داسي خبرداری ورکړی و :ٌ ... که دغه دلغت جوړوني اوپښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي ــ پرژبه باندي دوې منفي اغېزې ښندي : يوه منفي اغېزه يې داده چې ژبه دملنډواوتمسخروړګرځوي چې دغه هم دليکوال اوهم دژبي وحيثيت ته صدمه رسوي . نوپرځای ددې چې دژبي قدرموکړی وي ــ سپکه کړې به مووي . دوهمه منفي نتيجه يې دژبي پره ديوالی دی . دزړويا مړو کلماتوپښتوکونه اودنوولغاتوجوړونه يورازساري او حياتي مبتلايي ده چې اومه ځوانان لکه متعلمين اومحصلين يې په مقابل کښې معافيت نه لري . که دغه جريان په اوسني شدت سره دوام پيداکړي ، دوه دري نسله وروسته به موږپه کابل کې يوه بېله لهجه ولروچې هغه به نوکابلۍ پښتوبلله کيږي . ٌ۠ (١٩)اروابښادسرمحقق محمدصديق روهي (١٣١٣ــ١٣٥٧ش) هغه وخت چې دپښتوټولني درئيس په توګه يې کارکاوه ، دنووجوړسوو لغاتوپه باب ديوې پوښتني په جواب کې ويلي دي :ٌ يوزيات شمېر خلک فکرکوي چې دانوی لغتونه به دپښتو ټولنې له خواجوړشوی وی ... ځيني پرمونږانتقادکوي اووايي چې مونږ د راديو په خبرونونه پوهېږو، تاسې ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کې له مسئولومراجعوڅخه غوښتنه وکړه چې که دوی نوي لغتونه اواصطلاحات خپروي بايددپښتوټولني سلا او مشوره وغواړي ... زماشخصي نظردادی چې په افراطی بڼه دپښتو سوچه کول به ژبه له ويونکوڅخه تجريدکړی . افراطی تصفيه نه ضروري بريښی اونه ممکنه . ٌ۠) ٢٠ (

اروابښادعلامه رشاد(١٣٠٠ ــ ١٣٨٣ش) ترخپل وفات څلورکاله وړاندي دګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ٢٤مخ) دخبريال د يوې پوښتني په جواب کي داسي ويلي دي :ٌ ... مجرده ژبه په دنياکي نه سته اومشترکات دژبي حتمي اولازمي دي مخصوصاًٌ ديوې کورنۍژبي په خپلومنځوکي خوراډېرمشترکات لري اوموږدداسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږېې بايدومنو.... دليکني اودليکلوژبه بايددقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه دخاصوڅوکسوليکونکونه ده .ٌ علامه مرحوم ديوې بلي پوښتني په جواب کي داسي ويلي دي :ٌ البته داخبره منم چي دنويولغاتودرانتوتلومخه بايدونيول سي ، دهغوی له پاره په اول کي بايدتدبيرونيول سي . مثلا زه به ډېرخوشاله وای چي د سيلو کلمه موږته نه وای راغلې اوپه هغه وخت کي دډوډۍ پخولويادنانپزۍ موسسه نوم پرايښودل سوی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

واى ... مکروريان کلمه که موړته نه واى راغلې ... اودغسي يوه کلمه ورته استعمال سوې واى دابه ډېره ښه واى . نوونويولغاتودرانتولودمخنيوي له پاره داکارسم دئ . امادزړو مروجولغاتواودقوم په ژبه معمول لغاتولپاره دنويو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه ليري کوي ... په وضع کي دي ډېرتلوارنه کېږي اول بايدټولي لهجې ثبت سي اووکتل سي چي په لهجوکي ددغه مطلب لپاره څه سته اوکه نه سته ، که نه وي نوبيادي وروسته وضع وسي ... تلوارپه وضع کي پخپله دتامل وړخبره ده . ً

دښاغلي نجيب منلى لا،چي له خپل ګرِدودپرته يې له نوروسره جوړه نه ده ، هم له نيولوګيزم سره ورانه ده . دى ليکي : ً ... دپښتوپه هکله هم داوېره شته چي دکره کوونکولورېينې به ورته د مخالفانوله نارواوونه ډېرتاوان ورواړوي ....ً دى ورپسې زياتوي :ً له بلې خوازه، چي نژدې ټول عمرمې دکتاب سره تېرکړی ، درې څلور پردۍ ژبې مې زده کړې اوځان دپښتودتاريخ اوادب له پېژندنې هم بې برخې نه ګڼم ، که دګوربت مجلې يوه ګڼه راواخلم اوداستادصميم مرکه ياداستادزيار ليکنه لولم نوپه نيمايي يې هم نه پوهېږم اوحيران شم چي داخبري د چا لپاره دي ؟ً ښاغلى نجيب منلى دنوولغاتوجوړول دژبې پرمختګ بولي خوزياتوي چي :ً ... په وچ زورد هغوپورشويو ټکو پښتوکول چي ژبې دپېرېواولسيزوپه اوږدوکې خپل کړي دي دژبې لپاره به ګټورې وي يابه نه وي خودژبې دويونکوسره ظلم دی.

دفرمان په زورنه چاته کور، ډوډۍ ،کالي رسېږي ؛نه څوک جنتي کېږي اونه ژبه کره کېږي، هرتحريک چي دفرمان اووچ زورله لارې د تاريخ يون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي، افغان ولس ته خوتاريخ دا هم ورزده کړه چي داډول ماجراګانې ډېرې سختې تاواني دي.

په زوردپښتوکره کول ماته دپښتني فرهنګ جرړې ايستل ښکاري ... نوديوعادي پښتوويونکې په حيث هغودرنومشرانوته چي د نيو لوجېز مونوپه لارکې بې شانه ستونزې ګالي په ډېره عاجزۍ سوال کوم چي خپله انرژي اوزموږدزده کړې وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونوله لګوي تشريحي اوايتمولوژيکي قاموسونه دې راته جوړکړي چي د خپل ولس دخبروژبه په ښه شان زده کړو. ً

دى ،ځوانان ليکوال اوفرهنګپالً دکره پښتودمحتسبانوپه مقابل کېً مقاومت ته رابولي اووايي چيً خپله پوهه اوقلم دپښتنوخدمت ته وقف کړي په کره پښتوليکل زموږهيڅ دردنه رادواکوي خود پښتنو په ژبه چې څومره دپښتنولپاره ليکنې ډېرېږي هغومره به پرې پښتوکره کېږي . ً) ۲۱ (

اوس له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې اوافراطي سوې ده او ترديې اندازې عامه سوې ده چي پخپله پوهاند زيارصاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ اووايي چي زه يوازي دخپلوجوړو سوو لغاتو مسئوليت اخلم ، نورپه مااړه نه لري (۲۲)تردې پخوايې ويلي وه چيً له بده مرغه وروسته په دې برخه کې دځينوخلکو بې سروبوله جوړونې ددې سبب شوي چې زموږژبنۍ ټولني دالړۍ ګردسره پرېږدي .... ً (۲۳) خو زه وايم ددې بې مسئوليتې مسئوليت به

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه چاپر غاړه وي ، چي له مکرروخبرداريو اوسپارښتونوسره سره يې دلغات جوړولود کارخانو د تاسيس لار خلاصه کړه . داپدل چي هرچامات کړى دئ ، له پښتوسره يې په رشتيا جفاکړې ده اوديوښتني مستحق دئ (۲۴) . پښتوژبه زموږ د متخصصينوله لاسه ريشخندي کيږي . دعواموژبه که د ماهرانوپه لاس ورانه نه سي ،پخپل تدريجي پرمختګ سره خوراسم تکاملي سير تعقيبوي . زه دپوهاندزيارصاحب داخبره منم چي د معيار په ټاکلو او سمبالولوکي دپوهانورول ډېرسترديځ . خبره دپوهانو پررول نه ده ، خبره دپوهانوپربې وخته لاسوهنه ده . خبره پرهغه ټاکلې اومشخصه زمينه باندي ده چي دمعيارپه منځ ته راتګ کي حتمي اولازمي ګڼله کيږي . پوهاندزيارصاحب داروابشادپوهاندوکتورالهام هغه خبره يادوي چي دوی ته يې دپښتوژبې دکره ليکني دتاريخي زمينې (سرمايه داري نظام) په برخه کي کړې وه ، خوځپل هغه دلايل نه راوړي ، چي ولي يې نودالهام مرحوم پردغه اصولي مشوره باندي غوږنه ونيولی . پر مشخصي تاريخي زمينې سربېره ، دژبې دمعيارمنځ ته راتګ دهغې دويونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، دليک لوست (سواد) تعميم غواړي ، دتعليم عام رواج غواړي اوپه خلکوکي د مدنيت اومدني ژوندغزېده غواړي . يوقوم چي په نس موږنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب اوتعليم ورته مهيانه وي ، صحت ونه لري ، څلور لسيزي يې په جنګ کي تيري کړې وي اواوس لاهم په جګړه کي ولاړوي ، هيوادته يې دفنااوبقاسوال مطرح وي خو څوک ورته دژبې دمعيار جوړولواوښ لاهم چوکوي اوهغه هم د(س) او(ش) په تعريف . داکارنه څوک پرعلم برابرولای سي اونه يې دعملي کېدوچانس سته .

نوځه بايدوسي ؟ لاس ترزنه خپلي ژبې ته بايدکښېنو ؟ ددې پوښتني جواب دهمدې کتابګوټي په پای کي درکوم.

(۱) دپښتوځيني نيولوګيزمونه کټ مټ همدغه شان وي

)۲ (وګ: نيولوګيزم ــ ويکيپيډيا دايره المعارف ـــ دانټرنيټ په حواله.

)۳ (په افغانستان کي دغوايي دلومړي اړودوړپه دوران کي هڅه کېدله چي په کلاسيکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې وموندلي سي . په دې لړکي يې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کي دابيت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ويلي يې دي:

نشي دخانانــــــــــــــــــوملنګوسره کلي

چيرته عزيزخان چرته ملنګ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳٦۵ کال په ۱۱،۱۲ګڼه ۹۲ مخ کي وليکل:

ٌ ... دغوروږخبره ده زموږ څېړونکي کله کله له پخوانيوليکوالوڅخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه يې داکارونه کړنويې محکوموي . اوکله چي بيادېوډېرپخواني شاعرپه آثاروکي ځيني داسي موادوموي چي له نني تفکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره په تصادفی توګه سم راغلی وي . نوبیادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعراروابه لاهم په خبره نه وي . مثلا په یوه بیت یې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه ننی متفکر جوړ کړی دی .... ؐ

)۴ (وګ: د پښتو ژبي دودي اړتیااولاري چارې ــ ۸۱ مخ

)۵ (ښکلامجله ــ څلورم کال ، دریيمه ګڼه ــ مرکه ــ ۵۰ مخ

)٦ (دکابل چاپ خیرالبیان ــ لغتنامه ــ الف ، ب مخونه .

)۷ (داشعر ښاغلي رفیع په ژبپالنه ــ ٤٤مخ اوپوهاندزیارصاحب په .... کي اخیستی دئ .

)۸ (ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دي نظرسره مخالف دئ. دی لیکي : داچي ځیني کسان وايي چي امیرشیرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سیدجمال الدین ورته تهیه کړي ووحقیقت نه لري . حقیقت دادی چې امیرشیرعلي خان سیدجمال الدین د۱۹٦۸ کال د نومبر پر۱۲مه یاني پخواتردې چي پراصلاحاتويې پیل کړی وي ، دکندهارچمن له لاري هندوستان ته شړلی و . وګ ؛ دپښتوژبي دودې اړتیااولارې چارې ــ دپوهاندوکتور محمد حسن کاکړمقاله ــ ۳۵ مخ .

)۹ (هماغه مقاله ــ ۳۷ مخ (

)۱۰ (وګ: میرزاعبدالودودهوتک ــ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعریضې متن

)۱۱ (ویي پوهنه ــ تر ۱۵مخ وروسته

)۱۲(زړه پانګه دارواښادسرمحقق دوست شینواري (۱۳۱٤ ــ ۱۳۷۲هـ ق) لیکنه اودلرغوني شاعری ګړنې داستادمحمدآصف صمیم تالیف دئ .

)۱۳ (ویي پوهنه ــ ۲۳مخ

)۱۴ (ویي پوهنه ــ ۱۸،۱۹مخونه .

)۱۵ (ویي پوهنه ــ ۲٤ ، ۲۵ مخونه

)١٦ (ویي پوهنه ــ ۲۵ مخ

)۱۷ (ویي پوهنه ــ ۹ مخ. پرکلماتوتاکیدزمادئ ــ م . هـ

)۱۸(پوهاندزیارصاحب په پخواني شوروي اتحادکي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) یې بولي. وګ : دپښتوژبي دودې اړتیااولارې چارې ــ ۸۷ مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹)پښتوچاپي آثار ــ ۲٦۹، ۲۷۰ مخونه ــ ۱۹۷۸ ع. دغه مقاله په نومورې مجموعه کي يوازنۍ مقاله ده چي صحافت يې ورګډوړ سوی دئ. خدای دي وکړي چي داکارپه ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .

۲۰)وګ: دپښتوټولنی تاريخچه ۵۱ ــ ۵۲ مخونه ــ ۱۳۵٦ ش

۲۱)ګوربت مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱٦مخ

۲۲)ښکلا مجله ــ څلورم کال ــ دريمه ګڼه ــ ۵۱مخ

۲۳)ويي پوهنه ــ ۲٤ مخ

۲۴)په دې برخه کي دکتاب په پای کي دضميمې برخه ولولئ.

د نوو جوړو سوو لغتونو د تلفظ ستونزه

لکه دليکدودپه برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتوالفبې د پښتوژبې دټولوړغونودتمثيلولوترعهدې نسي وتلای . درادیو ويندويان نوي لغتونه دهمدې نيمګړي الفبې له لاري لولي اوپخپل اټکل يې تلفظ کوي . دااټکلي تلفظ هرومرودلغات دجوړوونکي د تلفظ نمايندګي نه سي کولای اوپه دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته . دويندويانوغلطي دژبي عامووپونکوته لارپيداکوي اوپسي عامېږي . زه دخپلې مشاهدې له مخي وايم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده اوپېڅ کړی دئ . دلغات جوړوونکي نه په دې جريان خبرېږي اونه يې دتعقيبولوامکانات لري . که چيري خبرهم سي ، بيا دومره ړی هم نه پکښې وهي.

که دنوولغاتوله پاره يوې صلاحيت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نوبه يې لومړی ويندويانوته سم تلفظ ورښوولای اوبيابه يې دميډيانشرات هم ورپسې تعقيبولای (۱).

(۱) وګ : دضميمې دوهمه مقاله.

د ژبي د سوچه توب (Purism) دوه اړخه

(هم درخخه مرم،هم درپسي مرم)

سوچه ژبه هغه ژبه ده چي دنوروژبواغېزې ورباندي سوې نه وي ، دخيل کلمات ونه لري اودچاخبره له خپله ځانه پوره وي . هيڅ ژبه دخلقت له مخي بشپړه نه وي . پرژبوباندي اغېزې هرومروپېښېدونکي دي اوپيښې سوې دي . دااغېزې له ګاونډيوژبو، قومونو، اولسونو او مدنيتونوسره دټولنيزي اواقتصادي راکړي ورکړي اوراشه درشي له لاري ياپراولسونوباندي دنوروولسونوله خوادپوځي عملياتو او فتوحاتوله لاري کيږي اوسوي دي . مغلوب اولسونه دغالبو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحانو ژبنۍ اغېزي پرځان مني اومنلي يې دي . په نړۍ کي دهغه اولس ژبه سوچه پاتيږي چي له ځانه پرته له بل هيڅ قوم ، هيڅ ژبي ، هيڅ دين او هيڅ مدنيت سره اړيکي ونه لري . داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ايسارپاته سوی وي اوپه اصطلاح بدوي قوم وي.

ژبنۍ سوچه توب (Linguistic purism) په يوه ژبه کي له هرراز بدلون سره مخالفت يادځينوهغوبدلونونواواغېزوله منځه وړل دي ، چي په پخواکي په ژبه کي راغلي وي . پيوريزم ځان ته بېلابېل ډولونه لري . ريفورميست پيوريزم دژبي له پخواني حالت سره خپلي اړيکي شلول غواړي . ددغه راز پيوريزم ښه مثال هغه ژبنۍ ريفورم دئ چي دترکيې دانقلابي مشر اودمعاصري ترکيې دموسس کمال اتاتورک په وخت کي په ترکي ژبه کي راغئ اوله دې ژبي څخه يې هغه فارسي او عربي لغتونه وايستل چي دعثماني ترکانو په وخت کي يې ژبه اخيستې وه . دپيوريزم بل ډول ته وطنپال پيوريزم (patriotic purism) وايي چي په ژبه کي دبهرنيولغاتوکمول يايومخ ليري کول غواړي .

دغه رازپيوريزم په نړۍ کي عام دئ . دنونسمي اوشلمي پېړۍ انګرېزي ليکوالودانګرېزۍ ژبي ددغه رازسوچه توب له پاره ډېري هڅي کړي وې . په فرانسوي ، جرمني اويوناني ژبوکي هم ددغه رازميلان نخښي پياوړي وې خوجرمني ژبه ونه توانېدله چي دانګرېزي ژبي دلغاتو د سيلاومخه ونيسي . انقلابي پيوريزم دليکنۍ ژبي دانکشاف په لومړي سرکي راڅرګندېږي . دژبودمعياري کولوپرمهال باندي دغه رازپيوريزم ډېرزور (momentum)اخلي خووروسته بياله خپله زوره لوېږي (۱)

(۱) ويکيپيډياانسايکلوپيډيا ــ دانترنيټ په حواله.

پښتو د سوچه توب پر پيچومو

کله چي په اروپا کي دنوو ملتونو له منځ ته راتګ سره سم دژبي پر اهميت باندي دټينګارخوځنده څپې په باډاسکووې ، اودژبي سوچه کول دهغه وخت دنيشنليستانوپه منځ کي يوه ګرمه ورځنۍ موضوع وه ، دغه وخت پر افغانستان باندي داميردوست محمدخان دزامنو او لمسيانوترمنځ د قدرت پرګدۍ باندي دجنګ اوجګړو سوران نازل و. نه دچاژبي ته پام و اونه هم ژبنيوپرمختياووته . دجنګواوپاچاګښتيو په وخت کي کلتوري اوعلمي مسايلوته دچاپام نه وراوړي . علمي اوفرهنګي هڅي آرامه فضااو دچاخبره ٌ دخاطراطمنان ٌ غواړي . دغه راز نسبتاٌ مساعده فضا داميرحبيب الله خان (سراج الملت والدين) د پاچهۍ په وخت کي منځ ته راغله . دغه وخت په ټول افغانستان کي بشپړامنيت ټينګ و اوپه دې سيمه کي دآرامۍ او ثبات پرسرنړيوال توافق هم موجودو. د امير حبيب الله خان په وخت کي هغه منوري کورنۍ چي دده دپلاردمطلقه پاچهۍ پرمهال له افغانستانه ايستل سوي وې،بېرته هيوادته را ستنې سوې . په دغوکورنيوکي د سردارانو دکندهاري ورونو د روحاني اومتصوف شخصيت اومنلي شاعر سردار

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمدل خان ددانشمندزوی سردار غلام محمدخان طرزي کورنۍ او دغه رازدغازي محمدایوب خان دملي اوانګلیسي ضد خوځښت د وفادارپلوي جمړیاني بادارکندهاري وراره غلام محی الدین افغان اونوري کورنۍ اوافرادهم شامل و . ددې خلکو پر اذهانو باندي له افغانستان څخه دتبعیدپه وخت کي د اروپایي هیوادو سیاسي اوضاع اودهغي قارې ملي خوځښتونو لړو ډېره اغېزه کړې وه . دسیاسي تبعیدپه دغه دوران کي ترکیه اوایران دافغان سید جمال الدین دعلمي اوسیاسي هڅوله امله دمنورینو او تجدد خوښوونکو د نیشنلیستي مبارزومرکز و . دغومبارزوته د اروپایي نیشنلیستانو افکاراونظریات رسېدلي وه . په دغوهیوادو کي دتبعید سوو کورنیو زلمیانود تنور او وطنپالني روحیه واخیستله اوپه دې ترڅ کي یې دخپل ملت دژبوحالت ته زیاته پاملرنه واوښتله . داروپایي نیشنلیستانوپه پیروۍ یې دسوچه ژبې،سوچه نژاد،سوچه ملت ملي او سیاسي مفاهیم دتبعید د وخت دارمغان په توګه خپل هیوادته راوړل . (۱) د تبعیدیانوددې کاروان قافله سالارځوان محمود طرزي و . محمود طرزي هیواد ته له راستنېدوسره سم له شاهي کورنۍ سره دخپلو خانداني اړیکو او خېښیوپه مرسته امیرحبیب الله خان ، چي پخپله هم په افغاني پاچهانو کي ترټولوزیات منوراوتجدد خوښوونکی پاچا و، د نوي مدنیت له ښېګڼوڅخه استفادې ته وهڅاوه اوپه هیوادکي یې د مطبوعاتوهغه پوړندي چي دمولوي عبدالروف خان کاکړ په لاس بلي سوي وې ، له سره تازه کړې اوپه دې ډول یې دسراج الاخبارافغانیه فرهنګي مرکز جوړاودحبیبیې مدرسې زده کوونکي اوکارکوونکي یې پررامات کړل .

دسراج الاخبارله مطالعې څخه څوک په څرګنده توګه دهغوهلوځلو اغېزې لیدلای سي چي په اروپاپه تېره بیاترکیه کي دنیشنلیستي غورځنګ پلویانودژبې د سوچه کولو اوپه تعقیب یې دژبې دمعیاري کولوله پاره په کارا اچولي وې. دسراج الاخبار مدیراو متفکر مغز محمودطرزی د دغوهڅوپه باب معلومات اودهغومطالعه په ترکیه کي داوسېدني پروخت اوپه تېره بیادسیدجمال الدین افغاني په محضرکي ددوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه . دهمدغوهڅواغېزه وه چي محمودطرزي دسوچه فارسي اوسوچه افغاني نژادپه باب په سراج الاخبارکي نشرات پیل کړل . ده دسراج الاخبارپه یوه ګڼه کي دامیر حبیب الله خان ترعکس لاندي یواوږدپاراګراف لیکلی واولوستونکو ته یې چلینج ورکړی و،چي که چا دامیرحبیب الله ترنامه په هاخوابل کوم عربي لغت وښود، دسراج الاخباریوکلکسیون به دانعام په توګه ورکول سي . په دې اعلان سره یې غوښتل وښیي چي فارسي ژبه ترکومي اندازې پوري له خپله ځانه پوره اوسوچه ژبه ده .سوچه لیکنه ددغه عصر دلیکوال په محاسنوکي شمېرل کېده . دهمدې تمایل اغېزه وه چي علامه عبدالحي حبیبي هم کله چي دطلوع افغان اخبارچلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتواعلان خپورکړاولوستونکوته یې بلنه ورکړه چي که چاغیر پښتولغت پکښې وموند،دطلوع افغان کلکسیون به دانعام په توګه ورولېږي . ددې انعام پرسر د مولانا محمدشریف حبیبي اودطلوع افغان دچلوونکي ترمنځ یوه مناقشه هم منځ ته راغله .مولانا د یوې عربي کلمې مفغن شکل ته اشاره کړې وه چي داعلان په متن کي موجودواوځان یې دانعام مستحق باله خو د اخبارچلوونکي بیا مفغنات په پښتوکلماتوکي شمېرل) ۲.(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتوکي دعربي ژبي دلغاتوافراطي استعمال اودچاخبره ملايي پښتوهم پخپل وارسره دپښتودسوچه کولوزمينه برابره کړې وه . د عربي ژبي دلغاتوافراطي کارول دهغه وخت په ملايي ذهنيت کي د فضيلت اوعلميت نخښه وه اودغه ذهنيت زموږپه منورينوکي څکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په يوه ديني اوملايي ماحول کي دروزني له لاري دقلم اوسياست ميدان ته راوتلي وه . دوی په مدرسه کي ښوونه اوروزنه بشپړه کړې وه . اوکله چي يې داروپايي انکشافاتوپه باب لږ څه پوهنه وموندله ، نويې سمدلاسه په ژبه کي دعربيت پرضدپاڅون وکړ. خودې پاڅون ښه نتيجه څکه ورنه کړه چي عربيت زموږپښتنو ذهنونه دديني عقايدوله لاري تسخيرکړي وه . دهغوی له ذهنوڅخه د عربي ژبي ايستل ددين دژبي دايستلوپه معناتعبيريدله.

دسوچتابه هڅي پرٌ مرکه دپښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ يوازينۍ پښتوٌ د همدغي اغېزې په نتيجه کي خپره سوه). ۳ (

خو ديوازينۍ پښتولارښووني په سرسره دٌ مرکه دپښتوٌ دمشرمولوي عبدالواسع کاکړله خواهم عملي نه سوې . ده چي په ۱۳۰۵ش کال دجدي پر۱٦ د(تعاونواعلی البر والتقوی) په نامه اوږده منظومه ويلې ده (۴)په هغه کي د سوچه توب نخښي کورټ نسته اودلاسه لا دعربيت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســـــــوه ليونی يم

زيان وګټه راته يوســـــــــــــوه بهولی يم

تعاون له قبيلې له قـــــــــــــومه ورک سو

لـــــــــــــــوېي ړيري مګرکارمودهلک سو

....

زماتعطيل، غفلت،نخوت که څه يوآن دئ

دعــــــــــالم عالم، مادي معنوي زيان دئ

زه ددې نظم له ژبي سره هيڅ مشکل نه لرم اولوستونکي يې هم زمايقين دئ ، چي نه يې لري ، خوددې دروبيتوله راوړلومي مراددادئ چي ديوازنۍ پښتوهڅه چي پر(مرکه دپښتو) باندي تپل سوې وه ، يو تفنني اولکه دمخه چي مې يادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنيت و.

د(مرکه دپښتو) بل کتابٌ پښتوپښويهٌ و اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له يوه مخه عربي ياپارسي دي لکهٌ تاکيد و مبالغه ، تفعيل ومبالغه ، فتحهٔ مجهولهٔ خالص ، صيغهٔ مذکر ، صيغهٔ مونث اونورٌ

داچي وايي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده . ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هيڅ ګاونډي قوم اوهيڅ رازمدنيت سره په تماس کي راغلي نه دي . تاريخي حقايق ددې خبري پرخلاف دي . پښتانه پرداسي يوه سيمه پراته دي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمدنیتو، دفاتحانودلښکرو، دجهانکشایانو دتلو راتلو لار وه . ددوی ژبه له دغواثراتوڅخه هیڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي . داچي موږواپوښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقیقت کي مو پرتاریخي پېښواوحقایقوباندي پرده اچولې ده . داځرنګه امکان لري چي کندهاردي دپېړیوپه اوږدوکي دمغولواوپارسیانوله خوالاس پرلاس سوی وي اوپښتانه اوپارسیان دي څنګ پرڅنګ کلی او کور سوی وي خویودبل پرژبودې اغېزنه وي ښندلی . داځرنګه امکان لري چي په ننګرهارکي دي دتاریخي ګندهاراژبنی اغېزې نه وي پاته سوي . پردغه پراخه اورشودي دپښتنوپه څنګ کي شاړي ، پشه یان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتیر(کاتیان) پراچیان ،ګوجراونورځنګ پرځنګ له پېړیو راهیسي اوسي (٥)خوژبي دي یودبل له تاثیره په امان پاته وي . داځرنګه امکان لري چي وردګ اوهزاره دي یودبل په چم اوګاونډ کي اوسېدلي وي اوژبودي یې یوپربل اثرنه وي کړی . دا ځرنګه امکان لري چي په لوګرکي دي دپښتنو، تاجکو، برکیو پوله او پښې ګډ وي خوژبي دي یې یودبل له تاثیره خوندي اوسوچه پاته وي . دا ځرنګه امکان لري چي د پېښور او کوټي پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو اوپنجابیو او بلوڅوسره شریک وي خوژبي دې سوچه پاته وي . ژبه لکه ژوندی اورګانیزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کیږي . داکه دچا خوښه وي اوکه نه ، که دچاښه راځي ، که بد. دا دطبیعت قانون دئ زماا و ستا ذهنیت ته نه ګوري اوخپل کار کوي . لکه دپردیوژبود افراطي بهیرپه مقابل کي چي دخپلي ژبي مدافعه یو ضروري کاردئ ، دغه رازدژبي افراطي سوچه توب او تصفیه هم یو غیر عملي ،بې ګټې اوکله کله مضرعمل دئ .

دښاغلي رفیع خبره په خطاطانوکي دپښتودسوچه تابه اشتها زموږد ځینو شاعرانو رنګین شعرونه له شعرتوبه ایستلي دي اولاس وپښې یې ورمات کړي دي (٦) داکارله بده مرغه اوس هم روان دئ . اوس دپخوانیو شاعرانولهجه دمعیاریت په فتوابدلېږي . (په) یې په (پر) ور اړوي او (پر) یې په (په) . دکلماتودپای یاګاني یې پخپله سلیقه ور اچوي (٢) . داکاربه څوپېړی وروسته دپښتوژبي دلهجوي څېړونکي غبرګ غاښونه ورواسي اوپه قضاوت کي به یې دکعبې پرځای ترکستان ته ورسوي . ځکه دی به فکرکوي چي دنوموړي شاعرپه وخت کي (په) او(پر) استعمال په دغه شان و ، لکه په چاپي دیوان کي چي راغلی دئ . خبربه نه وي چي دااستعمال د معیاریت په اشتهاپرتپل سوی دئ دشاعراروالاپه دغه رازاستعمال خبره نه وه . دغه شان لوبي ترموږیو نسل وړاندي د عبدالقادرخان ختک اونورو پخوانیو شاعرانوپه دیوانو باندي د خطاطانوله خواسوي دي .

ښاغلی رفیع وروسته له هغه چي دپښتودسوچتابه هڅوته کتنه له اتمي هجري پېړی‌څخه رانښلوي اوترنن ورځي یې رارسوي ، په پای کي ددغوهڅواهمیت پخپله له ډاګه وهي اوداسي لیکي :" ... موږولیدل چي ددی کار(دپښتودسوچتابه ـــ م .هـ)لپاره کله،کله دتفنن لپاره لاس غزول شوی اویاهم دځینی نوروهیوادونوپه اغېزکې داکارشوی دی خو له ټولوسره ــ سره یې نتیجه نه ده ورکړې اوداهڅه ناکامه شوې ده .

ددی ناکامۍ یولوی علت دادی چی نړی ورځ په ورځ وړیږی ، انسانی راشی درشی اوراکړې ورکړې زیاتیږی، دساینس له برکته تلنې راتلنې ګړندی کیږی اوپه اجتماعی، اقتصادی اونوروچاروکې هیوادونه یو بل ته اړکیږی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوددی راشودرشو،راکړو ورکړو، تلنوراتلنواوا ړتیاؤ په ترڅ کی کلتوری اوژبنۍ راکړی ورکړی هم دوديږی اود تجرید او یوازیتوب ژوندله منځه ځی ...ٌ ښاغلی رفیع وروسته ارواښاد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي ، چي ویلي يې وهٌ که دژبوتکاملی سیر ته وګوروپه نړۍ کی خالصی ژبه نشته اوکه وی هغه به دځینی بدوی ټولنوژبی وی چی له نوری نړۍ سره علمی اوثقافتی اړیکی نه لری . ٌ (٧). رفیع صاحب پرخپله څېړنه باندي داسي نتیجه بناکوي :ٌ په دې اساس دژبې دسوچتابه له پاره هڅه له یوې خواژبه اواولس يې تجریدکوی له بله خوادژبی دخارجی زده کوونکولپاره ستونزی رامنځ ته کوی اوله بله پلوه په خپله دژبی دویونکوله پاره دافهام اوتفهیم لاره اغزنه کوی نوځکه بایددی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړواوپه زورخپله ژبه تجرید اوکړاومنه نه کړو.... ٌ (٨)دانتیجه په رشتیاسره یوه واقعي اوله علمي اصولوسره برابره نتیجه اخیستنه ده . دژبي سوچه کول دکره پښتو لیکني نني لارویان هم په خوله غندي خوپه عمل پرهماغه لار روان دي ، چي دوی يې تربل هرچادنه عملي توب له پاره ډېرځه ویلي دي.

لکه ددې بحث په سرکي چي تاسي ولوستل دژبي سوچه توب له یوې خوادنوروقوي ژبودواردا توپه وړاندي یوعکس العمل دئ چي تريوې اندازې يې دتوجیه کولوله پاره دمیړي لارموندله کېږي .خوله بل پلوه یوه داسي ناکامه هڅه ده چي دممکناتوپه ساحه کي ورته دنوک اینبوولوځای لاهم نسته . نوددغسي یوې غیرعملي پروژې له پاره نوکان ایستل چاته دکندهاردپښتنوهغه متل ورپه یادوي ، چي وايي:

عبث دارومردک دي ،چي په ولي ده ختی) ٩. (

(١) ارواښادکاندیداکاډمیسن محمدصدیق روهي خوحتی دظاهرشاه دپاچهۍ په سرکي پرپښتو ادبیاتو باندي داروپایي افراطي ایډیالوژیو، الماني نیشنلیزم (فاشیزم) اوشوروي کمونیزم ، سیوري ته اشاره کوي اولیکي چي دې ایډیالوژیوٌ په ټولوهیوادوکې دافراطي یامعتدل نیشنلیزم درامنځ ته کېدو امکانات برابرکړل . په افغانستان کې یومعتدل نیشنلیزم مینځ ته راغی، چي عمده مضمون يې ملت پالنه ، دتاریخي مواریثو او عنعنودرناوی، حماسي ادب ، پرځان ویسااوملی غرور و. ٌ

)وګ: دپښتوادبیاتو تاریخ ــ معاصره دوره ـــ ٨٥ مخ (

)٢ (طلوع افغان ١٢کال ٧٧٨ګڼه. دادوه اعلانونه ماپخپله په سرسره کتلي وه خواوس مي دسراج الاخبار کلکسیون ته لاس کورټ نه رسېږي اود طلوع افغان حواله مي دښاغلي رفیع دژبپالنه نومي کتاب ـــ ٣٢مخ څخه واخیستله .

)٣ ((یوازنۍ پښتو) په ١٣٠١ش کال کي د (مرکه دپښتو) له خوا دپوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ١٥٢ ښوول سوي دي چي په سرکي يې خادم العلماءمولوي عبدالواسع قندهاري سریزه کښلې ده . (وګ : ژبپالنه ـــ ٢٥مخ)

)٤ (وګ: دافغان یادــ دعلامه حبیبي مقاله ـــ ٩مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

)٥ (پالوال ــ معياري ژبه ــ ٧٨ ، ٧٩ ، ٩٠مخونه

)٦ (ژبپالنه ــ ٤٣مخ .

ما(هوتک) چي کله دلوی احمدشاه بابادپوان له څوخطي اوچاپي نسخوڅخه ترتيباوه ، پردغه رازلاسوهنو اودلغاتوپرترجموباندي پېښ سوم اوزماپه نزدمي لاسوهلي ځايونه په نوي متن کي وانه خيستل . د هغولاسوهنو يوڅومثاله دادي :

دلفريبه ــ زړه فريبه

شکرلبه ــ خوږشونډې

پريرويه ــ پري مخه

دامنگيره ــ لمن گيره

موی کمره ــ ملاويښته

(٢) وگ : دلوی احمدشاه بابادپوان ــ د١٣٧٨ش =١٩٩٩ع کال چاپ

)٧ (ژبپالنه ــ ٣٦ مخ

)٨ (هماغه کتاب ــ ٣٦ مخ . نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.

)٩ (ده ختې دکندهارښارپه جنوب کي ديوه کلي نوم دئ. دامتل ځيني کسان په دې ډول هم وايي :ٌ عبث دارومردک دي ، فتح خان يې ړزوي.

په خوله کړلي تصفيه په زړه منلی سوچه توب

دپيوريزم په باب تاسي په تيروپاڼوکي ښه پوره تفصيلي بيان ولووست اودهغه دنه عملي توب اوتاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نزدې اکثريت ټولوپوهانوورسره خپل مخالفت څرگندکړی دئ . خوپه عمل کي دپيوريزم له کرني سره سره د پښتوژبي دسوچه تابه بازار ښه تودددئ . ددې مسئلې دښه څرگندتياله پاره به زه يوڅه شاته ولاړسم اودژبي له پاره به دنوووجوړونوپرسابقه يوواربيامروروکړم .

علامه محمودطرزي چي دافغاني ژبو(فارسي اوپښتو) دسوچه تابه له لومړيوپلويانوڅخه و ، په دې برخه کي ليکي :ٌ

... به فکرعاجزانهٔ خود ما، يگانه وظيفه انجمن عالی معارف بايداصلاح وترقی وتعليم زبان وطنی وملتی افغانی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

باشد، ازارباب علم ودانش این زبان یک گروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر بایدکرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است ، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا بایدکردو هر قدراصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء بایدکرد ٌ . (۱) محمود طرزي د(فني اوصنعتي کلماتو اونوواختراعاتو) له پاره دمناسبواو متناسبو کلمودپیداکولوسپارښتنه کوي . په (پیداکولو) کي دکلماتو پلټنه اوجوړونه دواړه راتلای سي . خودی داکلمات مشخص کوي اود نوولغاتودپیداکولواړتیاپوازي په (فني ،صنعتي او داختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي .

علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (دپښتودعلمي اصطلاحاتویانوولغاتووضع) ترسرلیک لاندي ددغه کاراصول بیان کړي دي ،په هغوکي یې ٌ دپښتوسوچه لغاتوپلټنه اودلغاتووضع ٌ دجلامادوپه توګه ټاکلي دي . دنوولغاتووضع کول یې یوازي په تخنیکي ، صنعتي اوعلمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک) ، فوټوګراف (ښرلیک) ، فونوګراف (ږغ لیک) اونور،چي ښې ډېري نمونې یې په ژبپالنه ۷۰ ، ۷۱مخونوکي دطلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي . ګویا دعلامه حبیبي سپارښتنه هم پرفني او تخنیکي نومونوباندي تکیه درلوده . لروپښتنوهم خپلي جوړوني ساینسي څانګي ته متوجه کړي دي .

ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي دساینسي علومود اصطلاحاتوله پاره دنومونوټاکل لازم ګڼلي دي . دی لیکي :ٌ دساینس اوتخنیک له پرمختګ سره دنړی په وړاندي تللوهیوادوکي هره ورځ نوی ــ نوی ساینسی زېږېدنی کیږی اوپه هره زیږیدنه دهمغه هیواد دژبی یونوم اېښودل کیږی اوبیادعلم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیوادته ودیږی اوهلته میشتیږی . که وروسته پاتی هیوادوژبی پټه خوله پاتی شی اوپه دی نوی ناوی نوم کینږدی نوددی ناویانوسلسله خواوږده ده اوکله چي ددی هیوادخلک سترګی غړوی ګوری به چي ددوی دژبی ټول انګړ به دپرمختللیوهیوادونوراغلیوساینسی ، تخنیکی اونوومنځ ته راغلوناویونیولی وی اواصلی ژبی ته به یوازی چوکاټ اوچاردیوالی ورپاتی وی .... ٌ) ۲(

دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چي ساینسي او تخنیکي ٌ ناویانو ٌ ته باید نومونه کښېښوول سي.

اودپوهاندوکتورزیارصاحب هغه نظربه بیاراوړم ، چي وړاندي مي هم رانقل کړی و . دی لیکي:

ٌ نوي جوړونه بایدپه علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورو مفاهیمو پوری تړلی وی چی زموږفکري اوکلتوری زیرنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ، پوهنتون (یونیورستی)،څارندوی (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او ورکتون دکودکستان لپاره .مګرکه سوکرک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو، یوه بې ځایه ټاکنه به وي . ٌ (۳)بل ځای وایي چي ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیراصولي کاردئ). ۴(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه عمل کي چي گوروخبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی دکتاب ، قلم ، دېوان ، شعر ، شاعر اوپه سوونوروپه ژبه کي دودسوي لغتوته لگيادي ، نومونه جوړېږي . دپنسل له پاره يې دپښتومرکې (وچکښی ، وچکښ) بيرته ژوندی کړ . په ژبه کي رنځوراوناروغ سته اوعام دئ خو دوی (رنځمن) ورته راوايست، سراښ (دحريص په معنا) په لهجوکي پروت دئ خودوی(اسويلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کي تلاښ سته اوعام دئ خودوی ورته (ډډون) جوړکړ، په ژبه کي طبيعت ددخيل لغت په توگه دوولس پيړۍ ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون) وموند، په ژبه کي بلبل له زروکلوراهيسي سندري وايي خــودوی ورته (ډانگ لکۍ) پيداکړ اوڅه موده وروسته يې بياهمدغه ډانگ لکۍ د (ډاينازاروس) له پاروټاکه (٥). نه پوهېږم چي دبلبل اودغه ماقبل التاريخ حيوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کي ښکلی ، ښايسته سته خونه پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کي نياودعدل اوانصاف په معنا رواج موندلی دئ خودوی ورته (سماو) راوايست ، په ژبه کي خېټو، خېټورسته خودوی ورته(ښاژگېډی) توليدکړ، په ژبه کي پاسپورټ سته اوعام دئ خودوی ورته (لارليک) وزېږاوه ، په ژبه کي (کرښپل) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښوخاپونه) وضع کړ (٦)، (غوني) په ژبه کي ژوندی لغت دئ خودوی ورته (بنگن) راوايست (٧)، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم وارورته (کتاب خونه) جوړسواوهغه هم دپارسۍ ټکي په ټکي ترجمه (٨)، (بدلون)پخوا جوړسوی و،نو(ونجون) ته څه اړتياوه ؟، د(بېکسۍ) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېڅوکتيا) ته څه ضرورت و؟.

ځينو ډېروبې خوندو اوپېڅو ترجمه سوو لغاتوته خوزه بيخي حيران پاته يم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (اوسپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوگر) ، (کوډگر) له پاره ، (ړنده مره) د (کورموش) له پاره ، (پلغټ) د(چابک) له پاره (٩). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پوهېږم چي هغه ته يې ولي چته اوښتې ده . موږدړغ دبلي اوشرنگ سوټي له پېغوره لاخلاص سوي نه يو چي دابل سرباری هم پرولوېداواردمعيارپه نامه !

پوهاند دوکتور زيارصاحب وايي چي " نړېوېزونه يانړيوال وييونه (انترنېشنلزمونه) لکه راډيو، تلويزيون،تيلگراف ياتېلگرام ، تېلي فوتو، تيلي ټايپ، تېلېفون ، اکسرې يالايزر(وړانگې) کمپيوټر ، ډاکټر، اکسيجن ، هايدروجن ، نايتروجن ، الکترون ، نايترون، پوزيترون ... ياځانگړي جغرافيايي نومونه اوياپه زرگونو کېمياوي او درملي نومونه ... دنړۍ په زياتروعلمي ژبوکې له يوڅه جوليز(شکلي) اډاپتېشن (راخپلوني) سره يورازدودلري ، په نيولو جيزم کې راگډول بياهم دپيوريزم په مانااخيستل کېږي ..." (١٠)يعني نوي لغاتونه ورته مه جوړوئ . خوتردغه سپارښتني دوې کرښي وروسته بيا وايي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسۍ ، هندي کي نن سباډېر انترنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي يعني که موچم ورته جوړسو، ژباړئ يې . داچي تراوسه دغو نړېرالونومونوته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم يې نه پوهېږي چي څرنگه لاورته وومومي . دمثال په توگه اکسيجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وايي" ترک عادت موجب مرض است" په ژبه کي اوبتل سته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبډوب) يې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرگرسته خودوی ورته (زرپښ) وزېږاوه ، په ژبه کي تريڼگلی د(عبوس ، پيشانی ترش) له پاره سته اوقاموسوهم اخيستی دئ خودوی ورته (اريړه اوربوز) وزېږاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوځاى وايوچي بين المللي تخنيكي نومونه به پرځپل حال پرېږدوخوبيرته خپله خبره اخلواوتيلفون ته (غږون) ، تلويزيون ته (لروينون) اوتيلګراف ته (لرليګون) پېشنهادوو(۱۱). دمروجولغاتودوژلوپه كاركي هم سيالي شه په زورروانه ده . دپېريوپېريومروج لغات دمعيارپه فتواله رواجه لوېږي . ماپه يوه بله ليكنه كي ددغولغاتويوه ډېره كوچنوټې برخه داسي بيان كړې ده :" زما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسيزوكي (بډاى) او (موړ) لغات په (شتمن) باندي تري تم كړل ، (يرغل) موپه (بريد) له منځه يووړ ، (ايلچي) موپه (استازي) ورک كړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هيواد)نېستي كړ، (غولى) موپه(انګړ) پايمال كړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وكيښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخيستله ، (ليكه) موپه (كرښه) پاكه كړه ، (كوچنيواله) موپه (وړكتوب) ووژله ، (جنګيالى) موپه (جګړه مار) ښخ كړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لګيا) اليش كړل ، (تلاښ) موپه (هڅه) نفى كړ ، (كړنه) موپه (غندنه) محوه كړه ، (نجلۍ) موپه (جنۍ) ترپښولاندي كړه ،(كرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه كړ اولالګيايو دمسخه كولو او محوه كولودابهېرپسي پالو اوپه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي (يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)" . داليست كه پسي راواخلم ، خبره بل كتاب ته رسيږي .زه پوښتنه كوم چي تصفيه اوسوچه توب (purism)لكۍ لري ، ښكرلري ، څه لري ؟ دغه جريان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرايږدئ ،خوداكټ مټ اوپه مطلق ډول تصفيه ده . او تر ټولوبيادخواشينۍ خبره داده چي كه چاپه ليكنه كي دغه جريان تعقيب نه كړ ، ليكنه يې ناكره ، لهجوي ، سيمه ييزه اونوراونوربلله كيږي .

زيارصاحب هم وايي چي هرڅوک بايدلغات جوړنه كړي . ډاكټرپالوال هم دغه كارپه صلاحيت پوري تړي زماچيغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دې ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحيت والاو جوړوني اودبې صلاحيتوداسره بېلېږي نه . دنيولوګيزم دنده كه افرادو ته پاته سوه ، كه صلاحيت والاوه ، كه بې صلاحيته ، خبره انارشيزم ته رسيږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مې په يوه مجله كي ديوه متوفى مشرحقدارله خولې داسي ولوستل چي كه دوزيرصاحب محمدګل خان وس رسېدلى دټول افغانستان دخلكونومونه يې هم پښتوكول (۱۲۱) دليكني له خونداو شخوندڅخه څوک پوهېدلاى سواى چي دژبي دتصفيې اشتهالا تر اوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمداذهنيت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دكره ليكنۍپښتوپه نامه پالل كيږي . په دغه شان روحيه باندي يوې ژبي ته انكشاف وركول ديوويشتمي پيړۍ له انكشافاتوسره جدي تناقض لري ځكه په دغه پيړۍ كي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زياتي يوه په بله نښتلي دي.

مورته زياتره ويل كيږي چي دنړيوالوعلمي اوفني اوسياسي ټرمينالوجۍ سيلاب ته كه لاس ترزنه كښېنو، ژبه راڅخه لاندي كوي . داحقيقت زه هم منم . خودنوولغاتواوپه ژبه كي داخښل سوواو مروجو لغتوبريدبايدوټاكل سي .كه دا كارونه سي ، نوچي بياپرديارلس ليكي (۱۳)لاس راسره كښېږدئ ، بيا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفيې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جريان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پورې روان وي . که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولې مخالفين ځانساتي، لنډاندې، مرتجعين وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بيابه هم هغوی دګاليله په شان پر مځکه باندې د توبې ايستلوپروخت لاهم وواېي چې په دغه ژبه د افهام او تفهيم عمليه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای . داپښتوپسې عامېږي اوخلک ځني خوا توري کيږي . ددې چاره په کارده اوهمدانن يې په کارده. د پېريانانودې ژبې په پښتنوکې درزونه واچول ، ددې کارله پاره فکر کول په کاردي ، دا درزپراخېږي او چاره يې په دې نه کېږي چې وواېو :

ٌ کاروان به تيرېږي اوسپي به غپيږي ٌ (۱۴) . دپښتو ژوند د پښتانه له ژوندسره تړلی دئ ، نه له نيولوګيزمونوسره . که خدای مه کړه پښتون مړسو، پښتو او نيولوګيزمونه دواړه ورسره مري . په نيولوګيزمونو باندې دپښتوژوند نه راګرزي . ديوې شپېې له پاره يې فرض کړئ چې په پښتوژبه کې يولغت لاهم پردی نسته مګرکه پښتون همداسي شپون اوعسکروي اوروزي يې دشپنيتوب اوځان وژني له لاري مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به يې کوم درد ور دواکړي ؟ ښاغلی پوهاندحسن کاکړدخپلوتاريخي څېړنوپه پای کې دې نتيجې ته رسېدلی دئ ، چې : ٌ پښتوچې بيرته پاتی ده اوعلمی شوی نده دژبې دځنګه والی له امله نده ، بيرته پاتی توب يې دپښتنوله لاسه دی . ددوی بيرته پاتی توب د پښتوبيرته پاتی توب شوی دی ٌ (۱۵) نو پرپښتو اوپښتنوبايدزړه وسوځل سي . دشهرت ، دنامه ، دعقدو له پاره بايد ژبه قرباني نه سي . دغه اندېښني دي، چې په مايې دا کتابګوټی وکيښ .

اوس په ځينو ليکنو او مرکوکې د نيو لوګيز مونوپر ٪ ۲۵ باندې ټينګارکيږي . زه تاسي ټولو درنولوستونکوته واک درکوم چې که مو هروخت دغه فيصدي په عمل کې تطبيق ومونده ، زماداکتاب په هماغه ورځ په اورکي وسوځئ چې نورېې څوک ونه لولي . ځکه زما ارمان به ختلی وي اونوربه د پښتوژبې له بابته د اندېښنو ځای راته پاته نه وي .

دکره ليکنې پښتوله نني بهېرڅخه داسي نخښي اونښانې ليدلې کېږي چې دا خوځښت په نهايت کې په يوې لهجې باندې دنورودنفی کولوله پاره دئ . زه به ډېرخوښ سم چې که دپښتويوه لهجه دژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چې ټول پښتانه يې هم وليکي اوهم يې وواېي . داکه زمالهجه وي، که دبل ،که دهابل، ماته مهمه نه ده . مګر دا کار د پېړيو دئ او بايد په طبيعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کې چې راغلی دئ، عملي سي. نه د اوسنيو ژبنيو ماجراجوييوله لاري.

(۱) ژبپالنه ـــ ٦٣،٦٤مخونه دمقالات محمودطرزی د٧٧٤ مخ اوسراج الاخبارپه حواله

)۲ (ژبپالنه ـــ ۷۵مخ

)۳ (ويي پوهنه ـــ ٢٤،٢٥ مخونه. نقل قول کټ مټ رانقل سو

)۴ (پښتوـ پښتانه ۳۱۲مخ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

)٥ (زيار_ دپښتوژبې دودې اړتیااولارې چارې ــ ۹۷مخ

)٦ (زيار، پښتوپښتانه ۲۰۷مخ

)۷ (ويي پوهنه ۱۲۱مخ

)۸ (ويي پوهنه ٤مخ

)۹ (وګ: ويي پوهنه ۲۸۸ ــ ۲۹۰ مخونه

)۱۰ (دپښتوژبې دودې لارې او چارې ــ ۹۹مخ

)۱۱ (ويي پوهنه ــ ٦۰ مخ

)۱۲ (ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ــ٤ګڼه ــ ۱۰مخ ۱۳۸٤ ش

)۱۳ (په کندهارکي ددیارلس لیکي اصطلاح دقرآن عظیم له پاره کارېږي. په نوروسیموکي به هم رواج لري .

)۱۴ (وګ: استادزياردپښتني فرهنګ يوځلاندستوری ــ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش

)۱۵ (آئينهٔ افغانستان مجله ــ ۱۰٤ مسلسله ګڼه ــ ٥٤مخ ــ میزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰٦

پښتونیولوګیزم ژبنۍ اړتیاده که سیاسي تقلید؟

په يوه ژبه کي چي دنړیوالوپرمختیاوواوساینسي وتخنیکي انکشافاتواواختراعاتوله اسیته دنوولغاتودجوړوني اړتیامنځ ته راسي اودې کارته نيوګلوبيزمونه استخدام سي ،معنايې داده چي دا ژبه اوس هغوحوادثوته ځان تیاروي چيٌ پرنوروتېرسوې اوپردې اوس راغلي دينهٌ ددې پرڅنګ هره ژبه چي دخپل انکشاف په بهيرکي داسي ځای ته ورسېږي چي نورنوورته دنيولوګيزمونواړتیامحسوسه سي ،معنا يې داده چي دې ژبې دانکشاف نورپړاوونه وهلي دي او ويونکي يې هم دفرهنګي سطح په يوه داسي مرحله کي واقع دي چي نوړتول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نودژبې دسره کېدو وار رسېدلی دئ . په دغه وخت کي که دمعياريت اوکره ژبې خبره رامنځ ته سي ، څرنګه چي له حالاتوسره موافق شعاردئ ، نه به پرچا بدولګېږي اونه به مخالفت ورسره وکړي . خوکه دمعياريت هڅه دسياسي سياليو زېږنده وي ، دانودژبنۍ اړتیاله مخي نه بلکي دنوروانګېزوپربنارامنځ ته سوی تلاښ دئ اوهغه څوک چي نه غواړي په دغه انګېزوباندي خپله ژبه ولړي ، يادغه سياسي سيالۍ ورته دسياست دمداريانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نوطبيعي ده چي لومړی خوله دې لوبې سره څوښي نه غورځوي اوکه ډېره درنه پرتمامه سوه نويې بیاپه مخالفت کي درېږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماچي به دپښتوژبي دکره توب له پاره دهڅوتاريخي سوابق او اوسنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نودچاخبره شپږم حس به راته ويل چي په دې هلوځلوکي ترژبنۍ اړتيانورمسايل ډېردخيل دي . ددې نورو مسايلوپريوه برخه باندي زه د(سوچه توب) په بحث کي ږغېدلی يم . پوهاندزيارصاحب اوس پخپله يوه مرکه کي زماپردغه گومان باندي د يقين ټاپه ووهله چي زموږنوي جوړوني له پارسي سره دسيالۍ اود هغې په تقليدراپيل سوي دي . دی وايي :ٌ پارسي چي زموږورسره يوه رغنده سيالي روانه ده ، هيڅوک په نظرکي نه نيسي ، که پارسيوان زموږسره منفي سيالي کوي ، موږورسره رغنده سيالي کوو .

تاسودپارسي پخواني اواوسنی متن وگورئ چي هرڅومره يې پارسي قوي وي ، تاسوبه ووينئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نودانيوکه يوازي پرپښتوده ؟ ٌ (۱)ماته د حيرانۍ ځای دادئ چي استادله ټول ژبني اکاډ ميت سره څرنگه د دغي سياسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ اونوروته يې لاتوصيه هم کوي . ددغي سيالۍ دسالميت ذمه څوک ترپايه پوري وهلای سي . څرنگه امکان لري چي پارسيوان دي ددوی په وينا ، منفي سيالۍ کوي او پښتون دي بياورسره سالمه سيالي وکړي . داسيالي له لويه سره پر منفي تمايلاتوراپيل سوې ده اويوه کرغېړنه لوبه ده چي دوخت غير ملي حکومتوپښتون اوپارسيوان دواړه پکښې ښت کړي دي .

زماپه فکرخوهره ژبه دانکشاف اوپرمختگ په لارکي خپل موقعيتونه اوخپلي درجې لري . دنوروژبوپه پرتله يې دانکشاف سرعت هم توپيرلري ، ژبنۍ اړتياوي يې هم ځله بيلي وي . پښتوله بده مرغه اوس لاهم دخوشحال خان خټک خبرهٌ بکره پرته دهٌ . ددغه واقعيت په ليدلو، کتلواومنلوباندي بايدهيڅ پښتون نه دحقارت احساس وکړي اونه هم دخپلي ژبي دنيمگړتيا. دارواښادنوميالي خبرهٌ پښتودژبي په حيث نه ترچاپاته ده اونه ترچازياته ده . ٌ (۲)لکه په انسانانوکي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبوکي هم سته . دسيالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه راوستل ترگټه تاوان ډېرپېښوي . داسيالي هغه ناوړه دودودستورته ورته ده لکه ځيني کسان چي له خپلوتربروسره دسيالۍ په انگېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي اودخپل ماشوم زوی ژوندله خوراډېرودنگلوسره مخامخ کړي . وايي ٌ شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځايه سوهٌ . داراز سيالۍ ته ځوان مغزونه دخپل طبيعي جوش وخروش او احساساتي جذبوله امله خورازيات آماده دي اوډېرژرپه دغه رازداموښوکي لوېږي . دسړې سينې درلوونکي مسن پوهان هيڅکله بايدځوانان دغه راز بازاري لوبوته تشويق نه کړي.

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه يې جوړکړي دي . پارسي په دې وړاندي ده چي دضرورت ژبه ده ، ددربارژبه وه اوده ، د علم ژبه ده ، ويونکي يې پخپله دتعليم اوسياست پرميدان تر پښتنو وړاندي دي . پېړۍ پېړۍ ورته دهند، ايران ، ماوراء النهر اوافغانستان پاچهانواودرباروکارکړی دئ . دې ژبي چي نيولوگيزم ته مخه لاکړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه . ترعربي ژبي وروسته دمنطقې دعلم، د سياست ، دادب اوتجارت ژبه وه . دپارسي دپرمختگ دلايل بايدد هغې په ويونکوکي ولټول سي نه په لغاتوکي . له بلي خوا دپارسي ژبي خپل پوهان بيا په دې عقيده دي چي ددې ژبي دبرياليتوب يوعلت دادئ چي دډېروژبولغات يې پخپل ځان کي هضم کړي دي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودژبي دروازه يې دنوروژبوپرمخ تړلې نه ده . ارواښادپوهاند دوکتور عبدالاحمدجاوید په دې برخه کې وايي چې په فارسي ژبه کې ددخیلو کلماتودښووني له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم . میزپرتګالی کلمه ده (۳)، چاينک چينايي ، قاشق توركي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده . اوپه پای کې په ظريفه لهجه وايي ٌ ما مې مانیم ونان خشک ٌ . مراديې دادئ چې يوازي (نان) فارسي کلمه ده نور يې ټولي دخيلي دي اوله نوروژبوڅخه اخيستل سوي دي . (۴) ارواښاد دې کلماتوته په کرکه نه ګوري بلکې داد پارسي ژبي په کمالونوکي راوړي چې څرنګه يې دنوروژبولغات پخپل ځان کې حل کړي اوخپلي ژبي ته يې دافادې وسايل پرېمانه کړي دي .زموږپوهان بياتراوبودمخه ګاولي کاړي اووايي ، موږلغتونه څکه جوړوو،چې ٌ که سباددهقان لمسی او کروسی تعليم کوي د هغه لپاره (به) اسانه وي ٌ . ته دبزګرزوی ته دتعليم زمينه برابره کړه ، بيا دپښتوتعليم زمينه ورته مساعده کړه ، ژبه يې خير دئ سوچه دي نه وي ؟ دسبادبزګر دزوی غم به خورو خپل اوسني زامن موله خپلي ژبي څخه خواتوري کړل . موريې چې کومه ژبه ورزده کړې ده اوده ته ترهرڅه ګرانه ده ، هغه اوس په کتاب کې نسي موندلای . دکتاب ژبه ده ته د یوې خارجي ژبي دزده کولوپه شان ستونزي لري . طبيعي ده چې وخت تردې په بلي قوي ژبي (انګرېزي ، اردو، فارسي اونورو) مصرفوي څکه په هغه ژبویې هم اړتیارفع کیږي اوهم يې په زده کړه کې تردغي نوي پښتومشکلات لږدي . له یوچاسره مې په دې برخه کې بحث کاوه ، را ته وې ويل : ژبه متخصصينوته پرېږده ، چې هغه يې سمباله کړي . په جواب کې مې ورته وويل : ماخو په هغو نامرادوباندي ډېري هديرې ډکي ليدلي دي ،چې دمتخصصو ډاکټرانو په نسخويې زني ورتړلي سوي وې . دمتخصص سهوه دمرګي ګولی ده اوبس .

(۱) ښکلامجله ــ ٤کال، ۳ګڼه ۵۱مخ

(۲) دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ــ ۱۰۹مخ

)۳ (دده په نظرپه فارسي کې (میز) دمېلمه په معنا دئ اوپه مثال کې يې (ميزبان) راوړی دئ.

)۴ (که زماحافظې غلطي نه وي کړې ،دامقاله په اميدجريده کې نشرسوې وه. ما يې يادونه په یوه بله مقاله کې پخواهم کړې وه اوتاسي به يې په ضمیمه کې ولولئ . له تکراره يې بخښنه غواړم.

نظري معيارعملي ګډوډي

ژبپوهان وايي دژبني معيارټاکلوله پاره اتاريټي (authority) په کارده . اتاريټي دوې خواوي لري . یوه يې دعلم اوصلاحيت خواده چې په ژبپوهانواړه لري او بله يې اجرائيوي اړخ دئ،چې په دولت يا اکاډميکو ټولنواړه لري . ژبپوهان علمي اړخ څېري اودولت يانور اکاډميک سازمانونه يې دترويج له پاره قانونيت ورتسجيلوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوپه معياريت کي ددې دواړوخواووخلا محسوس ده . د صلاحيت په برخه کي پوهاندزيارصاحب هيڅاته غاړه نه ده ايښې . نه الهام ته ، نه ترې ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولني اواکاډيمۍ ته . اروارښادالهام ورڅخه دوستانه گيله کوي او ليکي چې " ... که څه هم زيارموږدترې په شمول دتاريخي ـــ مقايسي ژبپوهني متخصصان نه گڼي اوښايي چې رښتيا به وايي " (۱). گويا د معيارپه برخه کي يوازي ددوی خپل نظر معياري دئ . اوداجرائيوي صلاحيت خلا خوپه دغوکلونوچي کي دا خوځښت راپيل سوی دئ ، په ټوله معنابيخي محسوسه ده . خلا خو پر لو لار پرېږدئ ، په دغوتېرو دېرشو کلونوکي خودخلقي او پرچمي دولتوپه شمول ټول دولتي نظام د پښتواوپښتنو پر ضدولاړو . (۲)

ددغه شان دوگانه خلاووپه موجوديت کي ديوه خوځښت قانونيت اواغېزمنتوب پخپله تر پوښتني لاندي راځي . اودهمدې عامل نتيجه ده چي دغه خوځښت تردوو دروملاترلو پلويانوزيات نورونه موندل .

داچي اوس دنوولغاتوپه اعتياداخته کسان دخوځښت په پلويانوکي شمېرل کېږي اوبيادهغوله مخي داحرکت دبري لوړپوړته رسېدلی گڼل کيږي ، يوه ذهني نتيجه گيري ده چي داستنادپايه يې پرواقعيتونو ولاړه نه ده . حقيقت دادئ چي ددغه خوځښت له امله يوه نوې ژبه يا لهجه دتکوين په حال کي ده .تاسي دالاندي گډوډيوته ځيرسئ چي ديوه خوځښت تردېرش کلن فعاليت اوبري ته تررسېدووروسته ! په هغونشراتوکي موجودي دي ، چي دکره ليکني له بهيرسره په يوه يابل دليل ځان تړلی گڼي.

(۱) پښتواو پښتانه ته دالهام سريزه ـــ پنځم مخ

(۲) زيار صاحب په هغه خصمانه چلنددېر ښه خبردئ چي زموږسره دباخترآژانس دپښتوخبرونوپه رياست کي د دولتي مقاماتوله خواکېدئ.

د (په) او (پر) گډوډي

دغه دوه سربلونه (prepositions) دپښتوپه ځينولهجوکي سره گډيږي اويودبل پرځای يې په ناسمه توگه کاروي . په دغولهجوکي (په پښتوليکل) او(پرپښتوليکل) نسي سره بېليدلای. په داسي حال کي چي دادوې خبري جلاجلامعناوي لري . په (پښتوليکل) معنا دليکني ژبه پښتوده او(پرپښتوليکل) معنادليکني موضوع پښتوده . د پوهاند زيارصاحب په عقيده " له کندهارۍ اوتاريخي ادبي پښتوپرته نور زياتره گړودونه (په) او(پر) سره گډوي " (۱)له تاريخي ادبي پښتو څخه يې مرادډکلاسيکوشاعرانوپښتوده .حقيقت هم دادئ چي په کندهاري گړودکي ددغودووسربلونواستعمال ديوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي . دوی (په خره سپور) هيڅکله هم نه وايي . په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورولهجو کي عام دئ . (۲)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاندزيارصاحب په وېپ پوهنه کې ددغوسربلونودسم استعمال ټول مواردراوړي دي چې په یوه برخه کې زه دداسي یوه پښتانه په توګه چې دپوهانددوکتورزيارصاحب دځېړني په تاييدمي ددغوسربلونوسم استعمال دمورله غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه يـــــــم اوهــــــغه (پلانی پرکوم کال مړدئ)،په دې برخه کې بايد(په کوم کال کې مړدئ) کره شکل وي ځکه زمادڅېړني له مخي په دغه مشخصه برخه کې د کندهاري ګړدود استعمال دانګرېزي ژبي له (in) او (on)سره خوله په خوله برابردئ . په انګرېزي ژبه کې هم (in 2006) کره دئ او(on 2006) ناسم .

ارواښادعلامه رشاد(رح) په دې برخه کې دګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳مخ کې داسي څرګندوني کړي دي : ٌ د(په) او (پر) ترمنځ توپيرسته . (پر) داستعلاتوری دی ، پرمېزباندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزېي کتاب کښېښود(۳)، پرمايې پورباندي دی او داسي نورد(پر) په کلمه باندي راځي او(په) دظرفيت او آلیت لپاره راځي (۴). مثلا په لښته يې وواهه . دلته (په) دآليت دنده اجراکوي . په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته دظرفيت مانا ورکوي .ٌ اوکله چې مرکه چې د(په کال) او (پرکال) په برخه کې توضيحات ځني غوښتي دي ، نوعلامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ : ٌ ... که (کي) ور سره راسي بايد(په) وکارول سي ولي هلته دظرف زمان مفهوم ورکول کېږي . ظرف پردوه ډوله دی ، یودزمان ظرف دی اوبل دمکان ظرف . په کورکي ، په مکتب کي داظرف مکان دی . په پسرلي کي داسي کېږي ، هغه وخت هغه دزمان ظرف دی،په کال کي داسي کېږي ياداسي وسول، داظرف مکان دی نوهلته دظرف مکان لپاره تر(پر)، (په) غوره ښکاري اوداستعلالپاره بیاتر (په) ، (پر) صحيح دی . ٌ

د(په) او (پر) داستعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځينو ليکوالو ديوه غلط فارمول پيروي پيل کړه اوهغه داچې که په دغو سربلونوپسي وروسته د(کي ، سره) اوستربل (postposition)کارېدئ ، بايد(په) وليکل سي اوکنه نو(پر) سم دئ . ددې فارمول غلطي په دې کي ده چې (په) کله کله په) آلي ـ instrumental) حالت کي راځي اوهورې اوستربل نه ورسره ملګری کېږي . لکه (په لښته يې وواهه) . ددغه غلط فارمول پالونکي په داتېرمثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وايي وروسته اوستربل نه دئ راغلئ . نويې (پرلښته يې وواهه) وليکي . د(په لښته يې وواهه) او(پرلښته يې وواهه) جملې دمعناله مخي له مځکې تراسمانه پوري توپيرسره لري . (په لښته يې وواهه) معنا د وهلو وسيله يې (لښته) وه ، لرګی ياتوره يابل څه نه وه . (پرلښته يې وواهه) معنا دوهلوانګېزه يې لښته وه . ښايي وهلی يې په سوکانو، په لغتوياپه لرګي وي خوجنجال يې پرلښته سره پېښ سو)۵. (

ددغه ناسم استعمال ليکوال د(شينيت) له معافيت څخه په ګټه اخيستنه باندي دخپل ځان ليکنه معياري ګڼي اودنوروپرسمومشورو غوږنه نيسي . په نتيجه کي يې دمعيارترپردې لاندي يوه لويه ګډوډي رامنځ ته کړې ده اودښاغلي منلي خبره دمعيارمحتسبانو هم غوږونه کاڼه اچولي دي . دې مثالوته ځيرسئ چي له (ورځ مجلې ٦کال ، ۳ـــ٤ ګڼې)څخه اخيستل سوي دي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم ــ ٌ دالله دلوی اوعظیم ذات پرامر دنړۍ ټول مسلمانان دعبودیت ... ٌ (۱مخ)

سم ــ دالله دلوی اوعظیم ذات په امر دنړۍ ټول مسلمانان دعبودیت ....

ناسم ــ ٌ دهمدغه کال دشعبان په ۲۳ دپنجشنبې پرورځ ....ٌ (هماغه مخ)

سم ــ دهمدغه کال دشعبان پر۲۳ دپنجشنبې په ورځ .... ٌ

ناسم ــ ٌ پرپښتني درنښت ــ اداره ٌ (۲مخ)

سم ــ په پښتني درنښت ــ اداره.

ناسم ــ ٌ محمدګل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت پرلحاظ دسپېڅلي کرکټر .... ٌ (۹مخ)

سم ــ محمدګل خان مومندباباداخلاقواوشخصیت په لحاظ دسپېڅلي کرکټر .....

ناسم ــ ٌ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپرتوپ وویشتل شوٌ (۱۰مخ)

سم ــ سردارعلي احمدجان ... کابل ته واستول شو اوپه توپ وویشتل شو . پرتوپ وویشتل شومعناداچي پرتوپ یې ودراوه اوپه توپک یا بل څه یې وویشت . یابله معنایې داسي کېدای سي چي دتوپ پر سر باندي یې ترمنځ شخړه سوه ، په نتیجه یې دهمدې شخړې له اسیته وویشت . خوپه توپ وویشتل شو، معناداچي دوژني وسیله یې توپ و. دتوپ مخي ته یې وتاړه اوتوپ ته اوروکړ.

ــ ناسم ٌ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې ځان سره دچاپ پرهیلې ساتلي وه.ٌ (۱۱مخ)

ــ سم ــ دوزیرصاحب زیات ناچاپ آثاریې له ځان سره دچاپ په هیله ساتلي وه.

ــ ناسم ــ ٌ ... دپخواپرخېر ... ٌ (٩٦ مخ)

سم ــ .... دپخواپه څېر

ناسم ــ ٌ ... په عواموکښې پراستاذ صاحب (رح) مشهورو،ٌ (۹۸مخ)

سم ــ ... په عواموکښې په استاذصاحب(رح) مشهورو.

(پراستاذ مشهورو)معناداچي تراستاذزیات مشهور. خو(په استاذ مشهور) ومعناداچي دوهم نوم یې استاذ و، خلکواستاذ باله.

ناسم ــ ٌ ... پرامربالمعروف لاس پوري کړو .... ٌ (۹۸مخ)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم ـــ په امرباالمعروف لاس پورې کړو....

ناسم ـ ٌ په ګل اغاشېرزي ځان مرګې بریدشوی ٌ (ټول افغان ویبپاڼه ـ ۳۱ـ ۷ـ ۲۰۰۶ ع)

سم ـــ پرګل اغاشېرزي ځان مرګي بریدشوی .

په ګل اغاشېرزي بریدشوی معناداچي ګل اغاشېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلي وه . اوپرګل اغاشېرزي بریدشوی معناداچي دبرید هدف ګل اغاشېرزی و، چي له منځه یې یوسي.

ناسم ـــ ٌ د۱۳٦٦ لمریزکال پرکب میاشت ....ٌ (ښکلامجله ۲ ګڼه ٤کال ٥٨ مخ)

سم ـــ د۱۳٦٦ لمریزکال دکب په میاشت کي .... ، یا د۱۳٦٦لمریزکال په کب میاشت کي .... دلته میاشت دزمان ظرف دئ.

ناسم ـــ ٌ دخپل مطبوعاتي کارله پیله راپردېخوا.... ٌ (هماغه مجله هماغه ګڼه ، ٥٩ مخ)

سم ـــ دخپل مطبوعاتي کاردپیل راپه دېخوا....

ناسم ـــ د۱۳۷۹ لمریزکال دتلې پرمیاشت ....ٌ (هماغه مجله ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ)

سم ـــ د۱۳۷۹ لمریزکال دتلې په میاشت کي . دلته هم میاشت دزمان ظرف دئ ، نه استعلا.

ناسم : ٌ که بومیان پکې پرلږه کي (اقلیت) واوړي ...ٌ (پښتو، پښتانه ۲۳۱مخ)

سم : که بومیان پکې په لږه کي (اقلیت) باندي بدل شي . پرلږه کي

اوښتل معناداچي دبومیانوشمېرترلږه کي زیاتیږي . اوښتل دزیاتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲مخ کي بیاداتېروتنه سمه سوې ده .

ناسم : ٌ ... دقلم پرژبه ترموږرارسولي دي .ٌ (پښتوتاج التواریخ ـــ ج مخ)

سم : ... دقلم په ژبه ترموږرارسولي دي .

دقلم ژبه دلته آله ده . په آلي(instrumental) حالت کي د(په) استعمال صحیح دئ.

ناسم : ٌ قضاوت پرلوستونکیواړه لري ٌ (پورتنی اثر ـــ هـ مخ)

سم : قضاوت په لوستونکیواړه لري.

په پارسي کي هم په دغسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ اود(به) پښتومعادل (په) دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناسم : ٌ لس باروړونكي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ....ٌ (هماغه اثر ـــ ۱۱۹مخ)

سم : لس باروړونكي خره به مي په غوجل كي ولاړ وو ....

خرپه غوجل كي ولاړوي نه پرغوجل . غوجل دلته مكاني ظرف دئ اوپه ظرفي حالت كي (پر) استعمالول سم نه دي ، بلكي په in = يې كره شكل دئ . ٌ پراوخورولاړ وي ٌ لا اسعماليږي ځكه هلته يورازاستعلايي حالت موجوددئ .

ناسم : ٌ ... پرلاندنيوژبوخبري كولاى شم اوليكونه يې هم لوستلاى شم ٌ (هماغه اثر ۳۱۷مخ)

سم : په لاندنيوژبوخبري كولاى شم اوليكونه يې هم لوستلاى شم . پر ژبوخبري كولاى سم يعني دنوموړوژبوپه باب معلومات وركولاى سم ، خوپه ژبوخبري كولاى سم معناداچي نوموړي ژبي مي زده دي.

ناسم : ٌ كه چېرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوى هم دين نه وي اوپه هغوى حكومت كوي ....ٌ (هماغه اثر ۳٦۹مخ)

سم : كه چيرته دافغانستان دوګړوپاچادهغوى هم نه وي اوپرهغوى حكومت كوي.

(په هغوى حكومت كول) يعني دهغوى په واسطه حكومت كول اوپه دې صورت كي حكومت معناداافغانستان خلك. خو(پرهغوى حكومت كول) معنادااميرله خوادافغانستان پرخلكوحكومت كيږي .

ناسم : ٌ ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوى ښارجوړول پيل كړل اوپر(سيم) ښاريې ونوماوه ... ٌ (هماغه اثر ۱۲٤مخ)

سم : ... دخوقندښارترنيولووروسته يې هلته نوى ښارجوړول پيل كړل اوپه (سيم ښار) يې ونوماوه.

د(په) او(پر) داتول ناسم استعمالونه له ناسمي لارښووني څخه پيښ سوي دي . دليكونكي له پاره فارمول د(كي ، سره) سته والى اونه سته والى دئ اودې خبري پرناسمه لارروان كړى دئ .

دامثالونه دومره ډېردي ،چي كه ټول راوړم يوكتاب به ځني جوړسي . داوراني ټول دمعيارپه نامه ناكافي لارښوونوپيښ كړى دئ كه يې له خپلي لهجې سره سم ليكلى واى ، ښايي دومره زياتي ورانۍ يې نه درلودلاى. زه پرلهجه باندي اعتراض نه كوم . ماته پخپله لهجه كي هم ځيني ګرامري ورانۍ رامعلومي دي .هروخت مې چي ارتيااحساس كړې ده ، بې پردې مې بيان كړي دي اودخپلي لهجې زلميوليكوالوته مي يې دسمولوسپارښتنه كړې ده . خودلته داوراني ناسمو لارښوونو منځ ته راوړى دئ . دغه ځاى دئ چي زه وايم معيارپه فيصلو او فرمانو نسي عملي كېدلاى اوكه عملي سي بياداسي دنګلې هم لري . معيار بايد دښوونځي له تاداوه تدريس اوورونښوول سي . داديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه كال كارنه دئ په تېره بياداافغانانوپه دا اوسنۍ پاشلې ورځ كي چي دپښتونشرات يې په سلوكي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسېږي . دمعياربېرۍ له اروپاڅخه نسي پرلار برابرېدلاى

اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) ويي پوهنه ــ ٤۷ مخ

(۲) په دې برخه کې زمااودښاغلي استادصميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يووخت راغلې وه . اروابښادعبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کې په ټورنټوکي و . ماته به يې پخپل ټول صداقت سره ويل ، چې د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصيږي . علت يې داوچې دده په محيط کې هم ددغو سربلونوناسم استعمال عام واوده خپله مورنۍ ژده کړې قاعده نه سواى هېرولاى.

)۳(مرکه چې داستادپه ژبه کې تصرف کړی دئ اوداستادخبري يې په خپل زعم معياري کړي دي .

)۴ (په ګوربت کې (عاليت) راغلی دئ چې دمرکه چې تېروتنه ده .

)۵ (وګ: لېمه مجله ــ کال ــ ګڼه ــ مخ ــ ددې قلم ليکنه.

د مجهولي (ې) لانجه

دختيځې اولويديځې اوجنوب لويديځې لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) داستعمال په برخه کې ښه پوره محسوس اودپاملرنې وړتوپيرونه سته . دې توپيروته پاملرنه نه کول اوترسرېې تېرول يايه يوه جرأتمندانه حکم سره ګام تراړول اوهيسته غورځول دپښتوژبې په ګټه کارنه دئ . په پښتوپښويه (دربيم چاپ)کې راغلي دي چې سويل ــ لويديزه ګړدودې ډلهٔ د نورو (منځنيو، سوېل ــ ختيزواوشمال ختيزو) ګړدودې ډلوپه وړاندي له تاريخي پلوه زيات رغاونيزلرغونوالی لريٌ خوله دغې ارکاييکې ځانګړتياووسره يې په کره ليکلارکې له پامه غورځولې ده (۱)دغه ځانګړتياوې يې چې بېله مثالوپه ډېره مختصره توګه هيسته ودورې راوړې دي ، دکتاب دوه مخه يې نيولي دي اوپرزياته کړې يې ده چې کهٌ دکندهارۍ پښتو دغه پاسنۍ ځانتياوې يومخيزه په پام کې ونيسوٌ نودغه د پښتو پښويه کتاب به دوه چنده غټ سي . دغوځانتياوو يا ځانګړتياووته يېٌ بېقاعده ګۍٌ ويلي دي . اوس نوکه څوک په دې برخه کې نظرځرګندوي خو د لايسنس نه لرلومتروکه به پرداککرۍ وخوري اوورته وبه ويل سي چې ته د ويلو حق نه لرې . مګرکه لږڅه دبيان آزادي موجوده وي نوديوچاپه ذهن کې هرومروداپوښتنه پيداکيږي چې د پښتوديوېٌ ارتې بيرتې ګړدودې ډلېٌ هغه ځانګړتياوې چې په يوازې سردنوروټولو ګړدودونو په پرتله ديوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲)اوترنوروګړدودونوېې تاريخي لرغونوالی هم منل سوی دئ ، د(بې قاعده ګيو) په نامه هيسته غورځول دعلم لارده؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ ديووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده؟

دپښتوپښويه کتاب دلومړي چاپ (۱۳٦۲ش) اودريم چاپ (۱۳۸٤ش) په سريزوکې دمحتوياتوله مخې خورازيات توپيرونه سته ، چې ځيني دغه توپيرونه دلوستونکي په ذهن کې يولړنوري پوښتني هم را پيداکوي . دکندهارې ګړدودپه اصطلاحٌ بې قاعده ګۍٌ چې ښاغلی مولف يې په آب وتاب بيانوي ، دلومړي چاپ په سريزه کې نسته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله دلوستونکي په ذهن کې داخبره ورګرځي چې آیا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغهٔ بې قاعده ګۍ معلومې نه وې ؟ هرومرومعلومې وې . نودنه یادولوعلت یې څه و ؟ ښایي دابه یې مصلحت نه وي ګڼلی چې دنوروډلهجوپربې قاعده ګیوباندې سترګې پټې کړې اوپوازې کندهارې ګړدودلوستونکوته دٔ بېخرته بې قاعده ګیؤ درلوونکې وښیې . که داښاییدنه رشتیاوي ، نونن هم ددې راز ورانوونکوقضاوتویادونه دمصلحت پرمقوله نه سې برابرېدلای . د پښتوپه دې دونه زیاتولهجو کې یوازې دیوې لهجې په اصطلاح بې قاعده ګۍ بیانول ، پخپله دٔ سکه اوناسکهٔ مفهوم ذهن ته تداعي کوي . زمابشپړیقین دئ چې ښاغلي مولف ته دپښتود نورو لهجو ګرامري بې نظمۍ هرومروڅرګندې دي . پرهغوباندې غوږونه کاڼه اچول اودیوې مشخصې لهجې په مقابل کې دریغ نیول ، پخپل ذات کې مناسب کارڅه چې ، لادلاسه خصمانه عمل دئ.

دلومړي چاپ په سریزه کې ددغویادوونو دنسته والي دوهم تعبیر داسې هم کېدلای سې چې ښایي اوس به یې توبه له مېړنوخالي لیدلې وي . ځکه ددریم چاپ پروخت دهمدې مغضوبې لهجې درې ویونکې ستورې (علامه حبیبي ، استادبینوااوعلامه رشاد) اودغه رازد ژبپوهنې نورټول متخصصین ډاکټران دلحدبندیان سوي ول . ګویا د پوښتنې اوبازخواست څوک نه وپاته . په دغه صورت کې زه نورڅه نه سم ویلای ، یوازې به دومره قدر ووایم چې خدای دې داښاییدنه نه رشتیاکوي.

دپښتوپښویه ددریم چاپ دسریزې په ۱۵مخ کې څرګنده سوې ده چې دلویدیځ ګړدوددځانګړتیاوو دپه پام کې نه نیولوحق یې دنومړي لهجې دٔ پرتلیزلړه کیوالئ له امله ترلاسه کړی دئ . دحیرانتیاځای دادئ چې ددغې فتوا ورکوونکې له پښتوټولنې سره لانجه پردې وه چې هغوی په ریفرنډم ژبنې مسایل حلول . اوس دی پخپله داکثریت واقلیت په حکم یوه پراخه لهجه په پام کې نه نیسي اوځانګړتیاوې یې له تاریخي قدامت سره سره ، چې دی یې پخپله هم مني ، (بېقاعده ګۍ) بولي اوپه ګرامر کې نه راوړي . که دا ځانګړ تیاوې ټولې (بېقاعده ګۍ) وي ،نوددې خبرې خومعناداده چې دپښتو ژبې ټول تاریخ پربې قاعده ګیوولاړدئ . له لویه سره یې ګرامربې قاعده دئ اوس دوی معیاري ګرامرورته جوړوي . ځکه ددغوځانګړتیاوو تاریخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ . آیا داخبره به له امکانه وتلې وي ، چې دا ځانګړتیاوې دپښتوخپل ګرامري اصول وه ، وروسته ترخځي ولمنې پکښې راغلي دي . په هرصورت دابېلتونپاله فیصله پخپله دکره لیکنې پښتومخه نیسي اوپه دغه صراحت یې یادول خود جرأتمندۍ یوه نمونه کېدلای سې مګردٔ مصلحتٔ پر مقوله باندې یې برابرول ، لکه وړاندې چې مې هم وویل ،له عقله لیرې ښکاري.بایدووایم چې داقلیت اواکثریت خبره یوه بې بنیاده ادعا ده . د پښتو دلویدیځي لهجې ویونکې یوازې (کندهار، هیلمند او سیستان ...) ښوول سوي دي ، په داسې حال کې چې په دې لهجه باندې دکندهار ، هیلمند، زابل ، ارزګان ، نیمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغیسولایتونه،په شمالي کې دغوربند او شینوارو د ولسوالیو پښتانه، د پروان ولایت پښتانه (له ساپیواوداودزیوپرته) ، دمیمنې ، مزار، بلخ زیاتره پښتانه اودکوچیانو لوی اکثریت لږوډېر ږغېږي (۱) او ما چې یې دواک فونډیشن داحصائیوله مخې یوه تقریبي اندازه معلومه کړه نو یوازې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کي ددي لهجې ویونکي څه دپاسه دري میلیونو تنوته رسیږي . که دډیورنډ دناولي کرښي هاخواته پښتانه ور سره یو ځای سي، نوبي شمېر دوه چنده زیاتیږي . ددومره پراخ نفوس لهجه د پښتوګرامرپه یوه کتاب کي په پام کي نه نیول اوپه دي منطق ، چي د کتاب حجم په زیاتېږي !، ترهغې ګام اړول له حق خوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای . له ژبي سره که د معیار تر پردې لاندي داسي لوبې رواني وي ، نودي پښتنوته خدای خیرورپېښ کړي .

په بل غشي ټـوپک هیڅ ویشتلی نه یم

که ویشتلی یم خوبیاپه خپل ټوپک یم

)دخوشحال خان ختک مرغلري ـــ ۶۳۳مخ(

(۱) پښتوپښویه ۱٤،۱۵مخونه ـــ دریم چاپ .

(۲) پردغه لهجه باندي هربرت پنزل امریکایي ژبپوه یوبشپړکتاب کښلی دئ چي دنړی په ټولو مشهوروکتب خانوکي سته اوارواښادالهام په پښتوژباړلی دئ . نه پنزل اونه الهام داخبره کړې ده چي دغه لهجه پربې قاعده ګیوولاړه ده . دوی دواړه دژبي متخصصان وه.

چي ـــ مي ـــ کي

په اوسني مروج لیکدودکي دغه ضمیرونه په اوږده (ې) لیکل کیږي اوپه لویدیځه لهجه کي په لنډه (ي) . دلویدیځي لهجې له قاعدې سره سم ، چي ځیني کسان یې بېقاعده ګي بولي! که په اوږده (ې) ولیکل سي ، د معنابدلون پېښوي اوچې= چي یې ، کې= کي یې ، مې =مي یې معنا ښندي . دکره لیکنې پښتولارویانوددغي قاعدې شخړه په یــــوه (نې) ورشلولې ده اووایي چي دادکندهارګړدوددئ ، موږپه معیارکي نه دئ نیولئ . داکاریې د هغه په اصطلاح پروسیجرله مخي کړی دئ ، چي دپوهاندزیارصاحب له خولې ، دلاسلیک رنګ یې وچ سوی لانه و، بیایوه لاسلیک کوونکي ویل زه یې نه منمٌ، زه دحبیبي صاحب او دده د پیروانولارپه رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ ۞ (۲) مادا پرو سیجرلیدلئ نه دئ خواوربدلي مي دي ، چي په هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوې نه وه .که دا خبره رشتیاوي نو دکره لیکنې پښتولارویان نیم قرآن مني،نیم نه مني . د پروسیجرهغه برخه چي ددوی له اجنډاسره موافقه وي ، مني اونوري نه مني . په هرصورت دي پربکړي له پښتودېواني ادب سره مشکلات زېږولي دي .زه به د دېواني ادب ثومثالونه تاسي ته درکړم چي شاعرانو دغه لهجوي ځانګړتیاپه پام کي نیولې ده اوشعري وزن یې په تړلی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د((کې = که یې)) مثالونه:

۱ ــ دحنان له کلامه

داگوهربه دي په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکـــــــــــړه ((حنان)) څه ویل ملیح

)دیوان ۲۲ مخ(

کې خبري کړي دوې سترګې خودبخوده

عجب نه ده پـــــــــــــــرته وایي تل بیمار

)دیوان ۲۷ مخ(

په دواړو بیتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که یې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که یې څوک د (که یې) په بڼه وکاږي ، دلومړیونیم بیتیو وزن یوسپلاب زیاتیږي او میرزاحنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چي دسیلابوپه تړلوکي دي یې ستونزي درلودې . ده دشعرپه سیلابوکي خپله لهجوي ځانګړتیاپه پام کي نیولې ده.

۲ ـ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

د((جمعه)) دزړه پرهاربه هلته جوړسي

کې رفـــــــــــــوپه تاردزلفوکړي جراح

)دکابل چاپ دیوان ۵۷ مخ(

زړه مي درکړ زمـــــــایاره ستاپه لاس

ستارضاده کې لوټې کړې که یې پاس

)دیوان ٦٨ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي ګلوتېرېده دچــــــاپــــــه یاددي

کې پرې ایښي پرځای نه وای نایبان ګل

)دېوان ۸۱ مخ(

په دې دریومثالوکي هم (کې) د (که یې) په مفهوم کارسوی دئ . په دوهم مثال کي خوشاعر دسېلابوپه تړلوکي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتیا ډېره ښه ښوولې ده . لومړی (کې = که یې) یې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که یې خپله لهجه په پام کي نیولې وای ، نیم بیتی یوه هجا لږېدی ، ځکه یې نود (که یې) په بنه راوړی دئ او سېلابونه یې په پوره کړي دي . لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هیوادمل داروابشادعلامه رشادبابابتر نظر لاندي تهیه کړی دئ اولاړښوداستادیې په دغه باریکي سر ښه ورخلاص کړی دئ ځکه یې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن لیک کي د (کې = که یې) توضیح ورکړې ده.

د ((چې = چي یې)) مثالونه

۱ ــ د میرزاحنان له کلامه

دفلک دباغوان لاس دېرېکېدودئ

پرجــــــــــهان چي دبېلتون تخم کاره

)دېوان ۱۲۱ مخ(

ګل ورقي دخپل ځان ورکړې وبادته

چي لیدلئ ستادمخ دخــــط رقم دئ

)دېوان ، یوسل وڅلورشپېتم مخ(

په دواړوبیتوکي (چې) د (چي یې) مخفف شکل دئ .که یې د (چي یې) په بڼه وکاږو ، دبیت دهجاوو شمېر دیوه په اندازه ورزیاتوي . په دې لاندي مثالو کي بیا د (چي یې) په معنا نه دئ راوړل سوی.

چي دخط سبزې یې ځای په رخسارونیو

زمــــــــــــادزړه آیینې ځکه زنګارونیو

)دېوان ۱۰۱ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس که دپورتني بيت (چي) دمروج ليکدودله مخي (چې) وليکل سي گويا دشاعرمراد به (چي يې)وي اودامعنا له بيته سره سرنه خوري.

داليدلې يې غمزه ده ستادسترگو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

)دېوان ۳٦ مخ(

په دې بيت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي يې) معنا ښندي اوپه دې صورت کي به نو(آهو) له عموميته ووزي او په يوچا يا

يوځای به اړه ولري .همداسببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردوکي په اوږده ياء نه کاږم.

۲ ــ دجمعه بارکزي له کلامه

چي خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېروايـــــــرولړلي ملنگان ولاړ

)دېوان ٦۸ مخ(

ننگ ونام و سود و زيان ددنياپرېږدي

چي خالص وي پـــرديدارباندي غرض

)دېوان ۷۲ مخ(

په دې دواړو بيتوکي (چي) د (چي يې) لنډيز دئ او په حاشيه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده.

دحاجي جمعه بارکزي په دېوان د (چي = چي يې) لمنليکونه دان دپاسه دي . زه ددغي باريکۍ دنوري څرگندتياله پاره نورمثالونه هم

راوړم.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ((مې = مي يې)) مثالونه:

وکتوتـــه يې دسترګوحيرانېږم

چي مې کل هډونه کړه رېزه رېزه

)دحنان دېوان ۱۲۸ مخ(

دادبه ځوکړم دبې رحم يارله جوره

پرسينه مې دتېغ کين وواهه ولاړ

)دحنان دېوان ۳٦ مخ(

په لومړي بيت کيٍ شاعرخپلوهډونوته اشاره لري ، چي کوم بل چا ور(رېزه رېزه) کړي دي . که يې دلته د (مې) پرځای (مي) راوړی وای ، نوبه بيادبيت معنا داوای ، چي حنان خپل هډونه پخپله (رېزه رېزه) کړي دي .په دوهم بيت کي يې خپله سينه مطلب ده ، چي بې رحم يار ورباندي دکين تيغ وواهه اوترې ولاړ . که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چي حنان پر پخپله سينه باندي پخپله دکين تېغ وهلی دئ اوبېرحمه يارېې دده تردغه کار وروسته تللی دئ . دغه سبب دئ ، چي زه دجملوله سياقه سره سم (مي) او (مې) دواړه کاروم . خوپه مروج ليکدودکي ، چي کره ليکدود! هم بلل کېږي ، يو شکل لري اوپه اوږده ياء يې کاږي . په دې لاندي بيت کي وګورئ ، شاعر((مي) د (مي يې) په معنا نه دئ راوړی.

صحيفه مي دزړه وګـــــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال دترکو

)دېوان ۹۷ مخ(

اوس به ددغه راز لنډېزونونورمثالونه هم په ګډه سره ولولو.

د ((نې = نه يې)) مثالونه:

۱ ـــ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه

نه خبردعشق په زيان ياست

نې خبرياست پـــــــه حاصل

)دېوان ۸۰ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نې ازل له ابتداء سته چې و کله

خاوندنه لـــــــــــري ابدنه انتها

)دېوان ۳۹ مخ(

۲ ـــ دحنان له کلامه

چې نې خوري ، نه يې نوم ښه نه دخدای پاروي

دغـــــــــه هسي استغناڅــــــــــــه په کارنه ده

)دېوان ۱۱۵ مخ(

له دې خپله زړه ګیله کړم ډېره ډېره

چې ديارکـــوڅې ته تئ نې کړم خبر

)دېوان ۳۰ مخ(

د دواړوشاعرانوپه مثالوکي (نې) د (نه يې) مخفف دئ اوکه يې لنډيزه بڼه ونه کښل سي ، دنيم بيتي په وزن کي يوه يوه هجا زياتېږي.

د ((بې = به يې)) مثالونه

۱ ـ دجمعه بارکزي په کلام کي

چې بهاربې پـــه راتللوشګفته سو

دغه هسي لاله رخه خوبرويان ولاړ

)دېوان ٦۷ مخ(

په هـوابې د ديدارکړي فراموشه

هم جنت هم يې زينت هم يې لذت

)دېوان ٤۸ مخ(

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ــ دحنان بارکزي په کلام کي

که مي سرکه مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بې کــــــــــرم قربان دشکرلب

)دېوان ۱۳ مخ(

چي شهیدپه تبغ دسترگوسي حنانه

پس له مرگه بې لگېږي پرمزارشمع

)دېوان ۵۳ مخ(

۳ ــ دعلامه رشاد بابا (رح) په کلام کي:

خودبې نه ټولېږي مرېي ، خودبې ملک په وینورنگ وي

دقــــــــــــــوي له جوغه غــــــــــــاږه چي هرچاده غړولې

)افغان ولس مجله ــ پنځم کال ، لومړی گڼه ، ۲۹ مخ(

په دي ټولومثالوکي (بې) د (به يي) په معنا راغلې ده اودنــــــفی (بې) نه ده . په دي لاندي بیت کي (بې) د نفی په حساب کارسوې ده.

تمام عمربې له وصله بې نصیب یم

لکه زخم دناســـور حاصل مي یاس

)دحنان دېوان ٤٥ مخ(

زما څخه لکه چي دمثالونوبرخه لرڅه اوږده سوه . پرهمدې ځای بې پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تې = ته يې)، (زې = زه يې)، (سرې = سره يې)اونورپه لسو مثالونه دحاجي جمعه بارکزي په دېوان کي ولولي) . ۳)

مادمخه داسي فکرکاوه چي داقاعده یوازي په کندهارۍ لهجه کي سته خودحمیدمومندپه کلام کي مي هم وموندله:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آسمانې ميرخمن کړم

داشـــــــنادمـــــــهرداد

)ديوان ــ ۸۵ مخ د۱۳٦۲ ش چاپ ــ دهيوادمل په زيار(

په حاشيه کې ورته کښلي دي : آسمانې = آسمان يې) ۴ (

يا:

ماته سره په وينوخـــوله لېوه ليده شی

چې دظلم په پيسه پيرودی پان خورې

)ديوان ۳٤۳مخ(

په لمنليک کې ورته کښلي دي : چی = چی يې

يا:

لادې صافه آئينه اوســـهٌ حميده ٌ

چی داهسی وهرښکلی ته حيرانې

)ديوان ۳۸٦مخ(

دې بيت يې هم په حاشيه کي کښلي دي : حيرانې = حيران يې) ۵ (

له دې اوږدوخرگندونواومثالوڅخه به لوستونکوته روښانه سوې وي ، چې دايوه عادي درسم الخط مسئله نه ده چې څوک يې بس په دې خبره حل کړي چيٌ داگړدودې لانجه ده .... داموږيه لږکيوکې راوستې دهٌ اوڅوکرښې وروسته بيا وايوٌ دالوی پرابلم دی . داعجيبه ده چې په اروپايي ژبوکې دغه کليتيکس (واږه کليمات) ټول بې اکسينټه دي او په کندهارکې اکسينټ لري ، دا د اکسينټ مسئله ده چې له نورو گړدودوسره توپيرلري . ٌ) ٦ ((چې لوی پرابلم يې گڼئ نوبيايې ولې په پام کې نه نيسئ ؟ ولې حساب نه پرکوئ ؟ ولې تحليل وتجزيه نه کوئ ؟ ولې يې نفی کوئ ؟ ددې منطق څه دي ؟ دليل يې بس همدادئ چيٌ د ا موږيه لږکيوکي راوستې دهٌ. داټولې پوښتنې مستدل جواب غواړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) پښتواوپښتانه دژبپوهني په رڼاکې ــ ۳۰۳ ، ۳۰٤ مخونه .

(۲) ښکلامجله ــ ٤کال، ۳گڼه ۵۰مخ

)۳(دمثالودابرخه ما په یوه مقاله کې چې ډاکټر بسم الله امیرپه جواب مې کښلې وه ، هم راوړې ده . دا مقاله په کندهارمجله څلورم کال دوهمه گڼه ، ۱۳۸٤ل کال کې چاپ سوې ده .

)۴ (دعبدالحمیدمومندپه کلیات کې چې دښاغلي محمدآصف صمیم په زیار برابر سوی دئ ۱۳۸۳ل ، دابیت په همدې بڼه راغلی دئ خوځرگندونه یې ورته کښلې نه ده . دکابل دپښتوټولني د۱۳۳۰ش چاپ دېوان اودحمید درو مرجان ــ د سید انوارالحق جیلانی ترتیب ،داغزل نه لري.

)۵(دعبدالحمیدمومندکلیات اودرومرجان کې دابیت همداسې بې له توضیح راغلی دئ

)٦ (ښکلامجله ــ ٤کال ، ۳ گڼه ٥٦ مخ

ښځینه جمعي

په تحمیل سوې کره لیکنۍ پښتوکي دښځینه جمع له پاره یې په تولوحالاتو کي اوږده(ې) په پای کي وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترگې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناگانې، میندې ، کرکیانې ، خروټې ، شینوارې اوربشې ...(۱)اودلویدیځ گړدود، چې دکندهاري گړدودپه نامه هم یادېږي ، ځانگړتیاوې یې د" بې قاعده گیو" په حساب کي شمېرلې دي . زه به تاسې لوستونکوته ددې لهجې دښځینه جمع قاعده بیان کړم اوددغې قاعدې مثالونه به کلاسیک ادب کي هم درکړم.

په لویدیځه لهجه کي هرهغه ښځینه مفردنوم چې په پای کي یې زوره کی اوفشارېې پر لومړۍ څپه وي ، دجمع په صورت کي یې پای ته (ې) ورلوېږي . لکه:

ښځه ښځې

کونډه کونډې

پېښه پېښې

منډه منډې

تنده تندې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنګه   لنګي

لنډه   لنډي

ونډه   ونډي

اوهرهغه ښځینه مفردنوم چي په پای کي یې زور(فتحه) او فشاریې پر وروستۍ څپه وي،دجمع په شکل کي یې پای ته (ې) ورلوېږي . لکه:

منه   منې

لنده   لندې

غرمه   غرمې

پېښه (تقلید) پېښې

سرمه   سرمې

کونده   کوندې

دنده   دندې

اوږده   اوږدې

ددې قاعدې دخپړلوپه نیامت مي دحمیدمومند اواشرف خان هجري دېوانونه هم وکتل . دحمیددېوان (۱۳٦۳ش کال چاپ ــ کابل) په ۲۸۰ مخ کي یوه غزله سته چي مطلع یې ده:

چي زغمم ستادرقیب بدي فتنې زه

یاره کله یـــــم داهسي بې کینې زه

ددې غزلي نوري قافیې (یینې ، سینې ، نینې ، پښتنې ، ستنې ، آدینې ، مدینې) کلمې دي چي مفردشکلونه یې (یینه ، سینه ،نینه ، پښتنه ، ستنه ، آدینه ، مدینه) دي اودټولو فشارپر وروستۍ څپه دئ ځکه یې نودجمع شکلونه په اوږده یې باندي د(پښتنې) پر وزن جوړکړي دي . په ۳۱۵مخ کي بله غزله سته چي مطلع یې داسي ده:

څه حکمت دی چي مي نه چوي لاسینه

یـــــــــاره ســــــــتادرقیبانوپه کینه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې غزلي نوري قافيې (يينه ، مدينه ، مهينه ، نينه، پشمينه ، رنګينه ، کمينه ، ارتينه) دي.

په دغوټولوقافيوکي يوه لاهم داسي نه ده ، چي فشاردي يې پرلومړۍ څپه وي اوکه فرضاً حميدمومند (غنمينه ، اوربشينه ، شيرينه ...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې په دې دووغزلوکي راوړلې .دپښتواوپاړسي په پخوانيو شاعرانوکي دا دود موجود و، چي تر وسه وسه يې په غزل کي ټولي هم مثلي قافيې راوړلې اودايې پرژبه باندي دشاعرد تسلط نښانه بلله . په ١٤٧ مخ کي هم دتيرو دوو غزلوپه شان ورته قافيې راغلي دي . له دې مثالوڅخه داسي ثابتيږي چي د حميدپه مومندیلهجه کي د اوسنۍ لويديځي لهجې په شان دښځينه جمع قاعده موجوده وه.

د اشرف خان هجري په دېوان کي همدغه قاعده پالل سوې ده . دده ددېوان (د١٩٥٨ع چاپ ــ پيښور) په ٤٧٦مخ کي يوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده:

ددنياخـــــــونه دبادپه مخ ايرې دي

پائنده چارې هورې دامسخرې دي

ددې غزلي نوري قافيې يې (خورې دي ، دېرې دي ، څهرې دي ، تېرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره تړلي دي . په دې قافيوکي يوه لاهم داسي نسته ، چي فشاردي يې پرلومړۍ څپه وي .که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) ددوهمي څپې په فشارتلفظ کولای ، هرومرويې دلته راوړله.

په ٤٨٢مخ کي يوه بله غزله هم سته چي دقافيې کلمات يې (څهرې ، تېرې ، ايرې ، دېرې ، سورې ، څېرې ، آيرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړې دي . دلومړي دفترپه ٢١٢مخ کي دهمدې قافيې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ، تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ايرې ، اګرې ، سيرې ، ښيرې ، هديرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، ديورې ، مسخرې ، دهرې) دي . دټولوفشارپروروستۍ څپه دئ .

دمقطعاتوپه ٥٤٠ مخ کي هم د(زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې، معنې کړې، خزانې کړې ، ويرانې کړې) سره قافيه کړي دي .

درباعياتوپه ٥٦٤مخ کي يې هم (خولې کا ، قيصې کا ، پسې کا) په قافيوکي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلوميږي چي داشرف خان هجري په خټکه لهجه کي هم دلويديځ ګردودپه شان قاعده جاري وه . که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستۍ څپې په فشارتلفظ کولای ، دلته به يې دجمع شکلونه په قافيه کي هرومروموندل سوي وای.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه اوسني معيارکي دغه قاعده د(بې قاعده ګيو) په کتارکي راوړل سوي اودٌ کتاب دپنډېدوٌ په دليل !بياله پامه غورځول سوې ده . که دپښتومعيارټاکونکوپه دې برخه کي دبې قاعده اکثريت ؟ پرځای باقاعده اقليت ؟ اوکلاسيکه ادبي پښتوپه پام کي نيولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي يې نيولې ده ، زماپه فکربه يې ډېرمعقول کارکړی وای (۲) . اوس چي يې داکارنه دئ کړئ ، نولږترلږه خودي دهغه چاپرليکنوداعتراض ګوته نه ږدي ، چي داقاعده پالي .

ژبني مسايل داکثريت په معيار(هغه لاهم شکمن اکثريت) حلول د ژبنيواصولوپرمنطق برابرېدلای نه سي اوداسي ښکاري چي ددغه شان فيصلوترشادي دناژبنيواصولوبې منطقي پرته وي . دناژبنيو اصولو د بې منطقې ترزهرجن شپول لاندي هررازبلاوبتر را غونډېدلای سي . د ژبې خواخوږي بايدځوان نسل ته دغه بلاوبتر ورانتقال نه کړي.

(۱) پښتوپښويه ــ ۹۱ ،۹۲ مخونه

)۲ (دعددي جمع په برخه کي پوهانددوکتورزيارصاحب (دوې نجوني) ليکي، نه (دوه نجوني). خونوريې بيانه پالي اودکره ليکني محتسبين هم ډېر سرنه په ګرزوي . نبخه چي ولي ؟

التباس ته نه پاملرنه

التباس ته نه پاملرنه) دی He= ـــ دی: (Is=

په اوسنۍ کره ليکنه کي ددې التباس په باب فکرنه دئ سوئ . مٍلاٌ په دې جمله کي (دی زماوروردی) ، لومړی (دی) مفردغايب ضميراودوهم(دی) فعل دئ خودواړه په (ی) ليکل کيږي .که دلهجوپه وړاندي ښه نيت موجود وي ، نودغه التباس له لويديځ ګردودخخه په استفادې سره په دې ډول ليري کېدلای سي:

دی He = او دئIs=

په کره ليکنه کي وينې (مى بينى) اووينې (خون) يوشان ليکي ـ سرې (سرخ) اوسرې (امبار) يوشان ليکي ـ ورځې (مى روى)، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) يوډول ليکي .

ترهغې دې وروسته (۱)، دغه (دې) له ښځينه مفردغايب ضمير)دې (she = سره التباس لري.

(لرې) دلرل له مصدرخخه له (لرې)= دوريځولرې سره التباس لري ، البته که دواړې په (ې) وکښل سي.

اوداسي نورډېرمثالونه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچي ويل کيږي دلويديځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کيږي اودهمدې دليل له مخي يې په (بې قاعده گيو) کي راوړي ، زماپه خيال پوخ دليل نه دئ . دارنگه التباسونه په نورولهجوکي هم سته خوهغوته ځوک (بې قاعده گۍ) نه وايي . لکه په دې لاندي مثالوکي:

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (يوډول خواړه) سره اودغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شيوه) په شکل وليکل سي نوله (شيوه = طريقه) سره ؛

کښته (پايين) له کښته (ازکشت) سره ؛

لاړ (رفت) له لاړ (دمرغلرولاړ) سره . اونورډېرالتباسونه.

زه دااالتباسونه دالفبې پرنيمگړتياوراړوم . په نوروژبوکي هم دغه رازالتباسونه سته.

په پارسي کي برد(يووړ) له برد(يخ ، سوړ) سره ؛

شد(سو) له شد(دفشارنخښه) سره ؛

در(دروازه) له در(مرغلري) سره.

په انگرېزي کي د (read)فعل ماضي حالت په عين سپيلينگ خو جلاتلفظ سره) د redپه شان (جوړيږي.

(۱) پښتوپښويه ــ دريېيم چاپ ــ ۲۹۷مخ

د ايې لابله

ناسم ــ ٌ اوهغه ټولي هيلي اواميدونه ترښاورولاندي شول ّ (۱)

سم ــ اوهغه ټولي هيلي اواميدونه ترخاورولاندي شول.

ناسم ــ ٌ چې له کتاب ، لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مينې اندازه ترې له ورايه لرېداى شي ّ (۲)

سم ــ چې له کتاب،لوست اوقلم سره ددې دلېونۍ مينې اندازه ترې له ورايه لگېداى شي . لرېدل = کمېدل

ناسم : په ټولوهغوولايتونوکې چې سک لگکې ژوندکوي .... (۳)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم : .... په ټولوهغوولايتونوکې چې سک لږکي (اقليت) ژوندکوي ....

(روږد) کلمه د (عادت) پرځای کارول يوه ډېره بيخونده ترجمه ده . (روږد) کلمه د(اموخته) په معنا استعماليږي . (موږک په کندو روږد سوی دئ ، يعني دکندولاريې موندلي ده هره ورځ ورته راځي . غل مو په کورروږدسوی دئ يعني څوواره يې غلا راڅخه کړې ده . غلا دغله عادت وي مګرداچې اوس زموږدکورلارموندلې ده ، نووايوچې زموږ په کورروږدسوی دئ . که (روږد) دعادت له پاره استعمال کړويعني غله زموږله کورپرته دبل کورغلا اصلا کوي نه.

ٌ دايې روږد و ٌ (پښتوتاج التواريخ ۲۲۰ مخ) په هيڅ صورت سره داسي معنا نه ورکوي چي (دايې عادت و) . له بلي خوا د(عادت) کلمې دپښتوکولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه بايدپښتونه سي.

ٌ زمارورږد دا و ٌ په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چې وايي (عادت

من اين بود) . داټوله بيخوندي دسوچه توب له (عادت) څخه راپيدا سوې ده .

(پل) او (قدم) يوله بله توپيرلري.

ٌ داکږدی دامپراتوردتره دزوی له کيږدی نه دېرش پله (قدمه) ... لرې درول شوې وې . ٌ (هماغه اثر۱۲۳مخ)

(پل) په خاوره ياختې کي دانسان ياحيوان دپښې اېښولوله امله جوړې سوې نخښې ته وايي چي اوږدوالی دپښې په اندازه پوري اړه لري او ښايي دانسان پل د۲۵ ـــ ۳۰ سانتي متروپه شاوخواکي وي . خو،له (قدم) څخه مراد(ګام) دئ چي اوږدوالی يې ديوه مترپه شا و خوا کي اټکل کېدلای سي . په تېره جمله کي يې مراد ګام دئ يعني دا کږدی د امپراتورله کږدی څخه دېرش متره ليري وه . که يې دېرش پله وبولو ، نو دافاصله بايد ددرومتروپه شاوخواکي وي . ماته داخبره بيا هم عجيبه ښکاري چي آخر د(ګام) کلمه بايدولې استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بيانول په رشتياسره يوبل کتاب ليکل راڅخه غواړي .

(۱) بينواويبپاڼه ــ ۱۲جولای ۲۰۰٦

(۲) ټول افغان ويبپاڼه ــ دبي بي سيده عارف ... کتاب ته داستادصميم سريزه ــ ۱۱زمری ۱۳۸۵ ش

(۳) بينوا ، ٦نومبر۲۰۰٦، دميرويس جلالزي ريوټ دبابانانک د ۵۳۹يم تلين په مناسبت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ــــ موږ ــــ موږه

دليکني معيارلاروپان داسي فکرکوي چي ليکنه په فيصله باندي سميږي . که دکاغذ پرمخ څه وليکل سول نوګويا معيارهم تطبيق سو . پوهاندزيارصاحب وايي ٌ◌ �. موږپه ننګرهارکي داستونزه درلوده چي موږ، مونږاو�. موږدومره وکړه چي ليکدودموورسم کړ. اوس ننګرهاري ليکوال ، شاعر، څېړونکي (ن) غورځولی دئ . ٌ◌ (١)

خودهمدي مجلې په ١٧مخ کي داستاديوه ارواښادشاګرد، چي استاد يې دروزني خبره لاهم کوي ، په يوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه دري واړه

استعمال کړی دئ .

ٌ◌ موږه دي وينومانږو!

خوموږدي وينوبېږی

زمونږميلې ، پرهديروټولېدل ٌ◌

زه له دغه استعمال سره هيڅ رازمشکل نه لرم . دشاعرشعر مي خوښ دئ اودپښتوشعرپه وياړونوکې شمېرم . نه کوم اعتراض پرلرم اونه په زړه کي کومه خيره . نه له نوموړي لهجې سره دښمني لرم اونه بې احترامي . له يادوني څخه مي مراددادئ چي يوازي مودکاغذپرمخ په فيصلوځان خوشاله کړی دئ . ژبني ، ټولنيز ، اوسياسي اصلاحات که په فرمانوباندي منځ ته راتللای نوبه زموږهيواداوس دنړۍ په ډېرو پرمختللو هيوادوکي شمېرل کېدلای .

ترديې يادونووروسته نوبايدپوښتنه وسي چي : آيادمعياريت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

(١) ښکلامجله ٤کال ٣ګڼه ٥٠مخ

آيادمعياريت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبي معياريت ديوه پروسيجرپه لاسليک اوديودوودروکتابوپه تاليف بري ته نه سي رسېدلای . دادمعياريت پرلورلومړي ګامونه دي خودادپتې سردئ ، پټې وروسته سورور دئ . بري ته لاډېرګړنګونه پاته دي چي ووهل سي . په پروسيجرکي راغلي لارښووني چي له ښوونځي نيولې بيادټولومطبوعاتواوميډيا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول يوه شاعرانه باټه ده . انفرادي هڅي خوددېږي ستايني وړدي مګرکافي په هيڅ ډول نه دي . ترڅوژبه له تاداوڅخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بياددولت پروګرام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي . اوس به سمدلاسه هغومره ګوله اخلوچي هضمولای يې سو ، چي يوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نيسي، که لسيزي ، که پېړی . چاره نسته .

که مودٌ کړي مي باريري ، زوی مي راملاکړهٌ فارمول پرتطبيقاوه ، دغسي ژبه به ځيني جوړه کړئ لکه دانن چي يې په راديوګانواوانټرنيټ کي اورئ اولولئ يې .

وماعليناالی البلاغ.

دمعياري ژبي عاميانه درک

دمعياري ژبي عاميانه درک

اولهجوته په سپکه سترګه کتل

دايومنفي بهيرديځ ، چي زه يېريږم خدای مه کړه تاداويې پرتعصب باندي ولاړنه وي . ددې بهيرلارويان دمعيارله پاره يوازي يو محک لري اوهغه دپښتوپه مرستندويو فعلونوکي په (شين) باندي د(سين) اړول اوپه هغه پوري اړوندتلفظونه دي . که چاداکار کړی وي ، ژبه يې پرمعياربرابره ګڼي ، نورکه يې هرڅه بلاوبتراوله ګرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغ يوه محک په خاطرورمعاف کېږي . دې بهيرڅه د پاسه نيمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اوميډيا باندي واکمني چلولې ده . ددې منفي بهير له امله ډېرمستعد اود خورا ښه ميکرو فونيک آوازڅښتنان پښتانه په کابل راديوکي دوياندۍ له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مايوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دليل چي د(ږغ) لغت يې دتاريخي انتخاب په حکم د مور له غېږي څخه د(غږ) په شکل زده کړی او اوربدلی نه و . (۱)

ددې منفي بهيرلارويان په نظراوخبروکي داسي ښيي ، چي ګويا دوی ليکنۍ پښتويوه کول غواړي خوپه عمل کي يې دخلکوپه خولو کي دژبي دبدلولوناکامه ،بې معنا اوبې منطقه هڅه پيل کړې ده .

دې منفي جريان پښتوژبي اوپښتنوته ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه يې مخه په يوه سالم اوټول افغاني تدبير ونه نيوله سي ، لابه يې نورهم ورسوي . دهمدغه منفي بهيرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنوپه ګټه تمام سوی نه دئ اومنفي انحرافات يې زېږولي دي چي د انديښني وړدي.

علامه رشاد(رح) دګوربت مجلې له خبريال سره دمرکې په ترڅ د مرکه چي ددې پوښتني چيٌ دسيمه ييزي لهجې د کارولوپه اړه موخه نظردی لکه ځيني ليکوال وشول فعل مشتقات په سول ليکي، داچي په ګڼ شمېرځايونوکې ټکرمنځته راولي،لکه (وسول) چې اورېدونکې يې کيدای شي (سوځېدا) وانګيري ،ښښه غوړام تاسې هم دهمدې لارې پيروي کوئٌ په جواب کي داسي ويلي دي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ داسي ملتبس کلمات خوپه ژبه کي خوراډېروي . ددې مانداسي نه ده چي وسول . ددې صحيح تلفظ خووسوځل دی . نوپه هغه شکل دي يې راولي بيابه له دې التباس څخه خلاص وي (۲). امامسئله داده چي دلته تاريخي سلسلې بايدسرې په نظرکي ونيسي . کوم وخت چي فيصلې سره کيږي ، هغه وخت پردې مفصل بحث په کاردی . نود لهجاتوقطعي ترک يابيخي ترک داپه هيڅ ژبه کي نه سته ... دامسايل په گرده دنياکي سته . ددنياپه گرده ژبوکي سته . بحث دي وربانديي وسي اودې ته په کرکه کتل ښه کارنه دی ، مناسب کارنه دی . (وسول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشول) څوک ليکي ، ودې ليکي ، (وشي) څوک ليکي ، ودې ليکي او(وسي) ليکي ودې ليکي . ولي داباعث داختلاف نه گرځي . موږتاسي دغه اوس فارسی چي وينودې فارسی کي څومره تفاوتونه سته په ليکنه کي سته اوپوازي فارسي نه ده په نوروژبوکي هم همدغه اختلافات موجوددي (۳) . نودغوته دومره په اهميت کتل زماپه فکرلږڅه تنگ نظرښيي ٌ) ۴ .)

کله چي دنوري نړۍ په راډيوگانوکي دپښتوپروگرامونه دسياسي انگېزوپه ټونگ ددغه منفي بهېرتراغېزوتلي پيل سول ، نوځينو پښتنوته په خپله هغه ژبه باندي دويانده اوکارمونډلوزمينه برابره سوه ، چي دمورله غېږي يې زده کړې وه . خوپه هماغوپردېسو موسسو کي هم کله کله ددغه منفي برداشت پلويان دخپلوپښتنوورونو دکار او زيارمخه نيسي.

(۱) پروين فيضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقايق بيان کړي دي . وگ : ښکلامجله ـــ ۳کال ـــ ٦ گڼه ـــ ۱۲٤مخ

)۲ (داوسنۍ کره ليکني التباسونه ما (هوتک) دهمدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، دمعيار محتسبين بياپه هغه کي رى نه وهي .

)۳ (دااختلافات دهمدې کتاب په (۲۹ ـــ ۳۱ مخونو) کي ولولئ.

)۴ (وگ: گوربت مجله لومړی کال ٦ گڼه ـــ ۲۵ مخ.

دکره ليکنۍ پښتوداوسنۍ هڅي

دکره ليکنۍ پښتوداوسنۍ هڅي

د نه تطبيق او له هغې سره د مخالفت عوامل څه دي ؟

انگرېزي ژبي دمعياريت له پاره زاړه ديني متون(ټکستونه) درلودل ، عربي ژبي هم درلودل او ځينوروژبوهم . اروابښادعلامه رشادوايي ٌ عرب که مثلاً دقريشولهجه غوره يامعياري گڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اماپه پښتوکي خوداسي يومتن موږنه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعيت هم ولري اودهغه تلفظ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يا دهغه ليكدوددي موږومنو � ٌ(۱)ځکه نوکله چي ددي ژبودمعيار اړتيا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعياري ژبي ديوه تاداو په توګه سترړول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه ديني متون نه لرو. د خيرالبيان متن خودروښان پيرپه ژوندکي لادروېزه خپلوداورلمبوته اچاوه . ترلسمي هجري پېړۍ وروسته چي نورادبي کلاسيک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي . دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنيت سره سم تغيرورکړه سوی دئ (۲).ځکه نودمعياري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهيوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسيدلای نه سو. موږبايد د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبي اودهغې دويونکوله عيني اوواقعي حالت سره سمه لارواخلو. لکه وړاندي چي موخوواره ويلي دي ، پښتودپښتنوله ژوندځخه سيوا په خلاکي مطالعه کولای نه سو . داخبره دلمرپه شان يوحقيقت دئ چي پښتودخپلوګاونډيوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهانددوکتورزياردا خبره دکاني کرښه ده چي ويلي يې دي ٌ دپښتودفرهنګي سيالۍ کمزوري اووروسته والی دخپلې وروسته پاتې ويونکې ټولنې پايله ده . ددي جرړه بايدپه اړوند ټولنيزبشپړتيايي بهيرکي وپلټواوهغه داچې ديولړتاريخي ـــ جغرافيايي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په يوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپير(فورماسيون) تېرني پېرکې (۳)ځنډېدلې پاتې اويوه برخه يې چې ځمکواکي (فيوډالي) هغه ته رسېدلې ، بياهم ترډېره پښه پرځای پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اواورياني (پارسي) خپلوانو او ګاونډيو سره په هيڅ ډګرکي دسيالۍ جوګه شوي نه دي اوپه ټوليزډول ترې لړترلړه يوټولنيزپړاووروسته دي .... (۴)دې اودې ته ورته نوروعواملونه يوازي داچې پښتانه يې له خپلو ګاونډيوځخه ٌ يوټولنيزپړاو ٌ وروسته پاته کړي دي ، بلکي دهغوی دژبنيوګړدودو تر منځ اړيکي يې هم سره ليري ساتل سوي دي . دپښتو د بېلابېلو لهجو ويونکي ان تردانزدوکلونوپوري لاهم يودبل په ژبه باندي په پوهېدلو کي جدي ستونزي درلودې . ديوې پښتودمنځ ته راتګ له پاره دهغې د ويونکوترمنځ يووالي اونږدېکت ته اړتياسته . هرکله چي دغه ارمان تر سره سي بيابه دژبي ديوکېدلوله پاره يوه کوچنۍ هڅه هم ډېرکار وکولای سي . دژبي دويونکوترمنځ نږدېکت ځانته مشخصه ټولنيزه او اقتصادي زمينه غواړي . دټولنيزاو اقتصادي ژوندپه يوه مشخصه مرحله کي دغه راز نږدېکت ممکن کېدلای سي . دغه ټولنيزه او اقتصادي مرحله ځينو پوهانو د سرمايه داري نظام ټينګښت بللی دئ اودژبي دمعياريت خبره يې ددغه رازيوه نظام په سته والي کي ممکنه او عملي ګڼلې ده چي ترډېره ځايه يې خبره دمنلووړهم ده) ۵. (

لکه وړاندي چي مي اشاره ورته وکړه ،پښتانه دري ځلورلسيزي وړاندي يودبل په لهجوډېرلږپوهېدل .اوس داستونزه لږڅه مخ پر حلېدو روانه ده . زماخپله دپوهنتون تجربه ديوه عيني واقعيت په توګه داده چي دپښتوژبي دويونکوترمنځ دلهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته . موږچي دپوهنتون په ليليه کي دلومړي ځل له پاره دپښتو دبېلابېلولهجوله ويونکوسره ديوځای کېدوزمينه وموندله، هلته په دغه واقعيت باندي ډېرښه پوه سوو. هورې به موږته يودبل پر ټوکو خندانه راتله . که موږ کندهاريانو به پخپلومنځوکي ټوکي کولې او ژبني ظرافتونه به مويوبل ته سره تبادله کول ، پکتياوال او ننګرهاريان به اريان راته تللي و اوپوښتنه به يې کول : داتاسي پرڅه خاندئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ دغه رازموړیووخت دوردګودټوکوداوربدلوپروخت له هم داسي حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چي درې څلور لسیزي وړاندي لاد پښتنومحصلینو ترمنځ د لهجوپه پوهېدنه کي مشکلات موجودول . داستونزي اوس ورو ورو دحلېدوپرلور رواني دي خومزله ته لاډېرمورږونه پاته دي. نوګویا هغه شرایط چي له دې ټولو لهجوڅخه دیوې معیاري لهجي دراوتلوله پاره لازم دي ، لاتراوسه پوري نسته.

دنړۍ دنوروژبوتجربو راښوولې ده اولکه تاسي چي دانګلیسي ژبي په برخه کي ولوستل ،دمعیاري ژبي ترټاکلووړاندي بایددهغې دلهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي . په پښتوکي داکارخولاڅه کوې ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي . دپوهاند زیار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستاینې وړدي خوکافي نه دي . که د پښتودټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهني داطلس برابرولوپروخت (۱۳۴۱ ـــ ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وې ، نو دهغوڅېړنوپه سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدیر ارواښاددا کټرالهام لاهم خبرنه و . ارواښادالهام په دغه کال لیکلي دي :"... دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتودپوهنځي له ځلموپوهانوڅخه یوټیم جوړشو،چي اول وروزل شي اوبیادژبوپه ثبتولوګیاشي. په دې ډله کي زیار،اڅک اوپالوال هم برخه لرله. دې ډلې ... دژبني ګړدودیزاطلس دتدوین لپاره یې ښایسته ښه موادثبت کړل . په آخرکې دغه موادیونسکوته وسپارل شول چي دافغانستان دآریاني اطلس ورڅخه تدوین اوبیاخپورشي .خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه څرک ماته ونه لګېده . "(٦) دارواښاد الهام دغي پوښتني ته پوهاندزیارپه حاشیه کي کښلي دي چي" دغو پوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ . ددغه اطلس دپروژې یوبل فعال غړي ډاکټرپالوال خولادغه موادکافي هم نه دي بللي . ده څوکاله وړاندي داسي لیکلي دي :"... دغه دسره او مستندولیکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي یوخویودژبپوهني موسسې غړي ددغي وظیفې دصحیحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربیه سوي . دوهم ـ دوی په لازمه موادواووسایلومجهز نه وه. دریم ـم هغه دپوښتنوکتاب (Questionery) چي دموسسې غړو کارځني اخیستی دایران له پاره ترتیب سوی و نه دافغانستان له پاره . څلورم ـ که څه هم دافغاني ژبوداطلس پروژه دیونسکوله خواڅخه حمایه کیدله مګربیاهم د موسسې دغړوله پاره دکاراوسیدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهیلات برابرسوي نه وه . ځکه نوپه نامساعدو شرایطوکي دصحیحو اومستندوکاروغوښتنه یوه غلطه توقع ده . "

(۷) ماله ارواښاد پوهندوی نوراحمدشاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو څېړنو یومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتوپوهنځي په الماریو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاندزیارصاحب اوس په دغه ترخه حقیقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس د کابل دجنګوپرمهال داوریه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزیار صاحب یې کله کله چي موقع ورته میسره سي دسویس دهیوادله کاپۍ څخه ګټه اخلي (۸)په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټیم دکلونو زیار او زحمت ثمره لا تراوسه دسویس له الماریوڅخه راوتلي نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده . هرچاته دسویس دتګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي . دپښتولهجوڅېړنه که سوې هم ده نودجوړښتو (structures)شکلونه به یې په انفرادي توګه ثبت سوي وي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغوي پانگي ثبت خولاتراوسه په کړوغاړوولاړپاته دئ . که څوک دااداعاکوي چي دلغوي پانگي ثبت هم بشپړسوی دئ ، دا نو تر يوې شاعرانه غټبازۍ په هاخوابل څه نسي گڼل کېدلای.

پوښتنه داده چي ديوې پښتو اويوه ليکدودله پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي يې مخالفين پيداکړي دي ؟ هرومروڅه خبره سته . خامخاځيني عيني اوترذهن دباندي علتونه موجوددي چي ددغي مخلصانه هڅي په لارکي خنډ لوېږي . ددې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي . دارازاستدلال ترعلمي تاداوزيات پرسياسي بنسټ ولاړدئ . دپښتوديوه واحدليکدوداوواحدي ژبي له پاره خودچاخبره زاړه دودپال پرلويه لارايله کړئ ،حتی په نوې پوهنه اوژبپوهنه سمبال کسان لاپريوه لارروان نه دي اودمعياري ليکنۍژبي پرټاکلوباندي په يوه خوله نه دي .ښاغلی زيارصاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وايي چي دوی يوپروسيجردمرحوم حبيبي اومرحوم خادم اوډاکټردولت محمدلودين په گډون لاسليک کړ خوخادم صاحب ٌ بيامخالف شو او ويې ويل چي زه دحبيبي صاحب اودده دپيروانولارپه رسميت نه پېژنم اوبغاوت يې وکړ ... ٌ (۹)حقيقت دادئ چي زموږ دمشرانواستادانو علامه رشاد، اروانښادروهي ، مرحوم الهام ، اروانښادشاکر، مرحوم عطايي ،رفيع ،ډاکټر پالوال ، اونورولیکنی ژبه له هغي ژبي سره چي موږته دمعيارپه نامه راښوول کيږي ، له مځکي تراسمانه توپيرلري اوحتی پخپلومنځوکي هم يوله بله سره فرق لري . داپوهان چي مايې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول دژبي خواخوږي اوپرپښتومين کسان وه اودي . زماخپل استنتاج دادئ چي ددې لاري اصلي خنډ پخپله دپښتوژبي اوپښتنوپه اوسني ټولنيز، اقتصادي ، قبيلوي او سياسي حالت کي دئ ، دې کارته د پښتواوپښتنوپه نه امادگي کي دي . هغه رازآمادگي چي مايې د نورو ژبوپه برخه کي يادونه وکړه . له دې بنيادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملگري سي نو بيا د ريشاصاحب په اصطلاحٌ خبره بېخي غرکه سي ٌ .

تاسي وړاندي ولوستل چي په انگلستان کي دباسوادوخلگود فيصدۍ په پام نيولوسره لاهم د ستېنډرډ ژبي دخوځښت هڅي چي له ١٤ ــ ١٥ ميلادي پېړۍ څخه راپيل سوي وې ، ايله د١٩ پېړۍ په سرکي دنسبي برياليتوب اوعموميت مرحلې ته ورسېدې . خودپښتنود عمومي بېسوادۍ په سته والي اود بې ثباتوحکومتو، انقلابو او پاچا گښتيو په موجوديت کي څرنگه ادعا کولای سو، چي دپښتوله پاره د معيارانفرادي هڅي دبري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ .

په کوچنيواواړخکي عواملوکي يوعامل پخپله ددغه خوځښت د لارويانوپه عمل اوکړوکي پروت دئ ، پخپله په پوهاندصاحب زيارکي پروت دئ،چي ددغه حرکت موسس اوتيوريسن دئ . (١٠) پوهاند زيار صاحب دخپلوعقايدواو نظرياتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ ، چي حتی ديوې سالمي مشورې دمنلو له پاره لاهم تيارنه دئ . دی خپل ځان ته ټاکلي اصول اوخپل استنتاجونه دکاڼي کرښي بولي . پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري اوليکيٌ زيار... په ډېرو برخوکي په خورازيات باوراوټينگارغوڅ حکمونه کوي اوښايي کومه ورځ دی پخپله هم يوځل بياپرې کتنه وکړي . ٌ (١١) پوهاند زيارصاحب په دې برخه کي دوستانه انتقادته لاٌ غاښ ماتونکیٌ جواب ورکوي . زه ددوی دغه عادت ددوی پرسياسي اوايډيالوژيکي تفکر باندي تاوانوم . زيارصاحب په سياسي لحاظ په يوه داسي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایډیالو ژیک محیط کي راښکېل سوی و، چي په لیکنۍ ژبه کي يې د سختو او حتی پاروونکوجملواوعبارتوکارول ، له طبقاتي دښمن سره دنه پخلا کېدني مضبوط دليل ګڼل کېږي اوپه محاسنوکي يې شمېري . پوهاند صاحب زيارله دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقيدتي اړيکي هيڅکله هم پټي کړي نه دي اوتل يې په زغرده بيان کړي دي . داددوی دسیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خوله بده مرغه يې ددوی علمي دريځ ته زيانونه رسولي دي . ددغي ایډیالوژۍ په ادبیاتوکي د ټولنړیوالو نورمونو پر خلاف ، دسیاسي مخالف له پاره د ٌ ځنځيري سپيٌ لقب ورکول رواځه ، چي دستايني وړکاردئ . دوکتورزيارد خپلي معياري ليکنۍ ژبي د منځ ته راوړلودحرکت مخالفان هم په دغه شان ادبياتو وهل اوټکول . ددوی له يوه جوړسوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ ، دوی يې په مقابل کي غاښ ماتونکی جواب ورکړی دئ . دوی پخواني مشران پوهان په انګ (توهين)سره دوډپال وبلل اوله دوډپالوسره يې شعارٌ وړاندي دنوي دورانسازه .... پرلورٌ ورکاوه . له دوډپال څخه بـه خلکودٌ مرتجعينو اورجعت پسندوٌ معنا اخيستله . پوهاندصاحب په يوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوي ده ، ددغومخالفو دانشمندانو په باب ډېرزياتی کړی دئ چي وايي : ٌ کاروان به تيريږي اوسپي به غپيږي ٌ) ١٢ (

ديوي پښتو!خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي دثورانقلاب په ارزښتونوکي وګڼل سو . داهغه وخت دئ چي پر هيوادباندي دکمونيستي اوسويټيستي استبداددارووںکي څپې مسلطي وې . له هرانقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې . دا مخالفت که دسرپه زيان تمام سوی نه وای نولږترلږه خوله وظيفي څخه دبرطرفۍ اوله بې سرنوشتۍ سره دمخامخ کېدلوپه بيه هرومرو تمامېدئ . ددغي واهمي اغېزه وه ، چي پوهانډاکټرالهام لا د مقاماتو دترټني له ډاره ځان پهٌ ذهني کارګرانوٌ کي وشمېره (١٣)چي زمايقين دئ پخپله دالهام مرحوم په نزد به هم يوه بازاري سياسي اصطلاح وه . دژبي دمعياري کولوله دغي مشخصي انقلابي هڅي سره دپښتنو پوهانوسترغيرګوندي اکثريت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل . دغه وخت له بده مرغه دهيوادعلمي مرکزونه له صلاحيت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه . ارواښادحبيب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال دمهاجرت لاره اخيستې وه . علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعدته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه ليريتوب اوهغه هم دبې وخته تقاعدپه نامه،علامه مرحوم دځان په حق کي ناحقي ګڼله اودې کاردونه ځورولی و، چي ډېرکلونه يې له خپل نامه سرهٌ متقاعدپوهاندٌ کيښ . ارواښادروهي که څه هم دهيواد خپلواکۍ ته ګواښونوسخت ځوراوه ،خونه يې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي ودرېږي . دپوهنتون غيرګوندي استادانوهسي شپه سبا کوله . دژبپوهني پرډګر يوازي پوهاندزيارپاته و اوله هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات اومساعدتونه ملګري سول اوله هغو څخه په استفادې سره يې دمعيارکورنګي ته پونده ورکړه .داحرکت يوازي اويوازي پرفردي اراده ولاړحرکت و اودهغه وخت صلاحيت لرونکو مشرانوپوهانوټولوورسره ليکلی اوناليکلی مخالفت څرګندکړی دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خودانقلاب ځواک دچامخ نه کاته اونتیجه داسوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندي دانابللی مېلمه وتپل سو. داچي اوس دهغه له پاره تاریخي سوابق جوړېږي اود پخوانیو ژبپوهانونومونه اخیستل کېږي ، داروانښادالفت اونورو مشرانوله خولې دموافقې په باب نقل قولونه لیکل کېږي ، ټولي هغه افتراګاني دي چي مفتري به یې خدای ته ور وړي .داافتراګاني هغوهڅوته ورته دي لکه دپټې خزانې مخالفینو ، چي دعلامه حبیبي ، استادکامل او نورومشرانو ترمړیني وروسته را منځ ته کړې وې . زمایوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړي سوي پښتوپلویان وه ، نویې بیاولي همداژبه نه لیکله .ددغوپوهانواوژبپوهانودلیکنۍ ژبي په خوندخوږوک مړېږي نه . تاسي داڅوعبارتونه وګورئ :

اروانښادبینواپه هغه ژبه لیکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه یې په ورځنیوخبرواتروکي کاروي . تاسي دده دالاندي متن ولولئ:

ٌ دپخوانوپښتنودعامي طبقې اوغریبانوخوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتویې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلوسینوکي وساتله اوتردې وخته یې راورسوله . په سووسوو اورژبي شاعران پکښې پیداسوه اودخپلي ژبي ادب یې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبوله ادبه سره تقریباً څنګ پرڅنګ ودراوه . که څه هم دوی شاهان نه وه،مګربیایې هم خپل دغریبۍ په کورکي دملي پانګي زیاتولودپاره رازراز(پټې خزانې) راغونډې کړې دي ، چي اوس یې کله دسلیمان ماکوله کیږدۍ څخه نیمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمدهوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلروډکه ده پیښیږي .... ٌ (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعیار محتسبین هرومرو دسیمه ییزي لهجې نوم کښیږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري لهجې ویونکي ته په زړه پوري دئ اوخوښیږي یې .

داروانښاداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري . سرتر نو که داولس پښتوده اوټول پښتانه چي یې ولولي ، هرومروبه ژبي پر ټکوي . دایوه نمونه به یې ولولو:

ٌ دانسان په وجودکښې دوه شیه ډېرعزیزمعلومیږي چي یوه ته زړه او بل ته دماغ وايي . له دماغ نه علم اوفلسفه پیداشوه اوله زړه نه شعر او ادب.

اروپایان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دایمان او عقیدې ځای ته زړه وایي . صبر،رحم،کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کار دی . عشق اومینه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري .... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتودظهوراوتجلیاتوکوه طوروایلی شو .... همدغه عواطف او احساسات چي دشاعرله زړه نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونواثرکوي ٌ) . ۱۵ (

علامه رشادخولکه پخپله چي دروندداومتین شخصیت و، لیکنه یې هم درنه اوپه عین درنښت کي بیا(که یې دمعیارمحتسبین په سیمه ییز تورونه کړي) خوږه ده . راځئ چي ویې لولو :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ پە نرۍ کي دريابونە ډېردي اوپە هغوکي دکښتيوڅە کمی نستە . زە چي گورم پە دغوکښتيوکي دپښتنوکښتۍ يوە خښمېدلي تندبادپسي اخيستې دە اوپە ډېرە تيزي سرە يې دنابودۍ دگرداولورتە پوري وهي . زموږددرياب داوبوپرمخ نوري کښتۍ هم ليدلي کيږي خوهغە دې توپاني بلانە دي پسي اخيستي . زە نە پوهېږم چي دپښتنوپە کښتۍ کي دامقناطسيت څنگە پروت دی چي زموږددرياب لە هري غاړي څخە هرتوپان چي پيداسي وخپلي خواتە راکشوي . زماپە خيال کېدای سي توپانونە دپښتنوپربلاوهلې کښتۍ مين وي اولە هرە يې بادبانو مچولوتە پە ډېرە لېوالتيارادانگي.

آدپښتنوخواخوږو! بلامواخلم ليځي راوغږئ اوپايڅې رابډوهئ، يوە ډلە دبدبختۍ دمقناطيس پە لټە کي سئ کە موومونددرياب تل تە يې ارتاوکړئ چي بيادنړۍ مخ ونە ويني ، بلە ډلە دکښتۍ هغە بادبانونە وشکوئ چي دتوپان بلاپرمينە دە) . ١٦ (

ارواښادکانديداکادميسن سرمحقق محمدصديق روهي چي کلە يوە علمي موضوع لاهم بيانوي ، ژبە يې پرچانە درنېږي . تاسي ددە د ليکنۍ ژبي جوړښتونو تە فکروکړئ چي څومرە روان دي : ٌ ميتودپە اصل کې د٠ميتودوس) پە بڼە يوناني کلمە دە چي پە لغت کې طرزالعمل (ديوې چارې دسرتە رسولوطريقې) تە ويل کېږي . پە عربي ــ دري ــ پښتو ژبو کې دميتودپە ځای داسلوب،طريقې،روش، دودکلمې هم استعمالېږي . ميتودو لو جی دميتودپوهنې معنی لري . ميتودولوجي دفلسفې يوە څانگە دە چي پە عام ډول دعلم اوپە خاص ډول دهرځانگړي علم د څېړنې منطقي اصول بيانوي . ٌ (١٧). دژبي رواني يې لە دې املە دە چي د سوچە توب ناروغي ورلوېدلې نە دە . دافادې لە پارە يې دخيل غير پښتولغتونە کارکړي دي هم يې مطلب پە ښە توگە پە بيان کړی دئ او هم يې دژبي خوندپە زيات کړی دئ.

ارواښادپوهاندحبيب الله تږی هم دمطلب ادااينە دلغاتوترسوچە توب نە قربانوي . دی ليکي : ٌ کوم څېړونکي اومولفين چې وايي ترکي خلجيان دزابلستان پە ځايي خلکوکې منحل شوي اوپە نهايت کې پە پښتوغلځيانوبدل شوي دي هغوی پە حقيقت کې داخبرە تصديقوي چي لرترلرە ددوهمې اودرېيمې هجري پېړۍ پە حدودوکې وزابلستان ځايي اوسېدونکي پښتانە وو، ځکە جهان نامە وايي چې ترکو خلجيانوخپلە ژبە بايلودە اودزابلستان دځايي اوسېدونکوژبە يې زدە کړە . کە ترکوخلجيانودزابلستان دځايي خلکوژبە زدە کړې وي ، کە د غلځيانوژبە تراوسە پښتووي اوغلځيان اوخلجيان هم سرە يوشی وي ، نودخلجيانودمهاجرت پە وخت کې بە دزابلستان دځايي اوسېدونکو ژبە هرومروپښتووە . کە نە وي نونە بايدخلجيانوپښتوزدە کړې وي او نە بايددغلځيانوژبە پښتووي . ٌ).١٨(

دارواښادپوهاندډوکتورمحمدرحيم الهام ژبە هم ددخيلولغاتوپرمخ خلاصە دە : ٌ پە همدې ترڅ کې دانستيتوت ترجوړېدومخکې او وروستە ډېرکسان دعصري ژبپوهنې دزدە کړې لپارە بهرنيو هيوادوتە لېږل شوي وو اوولېږل شول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

،چي په هغوکې عبدالاحدياري ، نوراحمد شاکر، حبيب الله تږي اوماپخپله په امريکاکې ، عبدالحکيم هلالي ، لودين ، پولاد ، ماه ګل ، په شوروي اتحادکې ، اڅک په هندوستان کې اوزيارپه يورپ کې دژبپوهنيزو علمونولوړې زده کړې ترسره کړې .

داخلک په هيوادکې دژبپوهنې په بېلابېلوڅانګوکې په تدريس ، تحقيق اوترجموبوخت شول اوله خپلې وسې سره سم يې کم يازيات علمي خدمتونه وکړل . دتږي اوزما توجه اوتمرکزبه زياتره پرعمومي تشريحي ژبپوهنه باندي واوتدريس موکاوه .... ّ (۱۹)په دې لنډ مثال کې تاسې وينئ چې ارواښادالهام مطلب په ډېره روانه ژبه بيان کړئ دئ.

د(تحقيق ، تدريس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،...) لغتونه يې پيريان پر سترګونه دي راغلي .ځکه نه دي راغلي ، چې دی پوهېدئ چې د دخيلو لغتونوادې اوباباچې دهرځای وي ، خوچې ژبې ته ننوتل ، دهغې ژبې خپل مال ګرځي اوپه استعمالولويې څوک نه ګناهکارکېږي.

داستادشپون نثر خوبياپه بل لايزارکشش لري . زه يکښې ورک وم چې کومه برخه يې انتخاب کړم ، اخرمي د(ګټيالي) له اول مخ څخه اوله برخه راواخيسته :

ّ دادکاپرشی لانه وراغلی اوهرشی هماغسې و چې پلرونوراپرېښی وو. غم ښادی ټولې آشناوې هسې نه وچې دنياګل وګلزاروه خوموږورسره روږدي وو، قادراوحاجی زردادلاهم خپل سودونه خوړل ؛ شاه محمد دوکاندارلاهم چې مې تللې دړه يې وهله ؛ موږهلکانولاهم دګاونډو دهقانانودپاليزنه خټکي غلاکول ؛ کوډګرې اوفالبينې لاهم خورجينې په شاکورپه کورګرځېدې ؛ دکلوملايان لاهم دکونډواوهلکانوسره پرتوګ ښکلي ګيرکېدل . خوهرڅه پرخپل ځای وو اوکه چاشکايت درلود نودخپلې ټنډې اوتقديرنه ورپېښه شوې وه .... ّ

پوهاندزيارصاحب چې دخپلې جوړې کړې ژبې پرخلاف ليکنه وکړې نودهرچا لپاره ډېره خوندوره، محاورې ته نزدې اوکره وي لکه دالاندې مثال چې ماپه تصادفي توګه رااخيستي دئ:

ّ استادحبيبي ددغه لرغوني فرهنګيالي هيواددېوه پياوړي پوهاند، ليکوال ، څېړونکي اومؤرخ په توګه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنواوپلټنوته وربښلی اوڅنګه چې (لټونکي موندونکي دي) نو د داسې ډېروپټوخزانو پر را برسېرونه بريالی شوی هم دی . د غوريانو، سوريانو،لوديانو، لويکانو ، دسوات اوکونړد اميرانو او داسې نورو افغاني اوبياپښتنو واکمنانو اوسوبمنانو برسېرونه اوپېژندنه يې ددغوخبروځلاندي بېلګې او ساري بلل کيږي . ّ (۲۰) خوچې دکره ژبې ليوالتياوروړلاړه سي ، نوبياځوانانوته پښتو ګرامر په داسي ژبه ورزده کوي ،لکه دالاندي بېلګه:

ّ په پښتوکې کړاوون هم له پښويېزچاراوهم له رغاونيزپلوه يو مخيز آرياني دی او مرستيالکړونه ، لکه (ول ،بودن) اوشو(شدن) هيڅکله په هندي کې نه وو،بلکې يوازې (هو) او(تها) پکې کارول کېږي . همدارنګه په پښتو کې مخکړونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاکړوال مختارې (فعلي پیشوند) دودلري اوپه هندي کې یې څرک نه لګي . په پښتوکي اوسترمهال له وسمهال کړسره د(به) وییکي په ملتیاجوړېږي ، حال داچې په هندي کې اوسترمهال له یوه ستاینومیزروستاړي چې له آره یې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی دستاینوم په څېرنرینه او ښځینه ، یوګړي اوډېرګړی لري اواوړون مومي .ٌ یاٌ ... موخه داچې پښتودپارسۍ په پرتله داوستااو زړې پارسۍ ترمینځه یومنځوال اکر یادریځ لري اود نوماوړون له پلوه په یوه زیات لرغونې پړاوکي ټیکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزیات ونجون موندلی دی . ٌ (۲۱)نوچې له یوې خواموضوع ترخه علمي موضوع وي او له بلي خوایې ژبه دغسي نابلده وي ، دلوستونکي اریان دي نوخدای مل سي..

له تیرومثالوڅخه به تاسي ته څرګنده سوې وي ، چې دپښتنوټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه لیکي ،چې مورډته دمعیاري په نامه را ښوول کیږي.

لکه وړاندي چې مي وویل ،دژبي دمعیاري کولوله هڅي سره مخالفت هغه وخت زیات سوچي داهڅه دثورانقلاب له ارزښتونوسره وتړل سوه . ماته په لومړي سرکي داسي ښکاریدله چې له دې حرکت سره دمخالفت اساس به هغه دچاخبره لهٌ علي سره محبت نه بلکي له معاویه سره دښمني ويٌ خووروسته مي پښتوژبي ته ددې حرکت په تاوانوسرخلاص سواودپوهانواندېښنې راته معقولي ثابتي سوې.

لکه دثورانقلاب ددفاع له پاره چې دټولني ددانسته وو کسانو پر ځای لهٌ العوامٌ څخه کارواخیستل سو، دغه راز د معیاري ژبي دا اوسنی خوځښت هم له څوګوتوپه شمارمحدودواومعدودومنلو لیکوالو پرته نوردخالي ذهنوپښتومینو زلمیانوپراوړوبارسو اوپه پر مخ بېولو کي یې له هر رازماکیاولیستي لاروچاروڅخه کارواخیستل سواو اخیستل کېږي . ددغوزلمیانومعصومو مغزو ته دمعیارمحک داسي تلقین سوی و، چي که چا دپښتو افعال (سو ، سي ، ....) پــــــــه (شو، شي ، ....) وکښل ، ګویامعیاري پښتویې ولیکله . څرنګه چې په دغه اوسني دچاخبره کره پښتوکي شین سالاري واکمنه ده ، ځکه یې نو دمعیارپه نامه منلې ده اونوریې په ګټه اوتاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زمایقین دئ چې همدازلمي له دغي نوي راټوکېدونکي پښتو سره دان دپاسه مشکلات لري خوپرخوله یې نه راوړي .

دمسئلې یوبل خواشینوونکی اړخ دادئ ، چې پښتانه دنزدې یوې نیمې پېړۍ راهیسي دیوې نامطلوبي اوتپل سوي کړښي له امله تردوو بېلابېلواقتصادي اوټولنیزونظامونولاندي ژوند کوي . دې عیني واقعیت دکرښي ددواړوخواووپښتنوپه فرهنګي اوکلتوري اوژبنۍ برخه کي توپیرونه ایجادکړي اوله بده مرغه په ځینو برخوکي یې توپیرونه ژورکېږي . ددې عیني واقعیت مسخه کول اوپر هغه باندي سترګي پټول دمسئلې واقعبینانه چاره نسي کېدلای . دې بېلابېلو نظامودداړوخواووپښتنوته دژبنیاو فرهنګي فعالیتویو له بله بالکل جلا زمینې برابري کړي دي .داروانښاددنومیالي داخبره خوراژوره ریښه لري چې ویلي یې وهٌ هغه آزادي چې جعفراڅګزی یې په بلوچستان کي دنظامي جنرال دکلکي دیکتاتورۍ په دوران کي لري ، نومیالي یې په ټوله ژوندکي ، حتی دمعتبرۍ په حالت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي لاهم سلمه برخه په خوب نه ده ليدلي . ۞ (۲۱) ددواړو خواوو پښتنو سياسي دلچسپيوهم دفرهنگي اوژبني فعاليت جريان ته تاوان رسولی دئ . د کرښي په يوه خواکي دپاړسي ژبي درباروا کمنۍ اوپه بله کي دپنجابۍ

حاکميت پښتوژبه دفرهنگي ژوندپه ډگر کي ديوې دوهمي او دريمي ژبي درجې ته راټيټه کړې ده اود ضرورت ژبه سوې نه ده . د همدې واقعيتونوداغېزې له امله په پښتوکي ديوې معياري ليکلاري او ليکدوددرامنځ ته کېدواوپر هغه باندي دبشپړ توافق په لاره کي خنډونه اوځنډونه لوېدلي دي .دکرښي ددواړوخواووخواخوږوپښتنو د ډېرولسيزوپه دوران کي ددې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چي د مسئلې عيني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستياوو د مېز د سرپه فيصلوباندي کړې ده اوطبيعي ده چي اغېزه يې نه ده ښندلې .

خبري به سره راغونډې کړم اوخاتمه يې به په دې عبارت بشپړه کړم : يوه ژبه چي نه ددولت په سطحه قانوني ملاتړولري اونه دملت په سطحه کي دسواديپاوړې سابقه ولري اوترهمدانن ورځې پوري يې لا دالفبې دبشترتابه هځې ته اړتيا په اوليتوکي راځي نوپرهغې باندي دنوروژبو په تقليددمعياريت جريان ازمويل اوپه دې ډول يې له خپلوويونکو څخه پردی کول به له ظلمه پرته بل څه وي . زه نه پوهېږم چي دمعياريت په مينه کي ډوب ليکوال ددغه واقعيت په ليدلو او کتلوکي ولي ړانده دي ، چي ددوی په دغه نوې ژبه باندي ددوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون ليدلي اوليسانسه وروڼه نه پوهېږي .

)۱ (وگ: گوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه گڼه ، هماغه مخ

)۲ (ددغه رازلاسوهنوښه پرېمانه مثالونه دښاغلي ډاکترپالوال په نوي کتاب ٌمعياري پښتوٌ کي لوستلای سئ.

)۳ (مراديې ماقبل فيوډالي قبيلوي پړاودئ. م . هـ

)۴ (پښتواوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ــ ۱۰٤ مخ

)۵ (اروابنادالهام هم دغه شان وړانديزکړی و چي يادونه يې په مخ کي تاسي ولوستله.

)٦ (پښتواوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ــــ دويم ، دريم مخونه

)۷ (پښتوچاپي آثار ــ ۲۵۹ مخ ـ ۱۳۵۷ ش کابل

)۸ (ښکلامجله ــ خلورم کال ــ دريېمه گڼه ــ ٥٤مخ

)۹ (ښکلامجله ـ ٤کال، ۳گڼه ۵۰ مخ

)۱۰ .(داخبري مي بايددعقايدودتفتيش په معناونه گڼلي سي. زه دهرانسان عقيدې اوافکاروته دزړه له کومي درناوی لرم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱(پښواوپښتانه دژبپوهني په رڼا کې کتاب ته دپوهانددا کترمحمدرحیم الهام یادونه ــ پنځم مخ .

۱۲(زیار ــ دپښتني فرهنگ یوځلاندستوری ــ ۱۵۵مخ

۱۳(پښتوپښویه ــ سریزه

۱۴(پښتوروزنه ــ ۳۹ مخ

۱۵(لیکوالي ــ ۷۸مخ

۱۶(دعلامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر (ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه

۱۷(وگ : دپښتوادبیاتو تاریخ ــ ۱۹ مخ

۱۸(وگ : پښتانه ــ ۸۲ ، ۸۳ مخونه

۱۹(دپښتواوپښتانه کتاب ته سریزه ــ درېیم مخ

۲۰(وگ : نومورکي مورخین ته دپوهاندزیارصاحب سریزه ــ دریم مخ ـ ۱۳۵۹ش

۲۱(پښتواوپښتانه .... ۷۷ ــ ۸٦ مخونه

۲۱(دپښتنودټولنیزتاریخ مبادي ــ ۱۲۷مخ

څه باید وسي ؟

اوس چي دمعیاریت په باب زماخبري تقریباً بشپړي سوي اوددغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به داخبره هم ورزیاته کړم ، چي زه دمعیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم اوپلوی به یې اوسم . درنو لوستونکوبه زماپه دې کوچنوټي کتابگي کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات اوترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهیرکي نوي منځ ته راغلي دي . معناداچي زه د هغو اصطلاحاتواستعمال ته هم حاضریم چي زماژبه اوفهم یې د هضمولو ورتیالري .زمامخالفت له هغه اسلوب اوجریان سره دئ چي اوس دمعیاریت په نامه دپښتوریښې ورکاړي اوتاسي ته مي دهغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ . خدای دي وکړي چي دزړه په خبره سره پوه سوي یو.مگرداخبره هم ترلمرراته ځرگنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږنیسي اونه زه په یکړسرددغه اعتیادمخه نیولای سم . ددې سرکښه بهیرلاري ته راوستل دډله ییزکاراومفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، دموضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترگو تقلیدي کارونودرېدل غواړي .... له دې لیکني څخه زما مرادداتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي . ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتوسره مي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دميني په جذبه کښلي دي . اوس به دهمدغي ميني په جذبه خپل ځو وړانديزونه درته وړاندي کړم اود(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ويلو به درڅخه رخصت واخلم .

ــ دمروجولغاتوله پاره دنوولغاتوله جوړولوځخه ديوځوکلونوله پاره دنصوح توبه وکاږئ . همداچي موجوړکړي دي ، درته بس دي . پرېږدئ چي پښتو اريانه په دي کي ځونه هضمولای سي . دراتلونکي له پاره که ځوک تحسين کېدل ،که نفرين کېدل ، همداجوړسوي ورته کفايت کوي.

ــ که دنووعلمي اوتخنيکي لغتوله پاره دلغت جوړوني اشتهادرولاړه سوه،ترجوړولووروسته يې سمدلاسه دټول افغان ، بينوا اونوروويب پاڼوله لاري دنظراخيستلوله پاره وړاندي کړئ . ترمشورې دمخه يې کورټ مه عاموئ . داکارکه دننه په هيوادکي ممکن وای خوبيخي به ښه وای . هورې اوس دپښتواوپښتنوله پاره نه حمايه سته نه زمينه . داسي لوبه روانه ده ، چي که يې خدای مه کړه همداسي دوام وکړ، نه به پښتوپاته وي نه پښتانه .

ــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پيک(پکه) مه وهئ . دا بهېر خپل طبيعي جريان ته پرېږدئ . که يووخت دختيځي لهجې په شان ، چي (سو) يې ترتاريخي اوژبنيوعواملولاندي په (شو) بدل کړ او لويديځي لهجې هم دې بدلون ته غاړه کښېښووله، خوترښوبه لاښه سي اوکنه ، په دې باندي نه دپښتوکورورانېږي نه دپښتنو. ختيځي لهجې دغه (سين) په فرمان جاري کولوسره په (شين) نه دئ بدل کړئ . اوس هم له هماغه تاريخي تجربې څخه کارواخلئ . که د معياري ليکني لارويان د (شين) له کاروني سره دزړه مينه لري ، نودي پرهمدې مسئله دې ډېر ټينګارنه کوي ځکه هرڅومره چي پرهمدې موضوع ټينګار کېږي ، هغومره د (سين) عمراوږدېږي . قوي اوغښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي . که (شين) خپل قوت په دغه تاريخي ازموينښت کي په طبيعي ډول ثابت کړ،دلويديځي لهجې هرويونکی به يې د(مورنس پارسي وايي) په مصداق په ويلواوليکلوباندي فخروکړي . اوکه دانه وي نوپه زورکلي نه ودانيږي.

ــ دپښتنوپرباسوادکولوباندي دي بايدزورواچول سي . پښتوليکنه دي ورزده سي . دهري لهجې پښتوچي وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربيرته يوې پښتو ته رسيږي.

ــ دپېريوپېريودخيلولغاتوپه اړولواوپښتوکولوباندي مه خپل وخت ضايع کوئ مه انرژي . دغه وخت دپښتويوبل کتاب ليکلوته وروباسئ .

پښتواوپښتانه دخيلولغتونه دي خوارکړي . دخوارئ عوامل يې نور دي ، چي ماورته په متن کي ځوواره مکرري اشارې کړي دي.

ــ پښتون دمدنيت په ګېڼه سمبال کړئ چي پښتوپخپله ورسره مدني اوکلتوري سي . دڅټ له خوا آس ته کيزه (قيضه) مه وراچوئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــ دنشراتودبې شمېره تعددمخه ونيسئ . لږ خپروني ډېري حمايه کړئ ، ويې ولولئ اوبل ته يې ولولئ.

ـــ په پښتوژبه دهري څانګي کتابونه وژباړئ ، ويې ليکئ اوخپاره يې کړئ.

ـــ دمعيارپه پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چي پښتوديوه مفهوم له پاره شل لغته ولري . دټولودکارولوهڅه وکړئ .

ـــ له لهجوسره مسئولانه چلندوکړئ . دې واقعيت ته ځيرسئ ،چي لهجه په پښتنوکي لا تراوسه هم دتقدس درجه لري . له مقدساتو سره بېباکي د کورپاپې نړوي . دلهجومرګ وژوندهم طبيعي جريان ته پرېږدئ . ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ.

ـــ دهري لهجې ويونکي چي ياست ، دخپلي لهجې لغتونه راټول کړئ اوخپاره يې کړئ . داکارهمدانن شروع کړئ . له لهجوي زېرمي سره که اصطلاحات (ګړني) راخوندي سي ، خودزوی زېرى به وي .(١)

(١) زه له خپلي پلرنۍ مېني څخه په فرسخوليري پروت يم . له زلميوکندهاريوځېرونکوڅخه هيله کوم چي دخپلي لهجې لغتونه راغونډکړي . که ماته دمرستي اړتيا احساس سي ، زه ملاتړلی ولاړيم.

په پښتوٌ يې وکاږم کهٌ پر پښتو ٌ

ضميمه

په دې برخه کي زه خپلي هغه ليکني راوړم چي په بېلابېلووختوکي مي دکره ليکني اونيولوګيزمونوپه باب خپري کړي دي . په دې ډول غواړم وښيم ، چي په دې

هکله زماهڅي نوي نه دي اوله ډېره وخته مي خپل نظريات اوپه ځينو

برخوکي اندېښني له لوستونکوسره شريکي کړي دي .په دې ليکنو

کي به لوستونکي ځای ځای پرمکرروخبروباندي ، چي

دکتاب په متن کي هم راغلي دي ، پېښ سي .

زه دهغوله بابته بخښنه غواړم .

په پښتوٌ يې وکاږم کهٌ پرپښتو ٌ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورې پښتانه باید د ډېوې مجلې احسان ومنو،چې په دې تیاره شرایطوکي يې راته په خپله ژبه اوپرخپله ژبه دځه لیکلوزمینه برابره کړې ده . په دې لړکي مي داستادډاکټرعبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندی سره ولوستله چې د ډېوې مجلې ددریم کال په لسمه ګڼه کي يې دامریکاړغ په نامه خپره سوې ده . دپښتونشراتوپه باب زما په زړه کي له ډېره وخته ځیني خبري راګرزېدلې اود لیکلو زړه مي ځکه نه سوای کولای چي یوخودچاخبره "الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملاعثمان غواړي"، بل مي په ځان کي دوني بیچ هم نه لیدئ چي ددغه رازعمومي جریان په غېړدي ورسم . اوس چي مي ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نوبه زه هم خپل معروضات درته وړاندي کړم . واردواره به یې له (په)او (پر) څخه راونښلوم . د دغو دوو اداتو بیځایه کارولو ځیني بېخوندی ، یاباید وواېم تېروتني پېښي کړې دي . په اوسنیوزیاتره نشراتوکي دغه ادات لکه څرنګه چي باید وي ، نه استعمالېږي اوځای ځای خـولاداسي هم راته ښکاره سوې ده چي(پر) د (په) پرځای په ارادي توګه راوړل سوئ اوپه پښتو کي دیوراز نوي انکشاف رنګ ورکول سوی دئ.

" په پښتوې ولیکم "جملې معناداده ، چي دلیکني ژبه مي پښتوده ، دمفاهمې وسیله مي پښتوده ، پاړسي یاانګرېزي یاکومه بله ژبه نه ده او" پرپښتوې ولیکم " معنا داده، چي لیکنه دپښتوژبې په باب ده ، یا یې پرګرامر ، یايې پرتاریخ اوادب یا پر نورو اړخونوږغېږم . زه چي اوس ځیني نشرات لولم زیاتره یې (پر)د (په)پرځای راوړی وي . د مثال په توګه د ډېوې مجلې په همدغه ګڼه کي چي وړاندي مې یادونه وکړه ، یوه جمله داسي ده" ... دمغازواولویوځایونوښینبې ماتول ، د ماشومانواوښځوتښتول،په هغوتېری کول اوبیاېي وژل .... "

دلته" په هغوتېری کول" هغه رازمعنانه ورکوي ، چي دلیکونکي مرادده . دلیکونکي مرادداځ چي له بې سرپرسته ماشومانوڅخه په غرب کي داسي ډلي جوړي سي ،چي د مغازو او لویوځایونوښیښې ماتوي ، ماشومان اوښځي تښتوي اوښځوته بیا بدنامي ور اړوي ، بې عفته کوي یې . چي دغه رازمطلب باید" پرهغوتېری کول" وي ، نـه" په هغوتېری کول" . د" په هغوتېری کول" دا معنا ، چي له دغو تښتول سوو ښځوڅخه دنوروښځودبېعفتۍ له پاره کاراخیستل کېږي . یالکه مورې چي وواېو" په ښځوېي غلاوي وکړې" ، یعني داغله د جنس له مخي ښځي وې.

د (پر) دغه رازبېځایه کارول په هیوادکي دننه هم رواج سوي و . کال مې دقیق نه دئ په یاد ، چي کوم و ، په پوهنتون کي په یوه علمي سیمینارکي ښاغلي زلمي هیوادمل دفاضل استادپوهاندرشادصاحب د مضمون لوستل زماپرغاړه راواچول . پخپله استاد سیمینارته تشریف نه و راوړی . مضمون درحمان بابا دمړیني دنېټې په باب نوې څېړنه وه اوعنوان يې و" رحمان باباپه کوم کال مړدئ ؟" . له دې عنوان څخه" رحمان پرکوم کال مړدئ ؟" جوړسوی و . داستاد مقصد خوداو، چي درحمان بابا دمړیني سنه وښیي چي کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري . خوترلاسوهلو وروسته دجملې معنا داسي اوښتې وه چي ګویادلیکوال مطلب دادئ چي رحمان بابا په څوکلنۍ کي مړسوی دئ ." پرکوم کال مړ" همدغه مفهوم افاده کوي . په داسبا چي مي استادته دسیمیناربیان کاوه اوپه ضمن کي مي د څېړني دعنوان یادونه ورته وکړه ، په خنداېې راته وویله چي" معیاري کړی یې دئ" . خوزه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوه سوم ،چې له دغه رازلاسوهلوڅخه خوښ نه و . ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکیب مې په ډېوه مجله کې هم یووارپه سترګه سوی دئ چې په ناسم ډول یې کارکړی و . ماته دیوې پېښې دوخت دښوولو له پاره د (پر)کارول هله غوره ایسي ، چې وغواړو پرکال سربېره یې دمیاشتي ورځ هم وښیو . دمثال په توګه :

زه په یوزر ودرې سوه شپږویشتم هجري شمسي کال ددلوې پر شپاړسمه زېږېدلی یم . دلته چې دمیاشتي و ورځي خبره راغله نو(پر) کارول پرځای کاردئ . یا روسانو په یوزرودرې سوه اته پنځوسم کال دجدي پر شپږمه پرافغانستان یرغل وکړ . د (پر)نورمواردبه هم راوړم . پلانی یې په توپک وواژه اوهابل یې پرتوپک وواژه . په لومړي مثال کې دوژلو وسیله توپک دئ . په چاړه یاسوټې یې نه دئ وژلی اوپه دوهم مثال کې مطلب دادئ چې توپک ورڅخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک یې ځني اخیستی ، ده نه ورکاوه ، څوبې مرکړی او توپک یې ځني واخیست . ګویا پرتوپک یې سروخوړ . دادوه مورده باید سره بېل سي . (۱).

(۱) دامقاله د ډېوې مجلې دڅلرم کال په لومړی ګڼه (جنوري ــ ۱۹۹۷ ع) کې خپره سوه . دهمدې کال په دوهمه ګڼه کې دراغلي لیک ترعنوان لاندې پوهاند زیارصاحب زماپرپورتنۍ مقاله تبصره کړې ده . لیک ته په واضح ډول د زیار صاحب نوم نه دئ لیکل سوی.

ټکي په ټکي ژباړي ــ تلفظي بېخوندي

دډېوې په تېرو دوو ګڼوکې د (نوارغزه) پرټکي په ټکي ترجمې باندې خبري سوې دي . په دې باب زماسره یوه خاطره سته چې خپله لیکنه به په همدې پیل کړم . زه چې په کابل کې وم ، دباخترآژانس په پښتوڅانګه کې مې څه موده دبالمقطع اجیرپه توګه اوبیاوروسته درسمي غړي په صفت کارکاوه . ددفترغړي ټول دپښتوژبې خواخوږي وو . مشر مو دپښتوژبې شاعر ، لیکوال اوپه مطبوعاتو کې د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و . چې رښتیاسي ، په ترجمه کې یې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت اوچټکۍ سره چې ده ترجمه کوله ، زموږدیوه هم له وسه پوره نه وه . له دې ټولوصفتوسره بیاهم د مقاماتو په نزدکړلې و ځکه چې د واکمن ګوندغړیتوب یې نه لاره . موږ ټولوپه ژباړه کې یورازبیروکراتیک اواداري خنډونه درلودل اوهغه داچې دمطالبوپه ترجمه کې موٌ میرزایيٌ هم په پام کې نیوله . هڅه موکوله چې اداري مسئولیت ځانوته متوجه نه کړو . دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتیا پېښوله اوهغه هم په دې دلیل چې که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکي ولې دارازترجمه سوی و ؟ ، موږبه ورته وواېو ٌ چیزی که دخط بودٌ . استادپوهاندزیارصاحب به هر وخت زموږله ټکي په ټکي ترجمې څخه ډېر سر ټکاوه . یووخت د(نوارغزه)له ترکیب سره مخامخ سو . ددفترپه پکتیا والو غړوکي یوه (ترانګه) پېشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندې کړه اوبل یوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل څه . يوه خولاپه ټوکـــــــوکي (پټې)سمه ترجمه ورته وبلله اود(قطع نوار) مثال يې راووړ، چي ډېرموېر وخندل . دمقاماتوله څېړېږي څخه د خلاصون په خاطـــربايد د (نوار)له پاره يوه کلمه پر (غزه) باندي زياته سوې واى . کنه نوسمه خبره خوداوه چي يوازي مو (غزه)ليکلې واى . په پاى کي داسي سوه ،چي که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مي ليکله اونوروبه ترانګه اووزماپه خيال دترجمې داصلاح په وخت کي دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چي دابه بياترهغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چي به د دفتر دمشرپه غياب کي مايابل چا دژباړل سوي متن دسمولوچانس مونده نوبه يا ترانګه تېربدله يابه تراډه . په داسي حال کي چي(تراډه) او (ترانګه) دواړه له يوې جغرافيايي ساحې سره راوړل ، بېخونده ايسېدل . په پاى کي لکه چي (ترانګي) ميدان يووړ اويووخت مي له بي بي سي څخه هم واوريدله . مشکل داو، چي له پوهاندزيارصاحب پرته چي هروخت به پرموږراګرزېدى او ګټوري لارښووني به يې راته کولې ، نورنونه يوه ټاکلې موسسه وه چي ژبه دي کره کړي اونه هم يوه واحده مرجع . د اژانس پښتوڅانګي يو راز پښتوليکله اوورځپاڼو بيا پرخپل سر ډنګوله اوبل رازژبه يې ليکله . په داسي حال کي چي د اژانس ژبه بايد تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او داولس ژبې ته نزدې او په اصطلاح معياري ژبه واى داځکه چي ډېروخلکواورېدله . دکابل راډيووينډويوبه بيا د نويوکلموپه تلفظ کي پرابلمونه درلودل چي د ځوناسموتلفظونو په باب به څوکرښي وروسته وړغېږم . په نړې کي د مطبوعاتوژبه تربل هر ځاى ډېره کره اوفهم ته نزدې ژبه وي مګر زموږ د اژانس دترجمې په څانګه کي ، چي غړي يې ټول زماډېرصميمي دوستان اوپرپښتني کلتورمين خلک وو ، ددفتر له مشراويودوو تنو پرته چي دپښتوژبې په ليکنه اوژباړه کي يې سابقه درلوده ، نورټول زماپه ګډون غيرفني خلک وو اويوازي دماموريت د تغيروتبديل په لړکي ياديوې ګولې مرې پيداکولوپه خاطرتراژانسه رارسېدلي وو . همداعلت و،چي د مطبوعاتوپه ژبه کي بېخوندي ليدل کېدله اودخلکوله ژبې څخه ورو ورو پردى کېدله . په دې برخه کي پښتو يوازي نه ده ، بلکي پاړسي ډېره پردمخه ده . اوسنۍ ليکلې پاړسي خو داولس له ژبې سره بېخي ډېره فاصله لري.

دتلفظي بدلون په برخه کي به زه يوڅوکلمې دنمونې په توګه راوړم چي اولس يې يو رازاوکابلي سوو پښتنواودهغوپه تقليد يې مهاجر سوي پښتانه بل رازتلفظ کوي.

دنده ـــ دې کلمې دوظيفې ، مصروفيت په معنامطبوعاتوته له څو کلونوراهيسي لارموندلې ده . په لويديځه لهجه کي يې د (بنده)پر وزن تلفظ کوي يعني فشاريې پردوهمه څپه راوړي . دکراچي په ښار کي مي له پښتونخواڅخه دراغلوپښتنوله خولې هم ددغي کلمې تلفظ کټ مټ دلويديځي لهجې دتلفظ په شکل اورېدلى دئ . په پښتو تشريحي قاموس کي يې هم فشارپروروستۍ څپه راوړى دئ . خو د کابل راډيو دوينډويو په پيروۍ يې ځيني کسان فشارلومړۍ څپې ته ورکوي او د (لنډه ـــ داوړدې ضد) پروزن يې تلفظ کوي چي زماپه خيال سمېده غواړي . دغه راز:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېزه ، خواله، وړانګه ـــ داکلمې ګرده پروروستۍ څپه فشارلري . پښتو تشريحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته يې پروروستۍ څپه فشاروركړى دئ . په رواج سوي تلفظ کي يې لومړۍ څپې ته فشارورکول کېږي چي ماته دکندهاريانوپه اصطلاح په زامه کي خوندنه راکوي . ځکه (خواله)که دلومړۍ څپې په فشارتلفظ سي د (خوا + له) شکل اخلي ، چي (ځنګ ته)معناورکوي . ((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) يعني ځنګ ته مي راسه ، چي زړه درته تش کړم . ماته خوسمدلاسه ددغوکلموپه باب په کلاسيک ادب کي د څېړني امکانات نسته خو د(هربنده خپله پې کرونده) متل مي د (هربنده خپله پې دنده) په شکل ترسترګوسوى دئ .

البته داخبره بايد وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي بايد بدلون ونه مومي . لکه دکلموشکلونه چي بدلېږي ، دغه رازيې تلفظونه هم پرله اوړي . خوکه دتلفظ اوښتني التباس پېښاوه ، هلته نوبياکلکه پاملرنه غواړي چي مثال يې ماپه (خواله)کي وړاندي کړ.

١٤ دسمبر ١٩٩٦ ع

ټورنټو ــ کاناډا(١)

(١) دالنډه ليکنه مي ((ډېوې)) مجلې ته ولېږل خولکه چي دچاپ د واري تر رسېدو وړاندي ډېوه له بده مرغه خاموشه سوه اونوره چاپ نسوه.

پر پښتو کره ليکنه باندي د نيولوجيزم سيورى

د ژبي کره کول يوه اکاډميکه اړتيا ده . د نړۍ د ټولو ژبو ويونکو دا اړتيا حس کړې او ور سره سم يې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) څخه يوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ايستلې او عامه کړې ده . د کره کولو په بهير کي د يوې ژبي وينګ (تلفظ) لوستنګ او ليکل دريږ سره په پام کي نيول کيږي . تر کومه ځايه چي ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو هيوادونو کي ميډيا (Media) ژبه معياري ژبه وي او د هغې له مخي وګړي خپله ژبه سموي . د پښتو ژبي کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځاى دئ چي دې بهير ته له تېرو دېرشو پنځه دېرشو کلونو راهيسي ډېر پام اړول سوئ دئ . نيولوجيزم (لغت جوړونه) د ژبي د کره کېدني يوه برخه ده . دا چي موږ ته د پښتو نيولوجيزم څرکونه د امير کروړه رانيولي تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، معنا يې دا نه ده چي په دغه اوږده واټن کي د ژبي د معياري کېدلو له پاره هلي ځلي کېدلې . د امير شېر علي خان، امير حبيب الله خان او امير امان الله خان په وختونو کي چي د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاشونه سوي دي د ژبي د معياري کېدني عنصر پکښي کورټ نه ليدل کيږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معياري کېدني اړتيا محسوسه کړې وه . دا د ژبي د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅي وې چي موږ يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احسان بشپړ منونکي يو . که تاسي د امير شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امير امان الله خان د وخت د پښتو مرکې لیکنۍ ژبي ته ځیر سئ ،و به وینئ چي د عربي ژبي په پېښو يې پخپله ژبه کي یو لړ مقلوب اضافي ترکیبونه په پېخر سره کوترم کړي دي . پخپله د پښتو مرکۍ نوم د پښتو پر معيار برابر نه و (مرکه د پښتو يې بلله . زما مطلب کورټ دا نه دئ چي خدای مه کړه د هغوخواخوږو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم . د هغوی هلي ځلي د اوسنيو د لاري مشال وې او چا خبره سعي يې مشکوري دي . زما مطلب دا دئ چي د پښتو د کره کېدني هڅي ډېر زوړ تاريخ نه لري . له بده مرغه په تېرو شلو دېرشو کلونو کي چي چا د پښتو نيولوجيزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کيږي چي ګويا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کي ټينګار کوي . په داسي حال کي چي موضوع دا ډول نه وه او نه ده . پر پښتو باندي د عربيت تر اغېزې لاندي د ناوړه ترکيبونو عمومي توب ټول پښتانه خواخوږي ځورول . د ملايې پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي يې دفقه راوړي دي)، (نيت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سيوري اچولئ دئ . د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانيولې بيا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهليت و صلاحيت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و يا نه و، بېله خبره ده . زما مشاهدات راښيي د کره کېدني (معياري توب) بهير چي هر وخت او په هر نيت پيل سوئ دئ، پای يې پر لغت جوړني (نيولوجيزم) دربدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي . زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي ليدني او کتني بيان کړم او ورسره سم د دغه بهير د ځينو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم.

لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم ځرکونه موږ ته له امير کروړه رانيولې بيا تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، خو د دغه بهير د چټکتيا او زياتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسيزو را پيلېږي . دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني يا نيولوجيزم د اړتيا او ځرګندتيا په برخه کي شعوري هڅي پيل کېږي او ور سره سم يې پلويان او مخالفين ميدان ته راوزي . د نيولوجيزم بهير که چا پيل کړئ که يې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خواخوږي وو او دي . دواړه له خپلي ژبي سره د ميني په مقصدلاس و پښې وهي . دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سياست ميدان چي ځوک پکښي ماته خوري او ځوک پکښي بريالی کيږي . که د پښتو نيولوجيزم يا د پښتو کره ليکني بهير ته په دغي روحيې سره ځوک وګوري اوو يې ځېري زما په خيال ګټه به يې ډېره وي . نيولوجيزم په حقيقت کي د پښتو کره ليکني د لوی بهير يوه کړی ده . نوري کړۍ يې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاييزم)، له ګرډودونو ځخه د لغاتو را ايستل او دغه راز له نورو ژبو ځخه را پورول دي . لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم منظم او سيستماټيک بهير له تيرو درو لسيزو را پيلېږي خو د ارکاييزم برخه يې يو څه مخکينی تاريخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او يا له محاورو ځخه و ليکني ته د را لېږدولو پر بهير رږغېږو، نو د انصاف په حکم بايد د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو . استاد د لرغونو لغتونو يوه لويه برخه نظم او نثر ته را نقل کړې ده او ډېر داسي لغتونه يې په ليکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاموسونو ثبت کړي نه وو . ارواښاد استاد گل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تالیف) په سریزه کې لیکي :ٌ . . . . ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښې داسې لغاتو (زاړه لغات � م . هوتک) ته زیات مایل دئ او د پخوانو په شان ځینې زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځینو مړو یا نیمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د پاره ښه دی او ده پکښې هودغه گټه لیدلې ده ٌ .

ددغو لغتونو لیست زما د همدې لیکنې تر بحث وتلې خبره ده ځکه نو نه پر ږغېږم . داسې ښکاري چې د کره لیکنې بهیر اوس یوازې نیولوجیزم ته را لنډ سوئ دئ او نورې برخې یې په دومره جدیت نه پالل کیږي لکه د نیولوجیزم دا . د کره لیکنې له پاره چې ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب کوم لارښود کتابونه (پښتو لیکلارر) او (ویې پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني گل سوي دي . نوم یې سته خو موندل یې سخت دي دا ځکه چې پر هیواد باندې د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنگي زېرمو په گډون زموږهر څه پوپنا سول . په هغو کتابونو کې د کره لیکنې عمومي اصول او ورسره سم یې یو شمېر مثالونه راوړل سوي وو . خو د هغو په دوام نور تشریحي او تفسیري کتابوته هم اړتیا وه او سته . د مثال په توگه د پښتو فعلونو د گردان په برخه کې چې د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو، ورسېده، ورسېدلو، او رسېدو) په وړاندې (ورسېد) د استاد په نظر معیاري گڼل سوئ دئ . (گوربت مجله، دویمه گڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دې لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چې د پښتو فعلونو د گردانونو چوکاټونه په یوه مجموعه کې ولیکل سي او په پراخه بیمانه تکثیر سي.زما د معلوماتو له مخې د روسي او فرانسوي ژبو په زیاترو ډیکشنریو کې د افعالو د گردانو یوه لویه برخه د ضمیمي په توگه ور سره چاپ سوې دي . د افعالو غیر منظم گردانونه خو یې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو گردانونه یې هم ورسره مل کړي وي . په روسي ژبه کې خو د پدیړونو ( ) د گردانونو غټې غټې مجموعې په ځانگړې توگه په غټ تېراژ خپرې سوې دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي . په پښتو کې دا کار په پخوانیو کتابو کې یو څه سوئ دئ خو په اوسنیو کې یا نه دئ سوئ، یا زه نه یم پر پېښ سوئ . زما پیشنهاد دا دئ چې د پښتو افعالو د گردانومجموعې دې هم چاپ سي او په هغو کې دې د مثال په توگه د (ورسېدل) مصدر ټولې صیغې درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد، تاسې ورسېداست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله .په دی ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د لیکلو مخه نیوله سوې وي، ځکه د استاد په نظر غیر معیاري دي.

زه چې اوس د کره کتنې اوسنې بهیر ته گورم لارویان یې له نیولوجیزم (لغت جوړونې) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خیال په دې برخه کې یو څه عیني ستونزې سته . د مثال په توگه په ارکاییکو لغتو پسې د زړو متنو لټول یا له گړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ ځکه نو د پښتو ویې پانگې (لغوی زېرمې) نور درې اصله د هېریدو په درشل کې دي او یوازې د کاغذ پر مخ سته خو په عمل کې نه پلي کیږي . ښاغلي صمیم صاحب د جملو د جوړښت په برخه کې ډېرې خوارۍ گاللي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه راښیي خو څوک یې لږ مراعتوي . علت یې دا دئ چې د پښتو د سوچتابه شوقیانو ته دا ډېره اسانه ده چې لغتونه پښتو کړي او نور

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ورته خوشاله وي چي ګنې کره ليکنه يې وکړه . دا بهير که د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرني او اندېښنې وړ اړخونه هم لري چي يادونه يې زه يوازي او يوازي په دې نيامت کوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي.

د لوستنګ او وينګ ستونزي:

پښتو الفبې (ابېځې) لا تر اسه پر دې نه ده بريالۍ سوې چي د ژبي ټولي ږغېزي ځانګړتياوي دي وښولای سي، د خج له پاره خو هډ و څه سته نه . پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼي له لاري رسېږي، له ليک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ . له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ يم ما دپښتو د پخوانی مقنن او د دفتر څښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، يو وار به مي وزن ورته (لرګی) وټاکه، بيا به مي د ملي (National) پر وزن ووايه او کله به مي له (ادې) سره په يوه قافيه کي برابر کړ په پای کي د خوشحال خان يوه بيت له جنجاله خلاص کړم :

په سوات کي دي دوه څيزه که خفي دي که جلي

مخـــــــــــــزن د درويزه دئ او دفتر د شېخ ملي

گويا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ.

اوس مي د پښتنو له خولې (بيلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اورېدلي ده، علت يې دا دئ چي دوی هم پورتني لغتونه د ليک له لاري زده کړي دي، زما په اورېدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده يا ډنډه) پر وزن بايد وويل سي . په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اورېدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګيا يې؟) هغوی يې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چي په وينګ کي بدلون ته نيمګړتيا ويلای سو که نه؟ وينګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چي که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ايمان ځي . خو زما په فکر که له ناسم وينګ سره التباس پېښ سي نو بيا د اندېښنې وړ خبره ده . (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وويله سي، د (خوا-له) يعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) ياني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بيا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري . د دغي ستونزي يو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب په سپارښتونو کي بيان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري يې د خج له بابته سمعي ولفظي ټکرته اشاره نه ده سوې . هلته د (لړښت) او (لګښت) ټکر ته ګوته نيول سوې ده . زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسايل و مومو � سمدلاسه که له فونوميک الفبې يا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. د لیک له مخي د لغت زده کول یوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټايپيست له خوا نا سمه لیکنه ده . لکه (ببلنگونه وترنگونه) چي يو ځای د (ببلنگ او ترنگ) په شکل راوړل سوئ دئ (گوربت مجله � ۷۸ مخ) . د ناسم لوستنگ او وينگ ستونزه د پښتو الفبې (ابېڅې) د څو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده . موږ ته له پخوا څخه د پښتو ټولني فيصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عيار کړي وو . ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړيو ټولگيو کي مي (کښې) هم لووست او هم مي کيښ، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای يې له (کي) سره هم په ليکلو او هم ويلو کي عادي سوم، ناڅاپه د باره گلۍ فيصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو دېرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم . د (ياگانو) يو راز کارولو بيا بل غم پېښ کړئ دئ . له اوږدې يا سره ميني خو (Neologism) لا هم د (نيولوجيزم) په بڼه واړاوه! په اوږده يا سره د نيولوجيزم وينگ که يوه انگريز ته واورول سي، نو به يا په پوه نه سي،يا به له خندا ورته شين وي . د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو دنده ده خو اوس زه پکښې يو راز انحصاريت وينم . زما مخي ته اوس سم دلاسه د Prefixاو Suffix له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبي د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړي او روستاړي) او (مخوندي اووشاندي) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته يې څوک زړه نه ښه کوي . (پروفيسر گل جنان ظريف ورته مخنياڼې او وروستياڼې ټاکلي دي) . د کره ليکونکو په ليکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي . دمثال په توگه (ببلنگ د يوه تاړي . . . په زياتونه يا پيوندونه له يوه ساده ويي څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصيح و خوندور ښکاري . د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بيا هم ملاحظات لرم . په (واښه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسۍ پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مگر (واښه پر خوله) نو د (حسن او حسين غزا) ده . ذهن مي يې هيڅ نه سي منلای . زه د (واښه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (واښه) د خولې (د پاسه) پراته دي . نور مثالونه يې (مچ پر پزه)، (بربت پر شونډو) دي . چي (مچ) او (بربت) دواړه په ترتيب سره د (پزي) او (شونډي) د پاسه دي . (واښه) خو بايد (په خوله) کي وي نه (پر خوله) . که دا لاندي مثالونه ځير سئ و به وينئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ.

پاس پر کمر ولاړه گله

نصيب د چا يې اوبه زه در خېژومه

++++++++

چي مازيگر سي زړه مي ښه سي

پر گودر جوړ سي د منگيو کتارونه

++++++++++

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ پر څه ټګ سرې واوښتم، پر خوله یې غوزار کړم

ــــ پر خره سپور خر ځیني ورک

ــــ ولي مې پور نه راکوې؟ وروره! ناداره یم ناګاره نه یم، څه وخت مې لا د خدای پر اویجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دې غاړه دروباسم.

ــــ ښځې په ښراوو کې وایي : د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چې تا وکړ.

ــــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کې ده.

له دې مثالو څخه به څرګنده سوې وي چې (پر) د یو شي د پاسه مفهوم ښندي . څکه نو (واښه پر خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) یعني (واښه په خوله کې نیولي) .

دا چې ویل کېږي ٌ له (په) سره (کې) هرومرو باید راوړل سي ٌ ، زما په خیال قاطع حکم نه دئ . تاسي دا لاندې مثالونه ولولئ چې اولس یې په ورځنیو خبرو کې کاروي:

ــــ پلانی پیاز په ګنډه په ډوډۍ پسي ګرزي . یعني ډېر غریب دئ.

ــــ پلانی ډېر خواګرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبري کوي.

ــــ زوی مې کور پرېښوو زه په منډه ځیني راغلم.

ــــ هلکه! په ماشه ګوتي مه وهه، نه وینې چې توپک ډک دئ.

یا دا لنډۍ هم واورئ :

ګل مې په لاس درته ولاړ یم

یا مې ګل واخله یا رخصت راکه چې ځمه

په پورتنیو مثالو کې ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ.

ٌ طالبان غواړي پر ټولو قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور ومني ٌ (ګوربت مجله � دویمه ګڼه � ١٦ مخ) (کلتور) په قومونو منل کیږي، نه (پر قومونو) . که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل . (طالبان غواړي پر قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بیځایه کاروني د متقدمینو متونو ته هم لار موندلې ده . د احمدشاه بابا دېوان په نوي چاپ (۱۹۹۹م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوټي په زور ځای سوئ دئ او ګویا د بابا کلام معیاري سوئ دئ . آیا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟ آیا راتلونکي په داسي فکر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونه کړي چې د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پیل سوي دي . زه دا کار د لوی استاد علامه حبیبي خبره ٌ پر پښتو خوارکۍ باندي ظلم ٌ بولم.

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فیصدۍ خو کوږت په پام کي نه نیول کیږي . مېږه هغه دئ چي ډېر یې جوړ کړل . له څوارلس سوو کالو راهیسي عربي دود سوی لغت ته داسي په کرکه کتل کیږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي . که چا د (هیواد) پر ځای (وطن)، که یې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکېښ د (ناکره) ګوزار پر کیږي . پر دخیلو لغاتو چي پېړۍ واوړي نور نو د ژبي خپل مال وګرزي . د دري ژبي په کمالاتو کي یو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخیلي کلمې په ځان کي داسي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونوخیال نه سي وربانديي . پوهاند دوکتور جاوید په خپله یوه لیکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او لیکي چي مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکۍ ټولي پردۍ کلمې دي یوازي وچه ډوډۍ (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مګر دوی هیڅ کله و مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکۍ ته لغتونه نه جوړوي . موږ لګیا یو شنبه و یکشنبه پښتو کوو! د عربي ژبي د خیلو کلمو چي زمږ ژبه په دې څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور یې هم نه سي خوړلای . زما دا خبري باید په هیڅ راز د (ملایي عربیت) په مانا تعبیر نه سي . خبره دا ده چي موږ د دوو Extremism تر منځ راښکیل یو . له یوې خوا مو (جرګې) ته (حل و عقد)، (روغتون) ته (مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلګونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بدیلونه ایږدي . د سیاست په ډګر کي خو مو ددوو ایکستریمزمو په انډ و خر کي وطن بایلو � نه پوهېږم چي په ژبنۍ برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخیلو کلمو سره نه مېږه سوه نه تر سیالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلوېزیون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به یې خدای خیر کړي . (مېږه یې دار ته خېژاوه � میرمني ورته وویل چي ماته له ښاره کوشي راوړه!) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتیجه هم نه ده ښندلې . (کوته سنګي) هیڅا هم (میرویس میدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارګان لا هم په داغه نامه بولي .د ځینو لغتونو دوبلیکېټونه بیخي د ورکېدو په حال کي دي د (تلوار) کلمه خو هډو کارېږي نه . او داسي نوري هم ډېري بېلګي سته . ځیني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلګۍ وهي . په لهجه کي (سراښ) د (حریص) په مانا سته مګر د محلي دیالکټ ټاپه یې خوړلې ده او پر ځای یې د (ورسترګي) ثقیل لغت کارېږي.

زما په نزد د نیولوجیزم په برخه کي په موږ د (کډي مو بارېږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده . موږته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو یې پر لویه لار پرېږده . که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فیصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره لیکني د لارویانو لخوا اېښول سوې ده ، هغه مراعات کړئ . او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نیولوجیزم تر ګونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپایي ژبو په چوکاټ کي یوه بله ژبه وزېږي او نوم به یې نو ګوره چي څه وي ؟) ۲(

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټورنټو � کاناډا

(۱) علامه رشادمرحوم دمقالې دليکلوپروخت ژوندی و.

)۲ (دا ليکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � څلورمه ګڼه � اپرېل، مې ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په ورپسې ګڼه کي ښاغلي آصف صميم د هغې او ښاغلي شپون د ليکني په جواب کي يوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي دينولوجيزم پراړتياخبري سوي وې ، چې ګټوري خوبيخي ډېري وې ، مګرزماداندېښنوجواب څکه نه و ، چې زه خودنيولوجيزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه يم . نيولوجيزم خودنوو علمي، ساينسي، تخنيکي، سياسي نومونو له پاره روا دئ، نه په ژبه کي دڅورلسوپېړيواوړده عمرلرونکولغتوله پاره . ددې ليکني جواب ماوکيښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. دخپرېدوپه باب يې پوره ډاډه نه يم. دغه جوابيه مقاله به د همدې ضميمې په ۱٦۹ مخ کي ولولئ.

د متروکواوارکاييکو...

دمتروکواوارکاييکو

لغتونوپه ژوندي کولوکي دعلامه رشاد(رح) هڅي

دپښتوژبې اوبلي هري ژبې لغوي زېرمه دڅلوروچينوله لاري شتمنه کېدلای سي . يوه يې دمتروکواوارکاييکولغتونو بيرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي . نوري درې يې له لهجوڅخه رااخيستنه ، له نوروژبوڅخه پورونه او دنويولغتونوجوړونه ده . متروک لغتونه يووخت په ژبه کي مروج لغتونه وو اوپه ورځنيومحاوروکي کارېدل . دې پوښتني ته چې ولي دزمانې په تېرېدلوسره دالغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ويلای سي . زه يې نه صلاحيت لرم اونه لايسنس . خودومره پوهېږم چې ځيني لغتونه دخپل ژوندپه اوږدوکي له عمومي ژبې څخه لهجوته رامحدودسي اوبياپه ټاکلې جغرافيايي ساحه کي دکورنيوترچوکاټه پوري دګوښه کېدلو پروسه تعقيب کړي اوورپسې له استعماله ولوېږي چې دانوزماپه فکرديوه لغت (ويې) مړينه بايدوبولو. داركاييكواومتروكولغتونوبياژوندي كول يوه ژبنۍ دنده ده چې ځيني پوهان يې په مينه اومسئوليت سره پالي . علامه رشاد(رح) يوله دغو پوهانوڅخه و، چې دزړولغتونوراژوندي کول او بيرته رواجول يې د پښتوژبې دغناله پاره ګټورکارباله اوپه ټينګه يې پاله .

اروابناداستادګل پاچاالفت پخپله هغه تقريظ ډوله يادونه کي ، چې د پښتوټولني درئيس په توګه يې دعلامه رشادمرحوم د(لودي پښتانه) دکتاب په سرکي راغلې ده اوپه هغې کي يې دعلامه استادله خوادزړو لغتونودکارولوپه برخه کي ، سربېره پردې چې داکارېې دافادې د ګرانولوسبب ګڼلی دئ ، بياهم داسي کښلي دي :ُ ... ښاغلی رشادپه پښتوليکلوکښې دغسی لغاتوته زيات مايل دی اودپخوانوپه شان ځينې زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکاردځينو مړو يا نيم ژواندولغاتودژوندى كولودپاره ښه دى اوده پكښې همدغه ګټه ليدلې ده . زه داکتاب يودروندداثرګڼم اوخپل ملګرى ته ددغه برياليتوب تبريک وايم . (۱)

علامه استاد مرحوم چي دمتروکولغتونودژوندي كولوتلاښ كا وه ، حق يې درلود .ځكه كه دالغتونه په ورځنيوخبرواترواوليكنوكي كارنه سي اوله استعماله ولوېږي نووروسته مري . زمادخپل ژوند تجربې راښوولې ده يوزيات شمېرلغتونه ، چي ماڅوكاله وړاندي په ليكنوكي لوستل ، اوس يې ان دخپلوښاروالو اولهجه والوپه ليكنو كي لږ وينم اوبېرېږم چي كه دابهېر همداسي روان وي ، يووخت به د دغو لغتو دپاتاله پاره لاسونه پورته سي.

زمادمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسيزوكي (بډاى) او (موړ) لغات په (شتمن) باندي تري تم كړل ، (يرغل) موپه (بريد) له منځه يووړ ، (ايلچي) موپه (استازي) ورک كړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هيواد)نېستي كړ، (غولى) موپه(انګړ) پايمال كړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وكيښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخيستله ، (ليكه) موپه (كرښه) پاكه كړه ، (كوچنيواله) په (وړكتوب) ووژله ، (جنګيالى) موپه (جګړه مار) شخ كړ ، (اخته (بوخت) او(مشغول) مو په (لګيا) اليش كړل ، (تلاش) موپه (هڅه) نفى كړ، (كړنه) موپه (غندنه) محوه كړه ، (نجلۍ) موپه (جنۍ) ترپښولاندي كړه ،(كرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوامسخه كړ اولالګيايو دمسخه كولو او محوه كولودابهېرپسي پالو اوپه ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نويو زلميوته داسي ښوول كېږي لكه داچي يوازني اومعياري لغتونه وي اودا نورغيرمعياري ،بې خونده او پردي لغتونه . ددغو معادلو لغتونو پررنګ وخوند زه هيڅ اعتراض نه لرم خواندېښنه مي ددانورو لغتود مړيني په باب زياته ده.

دلغتونومرګ وژونديوه طبيعي پېښه ګڼلاى سو خوكه وساتل سي اوله مرګه وژغورل سي دژبي غناورزياتوي ، دمطالبوداداي وسايل غښتلي كوي اوپراخوي يې او دكلام رنګيني ورډېروي . كاظم خان شيداكه (رنګين الفاظ) د (شعردپيكر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زماپه خيال د(نثر) دناوي ښكلا هم ورزياتولاى سي اوددغه راز ښكلادجلووتماشه هغه وخت كولاى سو ، چي دژبي دكره كولواخلاص دهغې دسوچه كولواومحدودولوپه لېونتوب راخته اليش نه سي . ماته چي يووخت پخپل وطن كي دژوندكولو نېكمرغي ميسره وه نومي دڅه مودې له پاره دپښتوترجمې په يوه څانګه كي كاركاوه . هورې موپارسي مطالب اوخبرونه په پښتواړول . دژباړې په جريان كي كه به د(اظهارنمود، ابرازكرد ، وانمودكرد، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان كرد ، اضافه نمود ، اضافه كرد) له رنګارنګو عبارتوسره مخامخ كېدلو، يوازي اويوازي موپه (څرګنده كړه) يا كله كله (زياته كړه) ترجمه كاوه . كه به مايابل چا دهغه پرځاى (وښوول ، وښودل ، وويل ، ښكاره كړل) عبارت راووړ ، دنه معياريتوب په ګناه محكومېدى اوپه اصطلاح تصحيح كېدى به .ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونوپردغه رازايستلوباندي هم غوسه راتله اوهم به خواشينى كېدلم . غوسه به په دې راتله چي دمعياريت له علمي مفهوم سره ولي لوبي كېږي اوخپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لويه سره دومره خواره لاهم نه وه . داخواري يې اوس ور په پېڅه كوو . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډبروپه عصرکي موږدانګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډبره ، تيږه ، سخره ، کرکنډه ، کاڼی ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل . اوس د معياريت په هڅه يوازي (تيږه يا ډبره) کاروو ، دانور تول له استعماله ورو ورولوېږي . ګويا په بدويت کي موديوه مفهوم له پاره اووه اته واريانته درلودل خونن په يوويشتمه پېړۍ کي دمتنوعو رنګارنګو لغتونوپه پوجي کولونوکان باسو.

علامه استادمرحوم له دخيلولغتونوسره دومره زياته دښمني نه درلوده . متروک لغتونه يې زياتره په شعرکي کارول اوپه نثر کي يې ددخيلولغتونوپرکارولوصرفه نه کوله . کوم هدف چي استاد مرحوم په څېړنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسواى وتلاى . زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوى يم . ماديښتنوقومونوداتنيکي جوړښت په باب يوه څېړنه کړې وه . دهغې په باب په يوه کتاب کي يادونه هم سوې وه . ماغوښتل چي پخپله يوه بله ليکنه کي خپل استدلال ته دپياوړتياله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسيته نه پوهېدلم چي زماڅېړنه پکښې تاييدسوې ده که ردسوې ! علامه استادخپله څېړنه په هغه رازژبه کښلې چي استفاده ورڅخه عامه کېدلای سوای. خوشعريې بيا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسيله ګرزولې وه . دوی به زماپه فکرداحقيقت په پام کي نيولی و چي دلغتونوپه بابا و انا(نيا) پسي څراغ وپلته رااخيستل دژبي د متخصصينو مشغولا بايدوي . يولغت چي په يوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړي وي ، بايددخپلي ژبي مال يې وبلل سي اوداڧادې په عمليه کي يې په کارولوباندي څوک ونه شرمېږي .

ماته چي کله دحميدد(نيرنګ عشق) مطالعه ميسره سي ، ډېرخوند پر اخلم اودشعري ښايست و رنګينۍ له خاطره خويې دپښتوژبي او پښتنوله پاره ستروياړبولم . د ښاغلي استادصميم داخبره دزړه له کومي منم چي وايي نيرنګ عشق ٌ زموږمنلي شاعر عبدالحميدمومند په ډېره خوږه اوروانه پښتو مثنوي په خورالوړادبي قوت ژباړلې ده ٌ (۲) خو پر څنګ سمدلاسه داخبره ذهن ته راسي چي آيادغه وياړبه د رنګارنګو دخيلو لغتونوله کارولوپرته زموپښتنوپه نصيب سوی وای ؟ اوپه يوه محدوده ومحصوره ژبه به دغه رازشهکار نړيوالوته د وړاندي کېدو جوګه سوی وای . زه خووايم هيڅکله نه .

استادمرحوم به تل ترنويوجوړونو دزړولغتونوژوندي کولوته ترجيح ورکوله . دی دنويوجوړونوپه اړتياپوه و اوداکارېې دننۍ نړۍ دعلمي پرمختګونواوورسرسم يې دنويوساينسي اوسياسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلودبهېردچټکتيا له خاطره يوژبنی ضرورت ګاڼه اوپه دې لارکي يې اخيستل سوي ګامونه په کلکه څارل . زماپه يادديې يووخت يې په تيلفوني خبروکي راته د(چارواکي) نوې جوړه سوې کلمه خورا ډېره وستايله . خوپخپله يې دلغت جوړونوپه برخه کي عملي برخه نه اخيستله . مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي يې تربل هرچاهم علمي صلاحيت درلوداوهم کفايت . نوداکارېې ولې نه کاوه؟ ځکه يې نه کاوه چي استادمرحوم دژبنۍ زېرمي دبډايولوله پاره پخپل علمي وادبي فعاليت کي ځانته اولويتونه Preiorities ايښې وو اوپه هغوکي له لهجوڅخه د لغتونواخيستل اوبابول اودمتروکولغاتودوهم وار رواجول ددوی د مثمرکارپه سرکي راغلي وو .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زماپه فکرعلامه استاد(رح) دابل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي دنړۍ دژبودپرمختیاپړاوونه دهري ژبي پخپل ځانګړي علمي وادبي وتاریخي دریځ پوري تړلي دي . ځیني ژبي دپرمختیاپه داسي یوه پړاوکي وي چي دلیکدودیووالي اوتجانس ته يې ترهرڅه وړاندي بایدچاره وسنجول سي خوځیني بیاتردې پړاوقرنونه وړاندي تیري سوي دي . زه خووایم که یوڅوک دخپلي ژبي دلیکدودپرتوحیدباندي کارته اړتیااحساس کړي ، ځان اوخپله ژبه بایدورته سپکه ونه ایسي .

موږزیاتره وختونه ددغه رازحقارت ښکارسوي یو اوپه نتیجه کي موادبي وژبنیوغښتازیوته لاس اچولی دئ . دنړۍ له ډېروپرمختللیو اوبډایوژبوسره مودسیالۍ اوبرابرۍ غیرواقعبینانه ادعاوي سرکړي دي . په داسي حال کي چي دژبوپرمختیااوسمبالتیا دهغي دویونکوله پرمختګ اوسمبالښت سره سیده اړه لري . دپښتوژبي دبشپړتیا او کره تیاله پاره دنوروژبوله تجربوڅخه ګټه اخیستل یومعقول اوپرځای عمل دئ خوهره تجربه بایددخپلي ژبي دواقعي حالت په پام کي نیولوسره تطبیق سي . داسي کالی په واغوستل سي ، چي پرتن يې برابروي . داقانون دټولني دژوندانه په ټولواړخونوکي جاري و طاري دئ . که یوملت پخپله خاوره کي اورګاډۍ ونه لري اوواکمنان يې له نورودولتوسره دسیالۍ په انګېزه داټومي پروګرام دتطبیق په سوچ کي سي ، زماپه فکربه يې هم ځان خطاایستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچاته هم خوږه وي هم اصیله . دچاخبره (کارګه وایي زماسپینککیه زویه ، جرګی وایي زماپستکیه زویه) . په دې لړکي دپښتوانکشاف و انحطاط ، خوږوالی وتریخوالی،زیږوالی ونرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایي ونېستي پخپله په پښتنواړه لري په بل هیچاړه نه لري . دهغې دغنااوبډايۍ له پاره که څوک دپښتودخپل واقعي حالت له په پام کي نیولوپرته دنړۍ دنوروډېروپرمختللیو ژبودانکشاف پړاوونه د سوتې په زورپرخپله ژبه باندي تطبیقوي ، نتیجه به يې هغه راز وي لکه زموږسوسیالیستانواوسوېټیستانوچي دافغاني ټولني د وړاندي بېولوله پاره دپخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل اوپه نتیجه کي يې هیوادله اوسنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونوسره مخامخ کړ . دلغت جوړوني خبره بایددژبي ماهرانوته پرېښوول سي خوپه ژبه کي په مروجو دخیلویاغیردخیلو اخښلو بخښلولغاتوباندي بایدپه دې خندنۍ پلمه لاس ونه وهل سي چي ګویا ، داکاراېرانیان هم کوي ، المانیان يې هم ، .... ، ځکه يې موږ هم بایدوکړو ! دهرچا اوهري ژبي اولویتونه توپیرسره لري اوداهغه خبره وه چي علامه استاد(رح)هروخت پرې ټینګارکاوه . په (افغان ولس) نومې مجله کي ددوی له خولې څخه پررانقل سویو خبروباندي زه هم شهادت ورکوم چي ویلي يې دي" ... دنوولغاتوضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږټولي لهجې راټولي کړي وي اوددې څخه نورمایوس یوچي په لهجوکي نورڅه نه دي پاته اویافرضاً ادب موټول داسي ذکرکړی وي ، بیان کړی مووي ، چاپ کړی مووي ، دخلکوپه لاس مو ورکړی وي ، چی هیڅ نه وي پاته ، نواوس موږوضعي ته ضرورت لرو . نوترهغه وخته چي موداکارنه وي کړی ، دنوي وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً دژبي پردغه برخه باندي چي داپه لهجوکي ساتل سوې ده ، یوظلم دئ . " (۳) زه به دومره پرزیات کړم چي له (نوي وضعي) څخه داستاد(رح) مراد دمروجولغتونوله پاره وضعه کول دي . نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه مستثنا دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدمنلي استادپوهاندوکتورزيارصاحب دخولې خبره ده چي وايي ٌ... دلري اوبري پښتونخوايوه سيمه اوخپل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (٤)ډکې کړې دي . د پښتوويپانګې دويمه برخه (زړه پانګه يااركاييزمونه) ځېړاند دوست اواستادصميم خپاره کړي اونوې پانګه يانيولوجيزمونه هم ماپه يولس زريزسيندګي کې له چاپه راکښلي .... ٌ (٥) . خو د خواشينی خبره داده چي دغه ستره زړه پانګه همداسي لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده اوڅوک يې دژوندي کولواوږواجولوهڅه خو پرېږده ، د کارولوتوصيه لاهم نه کوي . زموږډېر زورپر نيولوجيزمونو دئ اوبس همداموډزبې دکره کېدني تاداوګرزولی دئ . علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بياپه شعرکي . او داپاملرنه يې يوازي دخپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي دپښتوټولي لهجې يې په پام کي وې . طبيعي ده چي په دې لړکي يې دخپلي لهجې زاړه لغتونه ډېرکارولي دي . مايووخت په يوشعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه . علامه استادسمدلاسه دعبدالقادرخان خټک دا بيت راته ووايه، چي په هغه کي شاعرد(بړبوکی) ويی دکندهاری لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ:

که سفله ځښتن دجاه شي په داځه شو؟

په معنی بړبوکی پـــــــورته کړخسرې

اوورپسي يې ددغي کلمې په باب مشرح تفصيل ورکړ اوزياته يې کړه : دعبدالقادرخان خټک په کندهارچاپ دېوان کي داکلمه (بړبوګی) ثبت سوې ده . په پخوانيوخطي نسخوکي ګاف هم دکاف په شکل ليکل کېدلی او دبړبوګی په ثبت وضبط کي دغي قاعدې اغېزه کړې ده . ماته يې دبړبوکی داستعمالولوتوصيه هم وکړه .

بل وخت يې د(ترمي) او (کوشير) کلمې راته تشريح کړې اوويې فرمايل : داکلمې زموږاوستاسي په کندهاری لهجه کي نه کارېږي ، زده يې که اوپه ليکنه کي يې استعمالوه.

زمايقين دئ چي دژبوداطلس دبرابرولو په باب دساحوي ريسرچ په ترڅ کي به دسيمه ييزولغتونولويه برخه ،چي په ټاکلې جغرافيوي محدوده کي ايسارپاته دي ، ثبت سوې وي . په دې کي به ډېرداسي لغات هم وي ، چي نن يې معادل نيولوجيزمونه کارېږي . کاشکي ددغولغاتودخپرېدوله پاره هم هڅي سوي وای اويوازي په کتابچوکي يې په ثبت بسنه نه وای سوې .

په دې ترڅ کي مي يوه بله ديادوني ضمني خبره هم پرزړه باندي راغله اوهغه دژبوداطلس دبرابرولوپه برخه کي ديونسکواوافغاني ټيم دکار او فعاليت په باب ده . موږته داخبره معلومه ده چي په دغه افغاني ټيم کي يوفعال اوهڅاندغړی پوهاندوکتورزياراوددوه پرڅنګ دټيم نوروغړو ارواښادالهام ، ډاکټرعبدالرازق پالوال ، استادحبيب الله پښتون زوی جاج ، استادپوهندوی نوراحمدشاکر اواستاد بايزيد اڅک هم شامل وو اوپه مينه وجديت سره يې خپلي ځېړني مخ ته بېولې . ددې ټيم له غړوڅخه له نېکه مرغه دوکتورزيار ، ډاکټرپالوال ، استادبايزيداڅک،استادپښتون زوی ژوندي دي .استاد پوهندوی شاکرپه کاناډاکي اوسي ،په فزيکي لحاظ ژوندی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ خوله بده مرغه داسي ناروغي په پوري ده چي درغېدلواميديې لږدئ (٦) . موږله دغو ښاغلوڅخه ټينګه هيله لروچي دخپلوکلونوکلونوزيار اوکړاوپه باب راتلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي . زموږهيواد دحوادثو اوتوپانونو مېنه ده . خداى مه کړه ددوى ارزښتمن زياردتوپانوڅپې له ځانه سره يونه سي اوتري تم پې نه کړې اويا سبايې بل څوک دځان مال ونه ګڼي.

دعلامه استادرشاد(رح) دليکني اوتدريس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکى پوهېدى اوپوهېږي . دده شعر دزړواومتروکولغاتونوسره هرچاته خوږ اودپوهېدلووړو اودئ . دده په زرګونوشاګردانوکي څوک يوتن لاهم نسي مونډلاى چي ودي وايي : زه داستادپه تشريح اولوست نه پوهېدلم . دده دافادې ستاينه دهرچاپرخوله وه . داولي ؟ داځکه چي دده ژبه له پښتانه قامه څخه پردى نه وه . له بده مرغه نن پښتانه دهغې ژبې په پوهېدلوکي مشکلات اوستونزي لري ، چي د (کره) په نامه ورشوول کېږي.

علامه استادرشاددي پاک خداى وبخښي اوددوى کاردي تل د پښتنوزلميودلاري مشال وي (٧).

محمدمعصوم هوتک

اوکويل ــ کاناډا

٢ نومبر ٢٠٠٥ ع

(١) رشاد ــ عبدالشکور ــ لودي پښتانه ــ (ب) مخ ، پښتوټولنه ــ ١٣٣٦ ش

(٢) دعبدالحميدمومندکليات ــ (پينځه) مخ ــ دانش خپرندويه ټولنه ــ ١٣٨٣ ل.

(٣) افغان ولس مجله ــ شپږم کال ــ لومړى ګڼه ــ ٤٢ مخ . دلمبې مجلې د١٣٨٣ ل کال د٤ ــ ٥ ګڼې په حواله.

(٤) داشمېره په (استادزيار ــ دپښتني فرهنګ يوځلاندستورى) نومي اثر ، ١٤٩ مخ کي (١٠٤) بلل سوى دئ .

(٥) افغان ولس مجله ــ شپږم کال لومړى ګڼه ــ ٩٩ مخ

(٦) پوهندوى نوراحمدشاکر ددې مقالې ترليکلوڅه دپاسه يوکال وروسته د٢٠٠٦ع کال دجنورى په ١٢مه دپنجشنبې په ورځ په ټورنټوکي مړاودافغانانوپه هديره کي ښخ سو.

(٧) داليکنه په کندهارکي دعلامه رشاد(رح) دلومړي تلين په مراسموکي ګران سعيدلودين ولوستله اوپه کندهارمجله خلرم کال ، پنځمه اوشپږمه ګڼه (لېندى ، کب ــ ١٣٨٤ ل)کي چاپ سوې ده . ددغه تلين په مراسموکي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسوکړلاى.

دا يوه مي لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ پښتانه اوس د ډيموکراسۍ د تمرين په حال کي يو . په هډ مو لا نه ده اخيستې . زه دا خپل ځان درښيم چي ځوک مي خبره را غبرگه کړي، لږ څه سره وپېچل سم . خو خير دي وي دا تمرين به نه پرېږدو . که يې نن د سهلو وس نه لرو، سبا ته به يې پيدا کړو . خبره مي د ښاغلي استاد صميم صاحب کوله .ٌ که اباسين راغلی نه وایٌ ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړانديز . لوستلو يې خوند راکړ . دوه پښتانه خواخوږي بايد يو له بله سره همداسي د زړه خواله وکړي . ما پخپله تېره ليکنه کي له نيولوجيزم سره په اصولوکي مخالفت نه دی کړی . ها د چا خبره گوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نيولې، (مسلمانی ما) ته مي نيولې ده . د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صميم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لږ کي يې تر (ډېره پر حقه)بللی يم . کومو ځايو ته چي يې (خو)اېښی دئ هغه حاشيوي خبري يا د کلي بيان ځنډي دي چي شمېر يې اته دئ .زه به اتو سرو ته يو څه توضيح ورکړم.

١ -ښاغلی استاد وايیٌ د ژبي د وييپانگي په بشپړتيا کي ريشتيا هم چي څلور واره آرونه (ارکاييزم، ډيالکټيزم، نيولوجيزم او اډاپټيزم) د دي زنځير څلور پخي کړی دي، خو زما په اند د لاس په گوتو کي هم د اړتيا او استفادې د ارزښت له مخي توپير جوت دی . . . .ٌ زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم . زه غواړم هغه فيصدي عملي سي چي د کره ليکني بنسټ اېښوونکو اېښې ده او په دې برخه کي دومره دوگماتيک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ويشت، دېرش سوه زما به چيغي پورته سي . يه، زه وايم اوس خو موږ هغه نوري درې برخي بيخي هيري کړي دي . ښاغلي استاد د امير عبدالرحمان خان د درباريانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ يو دا چي پر نيولوجيزم باندي تراندازي زيات زور اچول د (گونگوټيو)خوړل دي، نه د وخکو . او بل يې په دې نکل زما هغه خبره تاييد کړې چي موږ په اولس يا پخواني ادب کي د لغاتو و موندلو له بهير څخه په دې دليل (لار چپه) کړې ده چي ارکاييزمونه خو (همېشه پلټل کېدای شي)، راځئ نيولوجيزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وايستل . زه خو د ښاغلي صميم صاحب په دغه جمله کي هيڅ راز نيمگړتيا نه وينم چي وايیٌ د انحوی ترکيب يا اسميه جمله دوه فاعله لريٌ کلمات به يې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کي د څوارلس سوه کلن ژوند په ترڅ کي د اقامي سند تر لاسه کړی دئ . زه يې کورټ پښتو جمله بولم . د پښتانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهيږي . د ژبي دنده (وظيفه) هم دغه ده .

٢ -د استاد صميم دوهمه څرگندونه زما د ليکني يو حاشيوي ټکی دئ او د زياتي تبصرې وړ يې نه بولم . زه بالکل موافق يم چي ارواښاد دوست شينواری د ارکاييزمونو په راغونډونه کي نه هېرېدونکي هڅي کړي دي . اروا دې ښاده وي . او ټول پښتانه يې کار ته په درنه سترگه گورو . ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاييک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي . له دې پرته مي بله خيره په زړه کي نسته . ما ته چي ځوک د پښتو د پياوړتيا په لار کي يو کوچنوټی گام واخلي، د سترگو تور ښکاري . ارواښاد دوست شينواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -په دې يادونه کې د ښاغلي صميم صاحب زما په ٌ نو ورته خوشحاله وې ٌ جمله سر نه دئ خلاص سوی .علت يې دا دئ ،چې کنډوې لوستې ده او پر (وي) باندي يې ختمه کړې ده . که يې تر پايه لوستې وای، سر يې په خلاصېدئ.

۴ -د باره ګلی له پريکړو څخه وار د واره زما محترم استاد پوهاند زيار صاحب سر ټکولی دئ او ماته يې هم جرأت راکړ چې څه پر ووايم . په لوی لاس چې څوک ودانه ورانوي نو نتيجه يې هرو مرو دا راز وي چې ان استاد صميم صاحب لا د باره ګلی د غونډې د برخه وال په توګه (دقيق خبر نه يم) د هغې فيصلې نه مراعاتوي . نه (کښې) ليکي نه (پکښې) بلکي (کي) او (پکي)کاري . د پښتو اکاډيمی مشر ښاغلی ډاکټر راج ولی شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي . (ګوربت � ۴ګڼه � اپريل � می - ۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وايي (د کال خواری مي ولاړې، سپيني روپۍ مي ولاړې!) پاته سوه د ليک د بدلون خبره . روښانيانو که له ځانه ليکدود را ايست خو په هغه وخت کې د دولت لواڼي خبره ٌ افغاني لفظ مشکل و لوست کېښ مه شه ٌ . دغسي درويزه يې او خوشحالخاني ليکدود هم درواخله . اوس خو ٌ افغاني لفظ لوست کېښ شه ٌ دا چې ځيني مشرانو او خواخوږو سليقه يې بدلونونه پکښې راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده . نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي . نه د وزير محمد ګل خان مرحوم ليکدود کوم پيرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهيد او نه هم د قلندر صاحب . داهسي ٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان يې ډزوي . ٌ

۵ -په دې يادونه کې د پريفيکس او سوفيکس خبره پاته سوې ده او پر ځای يې ويل سوي دي چې زه (هوتک) ولي په (س) باندي د (شول) د مرستيال فعل او د هغه د بېلابېلو صيغو د ليکلو په ٌ امتياز ٌ کې د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبيبي او پوهاند رشاد) په پيروی کي ونډه نه اخلم؟

ښاغلي صميم صاحب . زه خو دا ونډه اخلم او د خپلواستادانو پر پله باندي په منظم ډول روان يم خو د (سانسور) استبداد دا واک راڅخه اخيستی چي لوستونکو ته خپل د زړه بيان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غواړم چي يې . که يو وخت درته زما د ليکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووينئ چي په (شول) کي مي د (س) له امتيازه! ښه پوره ګټه اخيستې ده . خو د خپرونو چلوونکي زما ليکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چي يې کاږم . ان زما څخه يې دا واک هم اخيستئ چي جملې دي پر خپل زړه برابري وترم، لغتونه دي پر خپله سليقه ورته وټاکم . زه (پر پښتو ليکنه باندي . . .) وليکم، دوی يې (پر پښتو ليکنی . . .) کړي . زه (د انصاف په حکم)وکاږم، دوی يې (د نياو په پريکړه) کړي . (ګوربت � لومړی کال � ځلرمه ګڼه) . زه (سول) وکاږم، دوی يې (شول) کړي . زه (په) وليکم، دوی يې (پر) کړي . زه (دوې وڅکي) وليکم، دوی يې (دوه وڅکي) کړي (هيله � دريم کال � شپږمه ګڼه) . زه (رانيوی) د (خريدم) په معنا وليکم، دوی يې (راونيو) د (ګرفتم، ګرفتار کردم) په معنا کړي . زه خپلي ليکني د دوی د اسانی له پاره په کمپيوټر کي چاپ ورولېږم خو چي وروسته خپله ليکنه لولم ((ږيره زما وي اختيار يې د قاضي غلام)) . نو ښاغلی صميم صاحب . ما اريان خو د خپلو استادانو پيروی ته څوک پرېږدي نه . هغه آثار چي ما پخپله يا تر خپل نظر لاندي خپاره کړي دي، هورې تاسي پکښې دغه (پيروي) موندلای سئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -په دې برخه کې ښاغلي صميم ورور زما په شپږو اوو بېلګو کې چې راوړې مې وې، له ټولو سره موافق ښکاري . يوازې يې له يوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٔ پر قومونو باندې . . . د کلتورٌ منل دي . په دې برخه کې به د خپلې ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صميميت وړاندې کړم:

ـــ دا يې قباله، په چا يې منې.

ـــ د چا پلار يې ولاکه په ومني.

له (منل) سره د (پر) وييکي نه سي راتلای . که يې څوک د فاعليت و مفعوليت په دلايلو (په چا مني) . په هغه کې نو څه سي ويل کېدلای . د پېچومي اوبه دي په زور خېژي.

٧-دلته (سراښ) تر (وړسترګي) بسيط بلل سوی اوٌ ورباندې درېدلٌ ښه ګڼل سوی دی . ګويا زما له نظر سره موافقه ښوول سوې ده . ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چې (هېڅ کارېږي نه) . په دې برخه کې لکه چې هم موافق وي . خو دا چې ما دې پر (وړسترګي)باندې د محلي ډيالکټ ټاپه وهلې وي، يوه غلط فهمي شانته ښکاري، يا به ښاغلي صميم ورور زما عبارت هورې سم لوستی نه وي . ما په خپل عبارت کې غوښتي دي وښيم چې (سراښ) د محلي ډيالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ . (وړسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې . د مجلې په اووم مخ کې زما عبارت سم را نقل سوی دئ خو د تبصرې په وخت کې خبره ورانه سوې ده او داسې يې انګېرلي دي چې ګويا ما (هوتک) پر (وړسترګي) باندې د (محلي ډيالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګي)) ثقيل بللی دئ او ثقيل خو نو دئ . د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه يې د ((ثقلت)) بار له اوږو څخه اخيستلای نه سي .که يو لغت په اولنيو متونو کې راغلی و، معنا يې دا نه ده ،چې هرو مرو دې فصيح وي . که داسې وای نو پير محمد کاکړ به ولې ويلای چې:

د ميرزا شعر به ښه و، ولـــې درېغه

په وحشي الفاظو ده کړ ويران شعر

٨ -دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبيبي له ليکني څخه په يوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې ده . دا خبرې ارواښاد علامه لکه ښاغلي صميم صاحب چې اشاره ورته کړې ده ٣١ کاله وړاندې کړې دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتيا او اصولو يې روڼا اچولې ده . هغه وخت د هيوادپه فرهنګي کړيو کې يو راز نظم ټينګ و . که به د لغاتو وضع ته اړتيا پيدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو . دا کار به سوکه و خو اصولي و . داسې نه و چې هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې . کله چې د لغت جوړوني بهير سر واخيست نو بيا تاسي وګورئ سره له دې چې علامه حبيبي مرحوم د جوړونو اړتيا منې خو له روان بهير څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ راته کښېږدئ . علامه حبيبي وايي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٌ د پښتو نثر چي اوس په متبوعاتو کي ليدل کيږي يا له راډيو اورېدل کيږي د نورو ژبو تر اثر لاندي يو کړ غېږن نثر دی چي بايد تصحيح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبي اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وسائل سي ملفوظ او مکتوب سره ليري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښي کوترم نسي . . . په هر صورت اوسنی نثر چي کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی . زه پر دې بېربړم چي سبا به د ليکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره ليري سوي وي چي يود بله به نه سره پوهيږي . . . ځني خلک په ښه نيت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو يې ور ننباسي چي نور خلک نه په پوهېږي . د ژبي دغسي سوچه کول که په ښه نيت وي هم د ګټي پر ځای تاوان لري او يوه نامفهومه د پېرانيانو ژبه ځني جوړوي . دا کار د يوه سړي نه دئ . ښايي چي د پښتو ژبي يو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چي ژبي عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چي په ژبه کي موندلی نسي بيا وضع سي � د ژبي دسوچه کولو فکر لرِ. څه افراطي هم ښکاري ځکه چي پر کړی مځکه داسي ژبه نسته چي د نورو ژبو له کلماتو څخه کورټ سوچه وي .

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د ګردو دخيلو کلماتو سره د دې وړ سي چي علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلي مفاهيم ادا کي چي علمي او فکري پانګه يې ډېره سوه او دا خوار بشرکی يې لرِ څه غټې او تکړه سو بيا هغه هر څه چي وغواړي زغم به يې ولري مگر اوس شيدو رودونکي کوچني ته د غټ سړي خواړه مه ورکوی چي سبا به يې په چاره پوري اريان يو . ٌ (وګورئ : پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پېړيو کي � ٦٢-٦٣ مخونه � کابل - ١٣٥٧)

د ژبي يو بل ماهر دوکتور ٌ د زړو يا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه يو راز ساري او حياتي مبتلايي ٌ ګڼلي ده او زياتوي چي د دغي ساري ناروغی په مقابل کي ٌ اومه ځوانان لکه متعلمين او محصلين معافيت نه لري ٌ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ٢٧٠-٢٧١ مخونه) زه د دغي ساري ناروغی د شيوع نخښي نښانې اوس وينم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . نور نو ستاسي خوښه (١).

سکاربورو � کاناډا

٢٨ سپتمبر ٢٠٠٠

(١)داجوابيه مقاله دګوربت مجلې اداري ته ورولېږله اوښايي خپره کړي يې وي.

سپلمی ٌ وهڅولم

څوورځي وړاندي مي دخپل مصروف ژوندپه سرګردانيوکي دومره وخت وموندچي په انټرنيټ کي د ٌ سپلمی پاڼه ٌ وګورم . په دغه پاڼه کي مي د(داودجنبش هم په سيند لاهوشو) مضمون ولووست چي په دې لنډی پيل سوی و:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مينې دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زيارتونه

اوپه هغه کې مي يوه ګيله ډوله يادونه دځان په باب وليدله . ګيله داسي وه ٌ ... معصوم هوتک هم دعلم په هسکو څوکوزماله شره خلاص بويه ، چي هرڅومره معياري ژبه په لغتوهم ووهي ، له علمه يې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمندم خوليکني يې لولم ٌ.

زه دمضمون ليکوال ته ددوی دهغه درناوي له امله کورودانی وايم چي زماليکني له ناخوښۍ سره سره لولي . دايې داکاډميک چلنديوه نخښه ګڼم . خدای دې تل پرهمدې چلندټينګ ولري . ماپخپلو ليکنوکي کوم داسي څه نه دي موندلي چي هغه دې دپښتوژبې دمعياري کولوهڅوته ٌ لغته ورکول ٌ وي . زه دبل هرپښتانه په شان له خپلې ژبې سره مينه لرم اوغواړم چي داژبه غني سي ، مواداوکتابونه پکښې زيات سي دعلم اوپوهني په هره برخه کي دپښتنواړتياوي ورپوره سي په پښتنوکي دکتاب لوستلواوځه ليکلوروحيه اوعادت پياوړی سي .... دې عالي هدف ته درسېدوپه لاره کي ترخپله وسه اوامکاناتوپوري هڅې هم کوم . خوددې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظريات لرم اودنورودرنو دوستانواصولو او نظرياتوته درناوی هم لرم . موږپښتنوته په کارده چي دمهاجرت په بېخونده ژوندکي له دې نوي چاپيريال څخه که نورڅه نه وي ، نوداايکي يوه خبره خوبايدهرومروزده کړواوهغه دنورو نظرياتوته په پراخ تندي غوږنيول دي . هرڅه بايد پرخپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهددئ چي زه په ځان کي ددغسي روحيې د غښتلي کولوپه لارکي ښه پوره هڅه اوکوښښ کوم .

ماته داخبره نه رامعلومېږي چي مانوددغوقلمي هڅوپه بهېرکي معياري ژبې ته څرنګه اوچيرته لغتي ورکړي دي . البته دمعياري ژبې داصولو ، لومړيتوبونواوپه تېره بيادلغت جوړونوپه باب خپل نظريات لرم اوهغوته پابنديم . په علمي نړۍ کي دځانګړونظرياتودرلودل بايد د(لغته ورکولو) په معناتعبيرنه سي . دپښتوژبې دمعياردمنځ ته راتګ په باب دخپلوځانګړونظرياتوپرځنګ خوزه په پخپلو ليکنوکي د(سين اوشين) له مسئلې اوپه يو ، دوو ځايوکي داوږدې (ی) پرځای دلنډې (ی) له کارولوپرته له نورولرو او برو ليکوالوسره په ليکنه کي هيڅ توپيرنه وينم اوزمادې شعوري عادت زمادليکنوپه پوهېدلوکي هيڅ راز ستونزه پيښه کړې نه ده . زماخپله انتباه خوداده چي زما د ليکنوپه پوهېدلوکي لراوبرلوستونکي هيڅ رازستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په ليکلې يا ناليکلي بڼه داسي څه په سترګه سوي نه دي ، چي دمعصوم هوتک په دغه ليکنه باندي مورنه پوهېږو .

په څومحدودوافعالوکي په سين باندي دشين اړول دومره وړه او څنګزنه خبره ده چي په معيار پوري هيڅ اړه نه لري اونه په دې برخه کي داولنيواوسنيوپوهانوله خواکومه غوڅه فيصله صادره سوې ده . که دادمعياريوه اساسي برخه وای نوزموږ فاضلو مشرانو استادانو اود پښتوژبې ستورو(علامه حبيبي،علامه رشاد او ارواښاد بېنوا) به هم داسي نه ليکلای . ماترننه پوري دهيچاله خولې داخبره نه ده اورېدلې چي ددغه سين اوشين داوښتلوله امله دې دعلامه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبيبي ، علامه رشاداواستادبېنوا په کومه ليکنه پوه سوي نه وي يادي دمطلب په پوهېدنه کي ددغوکلماتوله اسيته ،چي شمېربه يې په مشکل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري . په داسي حال کي چي دهغوسلگونو کسانوفريادونه اسمان ته رسېدلي دي چي د چاخبره په معياري! جوړو سووکلماتوباندي دنه پوهېدلوله امله يې له کلونوکلونوراهيسي وهي اوځوک يې پرچيغوغوړنه ږدي . ددې چيغويوه وړه بېلگه به درنو لوستونکوته وړاندي کړم . ماځه موده مخکي د سويس دوياناپه ښار کي يوه دوست ته خپله يوه نوې چاپ سوې رساله (درنه کورنۍ) لېږلې وه. په ليک کي يې راته کښلي وه : رساله مي ځکه خوښه سوه چي ژبه يې همهغه ژبه ده چي علامه حبيبي ، پوهاند رښتين،استاد بينوا او علامه رشادکاروله . بې مبالغې وايم چي په دې اوسنيوزياترو ليکنو يا نه پوهېږم اويامې زړه ورته په تنگ شي اوهيسته يې وغور ځوم .ٌ داسې دادبياتودپوهنځۍ دپښتوڅانگې فارغ اوهمکارو . زما سره دلهجې يووالي نه لري اوترننه مودمخامخ ليدني فرصت هم نه دئ موندلی.

ددې له پاره چي دخپلو ليکنوداسلوب اوډول په باب مي ښاغلو لوستونکوته يولړوضاحتونه وړاندي کړي وي ، بده نه ده چي يوځه پرعمومياتوباندي ورغبږم .

دپښتواونوروژبود بېلابېلولهجوپه ځينوکلماتوکي کانسونينټونه اوواولونه توپيرسره لري اودا توپير مراعاتول هيڅکله هم دمعيار د تر پښولاندي کولوپه معنا نه دي بلل سوي . پښتوژبه خولا دمعياريت درجي ته درسېدوپه لاره کي خالپوځي (خاپوړي) کوي ،زه نوري پرمختللي ژبي درښيم چي په هغوکي هم تراوسه پوري چا ددغو توپيرونومراعاتول دمعياريت پر ضد کارنه دئ گڼلی . په هندي ژبوکي دٌ سري متي ــ شري متي ، درمسال ــ درمشال ، سري ديوي ــ شري ديوي ، سرينگر ــ شرينگر ، سريلانکا ــ شريلانکا....ٌ په شان کلمات بيخي ډېردي اوهيڅ هندی ژبپوه يا عادي ليکوال ځان ته داحق نه ورکوي چي په دې دوو کي دي يوسم اوبل ناسم وبولي يا دي ددې دواړوشکلونوموجوديت دژبې گډوډي وگڼي . هر ليکوال چي له دې دوو څخه يواستعمال کړي ، لوستونکي پوهېږي چي دده مقصد څه دئ . داېې لابله گټه ده چي په هندي ژبوپوه لوستونکي ته لاداخبره هم څرگندېږي چي ددغي ياهغي ليکني ليکوال په کومه سيمه پوري اړه لري . په انگرېزي ژبه کي د colourاو color د favour او favorد laborاو labourکلمي چي د واولونو د استعمال له امله توپيرسره لري ، دواړه رواج لري په امريکايي انگرېزي کي يې دوهم شکل اوپه انگليسۍ انگرېزي کي يې لومړی شکل دوددئ . ان تردې چي په قاموسو(ډيکشنريو)کي يې ددغو لغاتوڅنگ ته په لېنديوکي دايادونه هم کړې وي ، چي داشکل يې امريکايي اودابل يې انگليسي يااسټراليايي دئ . مگر يوه ته يې هم غلط نه دي ويل سوي . دانگرېزۍ ژبې امريکايي ، انگليسي ، استراليايي لهجې ټولي ددې ژبې لهجې دي اوهيڅ يوه انگرېزي ژبې پر بل انگرېزي ژبې باندي دخپلي لهجې دمنلوبېځايه اوبې هدفه زيار پرځان نه دئ منلی اونه يې په دې برخه کي وخت ضايع کړی دئ . د عربي غوندي پراخي ژبې مصری ، عراقی ، يمنی ، سوريايی ، فلسطينی اونوري لهجې هره يوه په ځينو برخو کي په ويلواوليکلوکي توپيرلري خوهيڅکله يودبل ليکلواوتلفظ ته ناسم نه وايي . . په پارسي کي د(صدا ، آواز ، نداء)کلمات ټول کارول کېږي . هرځوک يې په انتخاب

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اختيارلري . داسي نه کوي چي يو واريانت يې د معيارپه نامه خوښ کړي اونورېې هيسته وغورځوي . دا ټول لغتونه د پاړسي ژبې دبډايي اودلغوي زېرمې دغنانخښه ګڼې . خو موږدهغوی پرخلاف په (ږغ او غږ) کي يوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه .که چاږغ وکيښ ګويا کفرېې وکړ اومعيارېې په لغته وواهه . په داسي حال کي چي داخبره له معيارسره هيڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فيصله يې په اکثريت اواقليت باندي کېږي . زماپه نظر (نجلۍ ، جنۍ ، جلۍ ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (ليکل ، کښل)، (وليکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښايسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږې پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اوليکل يې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري . په دې کې د معيارپه نامه سکه وناسکه راايستل ، ديوه غوره کول اودنوروله رواجه ايستل اوورپسې وژل دپښتوپه ګټه کارنه دئ.

د پښتو ژبې په ځينو افعالو کي په سين باندي د شين اوښتنه ځان ته تاريخي عوامل لري او دا کارد پېړيو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال يې دکوشانيانودواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي . داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې ليکنه کي کارنسته خودا اوښتون دپښتنوپه يوه ټاکلې جغرافيايي محدوده کي راغلی دئ . د پښتوژبې پياوړي ماهران ټول په دې عقيده دي چي ددغوافعالودسين شکل لرغونی (آر) دئ .خوزما په عقيده داچي ځينولهجودغه ځانګړتيا ساتلې ياېې له لاسه ورکړې ده ، يوه بشپړه طبيعي عمليه ده . نه يې پرېښوول کوم عيب دئ اونه يې ساتل کوم وياړ . دغه طبيعي عمليه زماپادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي داپه يوه مشخصه جغرافيايي سيمه کي ديوه يابل پښتانه درالوېدلوله بابته راپيداسوی ژبنۍ واقعيت ياپه بل عبارت تاريخي انتخاب دئ چي په پاللوکي يې هر پښتون بشپړاختيارلري . عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبې ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي ديوه ځانګړي تمايل له مخي دغي طبيعي عمليې ته دمعياريت ترپردې اوپوښ لاندي د کابليوخبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زيار يې د پښتوژبې اوپښتنوپه تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ.

دپښتوژبې بېلابېلي لهجې عيني واقعيتونه دي اوله هغوسره بې پروايي دهغوله ويونکوسره بې پروايي ده . موږدټولنيزانکشاف په يوه داسي پړاوکي واقع نه يوچي په ټولوپښتنودي يوه ژبه وواېو اوپه ودې ليکو. دارازهڅه يوشاعرانه ارمان دئ اوځرنګه چي تروخت دمخه اذان دئ ، ځکه يې نوپه عمل کي د تطبيق زمينه لږده . دټولنيز او سياسي ژوند په داسي يوه حساس پړاوکي چي پښتانه د خپلي بقا او فناله تاريخي ازمويښت سره مخامخ دي دنوروبې شمېرو بې اتفاقيو پرځنګ يې اوس بيا په ژبه کي دمعيار او نامعيارپه نامه دليکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتواوپښتنوسره ظلم دئ . زه خپل پښتانه ورونه په ټينګه رابولم چي له دغه راز درزونو اچولوڅخه دي تېرسي . داکارونه که څه هم له ژبې سره دخواخوږۍ په انګېزه وي خوزماپه خيال نتيجه يې په زره پوري نه ده.

ماته دپښتوژبې ډېري کوچنۍ لهجې لاهم داهميت وړدي . نه هغوته ناسمي وايم اونه دهغولهجود لغاتونواوراشوپه استعمال باندي خوابدی کېږم . په هماغه ليکنه کي مي، چي پکښې زماپه باب ګيله ډوله يادونه سوې وه (سپلمې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼه)، دُ غاښ پرغاښ کښېمنډم ُ جمله ترسترگوسوه . زه پوهېږم چي (کښېمنډم) یا (کېمنډم) زماپه لهجه کي د (کښېکښم) یا (کښېکاږم) په شکل ویل کېږي . زماپه لهجه کي د(منډل) مصدر په یوه شي کي دبل شي دننه ایستلویاچخلوپه معنا کارېږي اودچخل عملیه له غاښ سره برابره نه راځي . زه به هیڅکله د(غاښ پرغاښ کښېمنډم) عبارت ونه لیکم . زه (غاښ پرغاښ کښېکاږم) عبارت دځان له پاره غوره گڼم خوځان ته به بیاهیڅکله داحق هم ورنه کړم چي د(کښېمنډم) کلمه ناسمه وبولم . دااصطلاح په یوه پراخ اولس کي کارېږي اوداپراخ اولس زماپښتانه ورونه دي . پرېږدئ چي ددغه یوه مفهوم له پاره موږپه ژبه کي درې لغته ولرو . زمانظردلغتونوپه برخه کي بالکل روښانه دئ . زه دنوولغتونوله تحمیلولو سره مخالف یم . له دې خبري سره مخالف یم چي یوڅوک خپل له ځانه جوړسوی لغت دمعیارپه نامه په زور راباندي مني . دسپلمۍ پاڼې په نوموړي مضمون کي دښاغلي جهاني څخه هم گیله سوې ده چي ُ ... هغه قسم کړی چي (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي اوزه یې دادشاعرپه بغاوت کې ورحسابوم ... دزهروغړپ دی تېروم یې . ُ

گرانه سپلمۍ واله ! دې خبري دي سخت ولړزولم . ماپه اصطلاح دمعیاري ژبي له پلویانوڅخه تل داغوښتنه کړې ده چي دلغاتو جوړولو پرځای دي یووارلهجې وپلټي ، که یې کوم لغت ورته وموند، هغه دي واخلي اوکه نه ، نوبیادې ورته نوی لغت جوړکړي . زماسره هرکله داانديښنه ملگرې وي چي زماپردې رواغوښتنه ولي چاترننه پوري ښه په پراخ نیت غوړنه دئ نیولئ؟ . اوس چي مي ستاسي په لیکنه کي ولوستل چي دمعیارعاشقانوته دپښتودیوې لويي لهجې ایکي یو لغت (سو) منل ُ دزهروغړپ دئ ُ ، نوباوروکړئ چي سخت وډارېدم . له ځان سره مي وویل : یاخدایه پردې بدبختوپښتنودي څه بلانازله کړې ده . دوی ته چي دخپلي پښتودیوې لهجې دلغت کارېدل ُ دزهروغړپ ُ ښکاري نوبیا موږ ولي له نوروڅخه گیله کووچي دپوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلولیکنوڅخه باسي ؟ خدای دي وکړي چي دسپلمۍ والو دغه جمله زمادمخکینۍ غوښتني دردولوله پاره جواب نه وي.

ماته د حیرانتیاځای دادئ چي دجهاني پرشعرباندي خودپښتنو د ټولو لهجوویونکي خونداخلي اودده شعر د ټولوپښتنوخوښ دئ . زما په نظرخوله معیاریت څخه مرادهم بایدداوي چي په لیکنه یا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، دهغه مطلب ژرددرک کړای سي اولیکنه یا شعریې پرزړوباندي کښېني . آیادجهاني شعرله ُ سو ُ سره سره د ټولو پښتنوپه نزدمحبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي . نوزه وایم د جهاني دشعرژبه معیاري ده . اوکه څوک وايي چي نه ، معیاري ژبه همداده چي دازه یې لیکم . ماکه ُ په سیندلاهو ُ وکیښ ، که مي ُ په لاره ځم ُ وکیښ ،که مي ُ پښې تويېږي ُ وکیښ ، ټول ځکه معیاري دي چي سین مي په شین اړولی دئ ! دې ته نوسرزوري وايي او سرزورۍ ته نوبیازه هم جواب نه لرم .

دژبي معیاریت نه دزاړه اونوي ترمنځ دمبارزې په مارکسیستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دفرمان په ورکولوسره . دایاوړد ژبنی پراسس (process) دئ چي که په طبیعي ډول تعقیب نه سي ،ژبي ته خوراډېرتاوانونه رسوي لکه اوس چي یې رسولي هم دي . داطبیعي بهیر که پرچا اوږدېږي یااوږد سوي وي ، وي به . خوتعقیب یې ضروري دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. له دې بهېرسره دُ کډې مې باربړي ، زوی مې راملاکهُ چلندپه کارنه دئ . اوکه څوک دسوتې د زورچلند ورسره کوي نوکوي به يې . خوتاسي به يې ووينئ چې دامندې ترکومه ځايه رسېدلای سي . له معياريت څخه بايد دملنډو داسي شی جوړنه کړوچي بس سين په شين واړوه ، نورنوهرڅه برغزوي چې وايې وايه يې .

لکه وړاندې چې مې وويل دژبې دمعيار خبره يوه اوږده تدريجي عمليه ده . په انقلابي خېزونو باندې د هغې عملي کول به هغه رازنتيجه ورکړي لکه زموږ منورينو چې غوښتل په انقلابي شعارونوباندې په افغاني ټولنه کي ټولنيزاوسياسي بدلونونه راولي خوپه پای کي يې دغه بدبخت اولس په يوويشتمه پېړۍ کي دمذهبي فناټېزم ترڅپېړي لاندي کښېناوه اود ښوونځي له تګه يې ورته دکفرپه اندازه ګنا ه جوړه کړه .

ماله ځان سره پتېيلې وه چي پر دغه رازموضوعګانوبه خپل وخت او انرژي نه لګوم . خوځرنګه چي په نوموړي ليکنه کي په نامه يادسوی وم اوله بلي خوادډي ليکني له امله داندېښنومارانوواخيستلم نو درنو لوستونکوته دخپلوعقايدوډځرګندتياله خاطره مي داخوپاڼي توري کړي . خدای دي وکړي چي دزړه په مطلب مي لوستونکي پوه کړي وي.

که زيارت کړم نه رارسېږي

ياټګه زه يم ياټګان دي زيارتونه (١)

محمدمعصوم هوتک

داګسټ ديارلسمه ٢٠٠٦ ع

اوکويل ــــ کاناډا

(١) دامقاله دښکلامجلې څلرم کال ، پنځمه ګڼه کي خپره سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلوکي له دا لاندي ماخذوڅخه استفاده سوې ده:

۱ ــ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معیاري پښتو ، ۱۳۸٤ نمریزکال

۲ ــ خیرالبیان ، دکابل چاپ ، ۱۳۵۳ش

۳ ــ رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳٦۱ (میزان)

٤ ــ بریالی ، عبدالکریم، دپښتولیکدود،پښتواکیډمي ، کوئټه ، ۲۰۰۰ع

٥ ــ یون ، محمداسمعیل، استادزیار، دپښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ،۱۳۷۲

٦ ــ خټک دوست محمد، بحرالعلوم (لومړی ټوک)،دمحمدمعصوم هوتک په زیار، صحاف نشراتي موسسه ،۱۳۸۳ل

۷ ــ زیار،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ۱۳۷۹ ش

۸ ــ زیار،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ویی پوهنه ،کابل پوهنتون ، ۱۳٦۰ ش

۹ ــ زیار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښویه ، دریيم چاپ ، ۱۳۸٤ش

۱۰ ــ روهي ،سرمحقق محمدصدیق (کاندیداکادمیسن) دپښتو ادبیاتو تاریخ ، معاصره دوره ،۱۳۷۸ش

۱۱ ــ رشاد، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳٦ش

۱۲ ــ نومیالی ، محمدانور، دپښتنودټولنیزتاریخ مبادي ،۱۹۹۰ ع

۱۳ ــ ویښ ، رازمحمد، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۷ش

۱٤ ــ بینوا، عبدالروف ، پښتوروزنه ،دپښتوڅېړنوبین المللي مرکز، کابل . ۱۳٥٦ش

۱٥ ــ هوتک ، محمدمعصوم ، میرزاعبدالودودهوتک،۱۳۷۷ش

۱٦ ــ دخان شهیدیاد، دمقالومجموعه،دسرحدونوچاروورازت ، کابل ، ۱۳۷۰ش

۱۷ ــ افغان یاد، دمقالومجموعه،کابل پوهنتون ، دژبواوادبیاتو پوهنځی ، ۱۳٦۰ش

۱۸ ــ رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ، ۱۳۰۳ ش

۱۹ ــ ډیوه (مجله)، ٤ کال ، ۲ ګڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰ ــ ډيوه (مجله)، ٤ کال ، لومړی گڼه

۲۱ ــ افغان ولس (مجله)، ٦ کال ، لومړی گڼه

۲۲ ــ افغان ولس (مجله) ، ٥ کال ، لومړی گڼه

۲۳ ــ لېمه (مجله) ،

۲٤ ــ گوربت (مجله) ، لومړی کال ، ٦ گڼه

۲٥ ــ کابل (مجله) ، ۱۳٦٥ کال ، ۱۱ــ ۱۲ گڼه

۲٦ ــ ښکلا (مجله) ، ٤ کال ، ۳ گڼه

۲۷ ــ ښکلا (مجله) ، ۳ کال ، ٦ گڼه

۲۸ ــ ورځ (مجله) ، ٦ کال ، ۳ ــ ٤ گڼه

۲۹ ــ آئينۀ افغانستان (مجله) ، ۱۰٤ گڼه ، اکتوبر ۲۰۰٦ع

۳۰ ــ امید جریده

۳۱ ـ دعبدالحمیدمومندکلیات، دمحمدآصف صمیم په زیار، ۱۳۸۳ ل

۳۲ ــ دمیرزاحنان بارکزي دېوان ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ۱۳۷۰ش

۳۳ ــ دعبدالحمیدمومنددېوان،دزلمي هیوادمل په زیار،کابل ، ۱۳٦۳ش

۳٤ ــ ددعبدالحمیدمومند دېوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ۱۳۳۰ش

۳٥ ــ دحمیددرومرجان ، دسیدانوارالحق جیلاني په زیار،۱۹۷۸ع

۳٦ ــ دلوی احمدشاه بابادېوان ، دمومن موحد په زیار،۱۳۷۸ش

۳۷ ــ دلوی احدشاه بابادېوان(دېوان هرا) ، دمحمدمعصوم هوتک په زیار، ناچاپ

۳۸ ــ دحاجي جمعه بارکزي دېوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳٦۰ش

۳۹ ــ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پیښور، ۱۹٥۸ع

٤۰ ــ دپښتوژبې دودې ارتیااولاري چارې (دمقالومجموعه)، ۱۳۷۸ش

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١ ــ پښتوچاپي آثار (دمقالومجموعه)، کابل ، ۱۳۵۷ ش

٤٢ ــ دپښتوټولني تاريخچه ،پښتوټولنه ، کابل ، ١٣٥٦ش

٤٣ ــ بينواويب پاڼه ، ٦ نومبر ۲۰۰٦ع

٤٤ ــ ټول افغان ويب پاڼه ، ١١زمرى ١٣٨٥ش

٤٥ ــ سپلمى ويب پاڼه

٤٦ ــ دسراج الاخبارکلکسيون

٤٧ ــ دطلوع افغان کلکسيون

٤٨ ــ زمامتفرق ياداښتونه

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library